

MUSEULU LITERARU

edită de

*Christ. Tominiu & C. Romanowu.*

CURSU DE ISTORIA MODERNA.

---

ISTORIA  
CIVILISAȚIUNII  
ÎN EUROPA.

BUCUREȘTI

*Librăria Școlilor Publice strada Lipșcanilor.*

GRANDE DE HISTORIA MODERNA

Edição de 1900

1900

MUSEU NACIONAL

ИСТОРИЯ

ОЛИМПСА ЛЮМИ

ИВ. КУРОВА

# ISTORIA CIVILISAȚIUNII ÎN EUROPA.

De la căderea imperiului romană pînă la  
revoluțiunea francesă.

DE

M. GUIZOT.

Edițiune nouă.

Traducere

de

**G. BABONZI.**

II. volume ală scrierii și ală VI. din Museulă Literariă.



BUCUREȘTI.

Tipografia Națională a lui I. Romanov & C-nă.

1856.

ISTORIA

CIVILISATIUNII

IN EUROPA.

De la cãdere imperiului romanã pînã la  
revoluțiunea francezã.

DE

M. GUIZOT.

Edițiunea nouã.

Traducere

de

S. BASSOVI.

Volumele ale acestei opere sãnt VII din punct de vedere al numerãrii.



BRUXELLES.

Librairie Nationale a lui J. Dumortier, N. 1-12.

1844.

LECTIUNEA X<sup>a</sup>.

Obiectul al lecției. — Tentative pentru a împăzi și a face să viețuiască și să lăkreze în comun diferitele elemente sociale ale Europei moderne, într'o așia-mi societate, sub o așia-mi putere centrală. — 1-iș. Tentative de organizare teocratică. — Pentru ce n'a reușit. — Patru metode principale. — Gremii ale lui Gregoriu al VII-lea. — Reacție în contra domniei Bisericii. — Din partea papeilor. — Din partea sevrilor. — 2-lea Tentative de organizare republicană. — Republici italiene. — Vișele lor. — Orme de la mează-zii a Franței. — Cruciada Albigensilor. — Confederație elvețiană. — Comune ale Flandrei și ale Rinului. — Liga anseatică. — Luptă a nobilii feudale și a comunelor. — 3-lea. Tentative de organizare mixtă. — Stări generale în Franța. — Cortesele Spaniei și ale Portugaliei. — Parlamentul al Angliei. — Stare partidară a Germaniei. — Rele șchese a tuturor tentativelor acestora. — Din ce cauze. — Tending generală a Europei.

*Domnilor,*

Așii voi să determină că schimbare închipind obiectul acestei lecții.

V'aduceți a minte că șna din întiele fapte cari ne aș întipărit, era diversitatea, desprinderea, independența elementelor antice so-

циетъци еронеане. Nobleяа феџдалъ, клерълъ, комъне, аџа о ситџаџиџне, леџи, моравъри кџ тотълъ дџферите: ера атътеа соџиетъци дџстинкте карџ се гъверна фиъ-каре не сеама са, ши прин проприе sale регъле, прин проприа са пџтере. Ера џн relaџиџни, џн контактъ, дар нџ џнтр'о адеџъ-ратъ џнире, ши нџ форма, кџратъ џорбиндъ, о наџиџне, џнъ статъ.

Гџсџиџнеа тџтълоръ соџиетъцилоръ аџестора џнтр'џна сингъртъ с'а џмплџнитъ; аџи џ маџ џиъ-тосъ, преџџм аџи џъџтъ, фанџа дџстинкџтивъ, карактерълъ есенџиалъ алъ соџиетъци модерне. Антиџеле елементе соџиале с'аъ редџсъ џн доџъ, гъвернълъ ши попорълъ; адџкъ дџџерсџтатеа а џн-џетатъ, similitъdinea а адџсъ џниреа. Дар пџн' а нџ фи консъматъ ресълтатълъ аџеста, ши кџаръ сџре а'лъ преџени, мълте silinџе фџртъ џеркате ка сџ факъ а маџ џџџџи ши а маџ тръџи џн комънъ тоате аџесте соџиетъци партиџларе, фџр' а ле смџнти џндеџдинџа саъ дџџерсџтатеа. Аџъ фи џџитъ џџнеџа сџ нџ ле аџингъ аџа профџндъ ситџаџиџнеа, проџџџџџе, натџра лоръ спеџиалъ, ши кџ тоате аџестеа сџ ле џнеаџкъ џнтр'џнъ сингъртъ статъ, сџ ле formeze џнъ корпъ де наџиџне, сџ ле џадъне сџџ џнълъ ши аџела-ши гъ-вернъ.

Toate tentativele аџестеа н'аъ ресъџитъ. Resълтатълъ не каре l'am адџсъ џнаџте, џнитатеа

soțietății moderne, mărțrisese che despre răsă-  
lor ș șchesș. În kiarș perele Eșronei șnde se  
mai aflș înkș kșteva trșșre din diversitatea  
antikș a elementelor ș soțiale, în Țermania de  
esemplș, șnde mai este înkș o adevșratș no-  
bleșe feșdalș, o adevșratș bșrșesieș, în An-  
glia, șnde o biserikș naționalș are în pose-  
sișnea sa venitșri propriș și o ișridikșișne  
partikșlarș, è lșmșritș ka așeastș pretinsș e-  
sistinșș distinktș nș è altș ceva de kștș o  
aparinșș, o minșișneș; kș așeste soțietății  
șnețiale, politikș lșate, șșntș konșșndate în  
soțietatea șeneralș, absorbite în statș, șșver-  
nate de nșterē pșblice, șșșșse la așeia-șși si-  
stemș, lșate în kșrentșlșș așelora-șși ideie, așe-  
lora-șși moravșri. O rēpetș, kiarș akolo, șnde  
forma lorș mai șșbsistș, desșșșșșșșșșș și inde-  
pendinșa antivelorș elemente soțiale nș mai  
aș nișī o realitate.

Kș toate așestea aște tentative șșre a le  
koordinā șineva șșr' a le transforma, șșre a  
le alega de șșitate naționalș șșr' a le des-  
șinșa varietatea, aș șșinștș șșș mare lokș în  
istoria Eșronei; aș șșmlinēș în parte epoka  
de kare ne okșpșmș, așea epokș kare des-  
parte Eșrona șșmitivș din Eșrona modernș,  
și în kare s'a inđenlinitș metamorfoșea soțietș-  
șșē eșroneane. Șși nș nșmai kș aș șșinștș



șnș mare lokș în istoria Europei, dar aș mi inflșinșatș mșltș asșpra evenimentelorș poste-rioare, asșpra modșlși kș kare s'a operatș re-dșcherea tștșlorș elementelorș soșiale în doșzș, în gșvernș mi în pșblikș. Este de neapșratș dar a mi da șineva o bșnș sokotealș desșre ele, a kșnoasșe bine toate șerkșrile de orga-nisare politikș karī aș fostș fșkște în sekș-lșlș alș XII-lea mi alș XVI-lea șpre a krea nașionī mi gșverne fșr' a strika diversitatea soșietșșilorș sekșndarie pșse șnele alștșre kș chele alte. Astș-felș va fi, domnilorș, lșkrarea noastrș într'așeastș lekșșne.

Lșkrare penibilș, dșreroasș kiarș. Așe-ste tentative de organisare politikș n'aș fostș toate konșenște mi dirișiate k'șnș skonș bșnșș; mșlte aș avștș șintiri de egoismș mi de ti-raniș. Mai mșlte insș aș fostș kșrate, nein-teresate, mai mșlte aș avștș într'adevșrș drentș obiekș binele moralș mi soșialș alș oameni-lorș. Starea de nekoerindș, de neviolindș, de nedrentate în kare se afla atșnși soșietatea, sșpșra șpiritele chele mari, sșfletele chele înalte, mi kșșta fșrș inșetare mizloașele d'a emi d'a-kolo. Kș toate așestea chele mai bșne kiarș din așele șerkșrī nobile n'aș rezșitș; atșta kșrașiș, atștea sakrifșie, atștea silindș, atșta virtște aș fostș perdște: nș ē șnș tristș spek-

takslă ačesta? Se mai află înkă achi zăă țe mi mai dărerossă, prinčinișlă znei întristări mi mai amare: nă nămai kă ačeste tentative de înbănbăbire sočială n'aă rezmită, dar mi o mare kătime de rețvire mi de răă s'aă amestekată într'insele. În nekasălă bănbăi kăpetă, țea mai mare parte era absărdă mi arată o nesčiinđă profăndă de rađișne, de drepitate, de drepțurile omenirii mi de kondiđișnile stării sočiale; astă-felă înkăță nă nămai sșčeselă a linsită oameniioră, dar aă mi meritată restristele loră. Are dar țineva achi nă nămai snektakslălă kărdei destinate a omenirii, dar mi ne ală infirmităđii sale morale. Poate vedea într'insălă kăță è destălă țea mai mikă porđișne a adevărbăi ka sș preokșne astă-felă de măltă țeale mai mară spirite înkăță sș șite kă totălă țeale alte lăkrăi, mi sș deviiă oarbe despre țeia țe nă întră în strimțălă orizontă ală ideieloră loră; nînă la țe păntă è destălă sș se afle zăă kolđă de drepitate într'o kășă, înkăță sș hearză din vedere toate nedrepțurile țe le kăprinde mi le permite. Ačeastă esplozișne de viđie mi de imperfekđișne a omăi este, dăpă părerea mea mai tristă de kontemulată dekăță insă-mi neferičirea kondiđișnii sale, mi gremelile lăi m'apasă mai măltă de kăță sșferinđele lăi. Ten-

tativele de karî am a vѣ vorbi vѣ vorŝ înfѣ-  
 џina amîndoî spektakѣlii aĉestia: katѣ sѣ  
 priimiĵi, domnilorŝ, mi sѣ nѣ încetaĵi d'a fi  
 drentĵi kѣtre aĉestî oameni, kѣtre aĉestî se-  
 kѣli karî s'aŝ retѣĉitŝ adesea atѣtŝ de mѣltŝ,  
 a kѣroga nereŝmitѣ a fostŝ atѣtŝ de krѣdѣ,  
 mi karî kѣ toate aĉestea aŝ desfѣŝeratiŝ atѣ-  
 tea virtѣĵi mari, aŝ fѣkŝtŝ atѣtea silinĵe no-  
 bile, aŝ meritatiŝ atѣta gloriѣ!

Tentativele de organizare politikѣ, fѣkŝte  
 dela alŝ XII-lea sekѣlŝ nîntѣ la alŝ XVI-lea,  
 sѣntŝ de doŝѣ felŝi: ŝnele aŝ avŝtŝ drentŝ o-  
 biektŝ de a face sѣ predominie ŝnelŝ din ele-  
 mentele soĉiale, kѣndŝ klerѣlŝ, kѣndŝ noble-  
 ĵea feŝdaliѣ, kѣndŝ komŝnele; sѣ'i sѣbordine  
 toate ĉele alte, mi sѣ adŝkѣ ŝnitatea kѣ aĉestŝ  
 preĵŝ. ĉele alte mi aŝ pronŝŝ a face toate  
 soĉietѣĵile partikѣlare a se akorda mi a lѣkra  
 împreŝnѣ, lѣŝndŝ fiѣ-kѣriĵa libertatea sa mi  
 asigŝrѣndŝ'i partea sa de înfŝinĵѣ.

Tentativele de felŝlŝ d'întiiŝ sѣntŝ mai sŝs-  
 pekte de kѣtŝ ĉele d'alŝ doilea pentrѣ ego-  
 ismŝ mi tiraniѣ. ĉe este adevţratŝ, aŝ fostŝ  
 mai adesea pѣtate în privingĵa aĉeasta; mi kiarŝ  
 prin natura lorŝ sѣntŝ esenĉialŝ tiranice în  
 mizloaĉele lorŝ de eŝekŝtare: ŝnele însѣ aŝ  
 pŝtŝtŝ sѣ fiѣ mi aŝ mi fostŝ kiarŝ konĉenŝte

ku cele mai kurate kupte pentru binele mi progresslă umanității.

Cea d'ntiș kare se înfășimează, è tentativa de organizare teokratikă, adikă skopulă de a sune diferitele societăți la principiele mi la imperiulă societății eklesiastice.

V'adșchii a minte, domnilorș, ceia ce am zisș asupra istoriei Bisericei. Am cherkată a arăta ce principie se dezvoltaseră în sînlă ei, kare era partea legitimității fîk-kăria, kșm se nșkșseră din kșrsălă natșrală ală evenimentelorș, ce serviiie adșseseră ele, ce răș fșkșseră. Am karakterisată diferitele stări prin kari a trektă Biserika del'ală VIII-lea pînă l'ală XII-lea seklă; v'am fșkștă sș vedei a ceasta în starea Bisericei imperiale, a Bisericei barbare, a Bisericei fșdale, în fine a Bisericei teokratice. Presșnșiș așeste sșveniri kă staș fapș în mintea domniei voastre, mi mă cherkă astă-zî a arăta ceia ce fșkă klerșlă ka sș domine Eșropa, mi pentru ce n'a rezșită.

Tentativa de organizare teokratikă se arată prea de timpriș, saș în aktele kșrșii Romei, saș într'ale klerșlăi în ęenere; ea dekșșea natșrală din sșnerioritatea politikă mi morală a Bisericei; dar întîlni, kiarș de la în-

tîi seî namî, pediche pe karî, în cea mai mare vigoarea sa, nş rezmi întrş a le depşta.

Cea d'întîiş era kiarş natşra kristianismşlş. Kristianismşlş, kare era foarte diferitş în ayeasta de cea mai mare parte a kredinşelorş religioase, s'a stabilitş nşmaî prin îndşplekare, nşmaî prin nisye simple resortşri morale; elş n'a fostş, din nasşerea sa, armatş kş nştere; a konkisş în cei d'întîiş sekşli prin singşrşlş kşvintş, mi a konkisş nşmaî sşfletele. S'a întîmplatş din ayeasta kş, kiarş mi dşpş trismşlş sşş, pe kşndş Biserika aveea în posesişnea sa mşltş avşşş mi konsiderare, nş s'a aflatş investitş kş gşvernşlş direktş alş soşietşşii. Orişinea sa kşratş moralş se reafla întîmşritş în starea sa. Aveea mşltş inflşindş, dar n'avea nştere. Se însişise în maşistratşrele mşnşipale; lşkra kş nştere asşpra imperatorilorş, asşpra tşşlorş aşenşilore lorş; dar administrarea pozitivş a celorş pşblice nş o aveea gşvernşlş kşratş zisş, Biserika. Astş-felş dar o sistemş de gşvernş, domnilorş, teokraşia ka mi orî kare alta, nş se stabileşce într'şnş modş indirektş, nşmaî prin kalea inflşinşei; katş sş şşdeye şineva, sş administre, sş komande, sş strîngş impositşle, sş desşşş de venitşri, sş gşverne, k'şnş kşvintş s'aibş într'adevşrş soşietatea în

posesiunea sa. Cândă urmează cineva prin înduplecare, mi asupra popoarelor, mi asupra guvernelor, poate face mult, poate exercita un imperiu mare; nu guvernă cineva, nu întemeiază o sistem, nu pune mână pe viitor. Astă-felă a fost, prin kiară originea sa, situațiunea Bisericii kristiane; totă d'asna a fostă alături kă guvernăle societății, niči o dată n'ă depărtă să i a lătat lokăle; pedikă mare pe kare tentativa de organizare teokratikă n'a păt'o învinșe.

Ea a mai întilnită mi a doza pedikă prea de timpriș. Cândă a kăzătă Imperiulă romană, cândă s'ă întemeiată statele barbare, Biserika kristiană s'a aflată din neamăle învinșilor. A kătată mai întiș s'ă easă cineva din astă situațiune; a kătată s'ă konverteaskă pe vîngători, mi s'ă se înalțe astă-felă la rangăle lor. Îndată ce s'a îndeplinită astă lăkrare, cândă a aspirată la dominare, a întilnită mândria mi resistanța nobleții feodale. E, domnilor, un mare serviciș pe kare feodalitatea laikă 'ă a făkătă Europei; în sekălele ală XI-lea, popoarele era oare-kăm deplină subjugate de Biserikă; s'ăveranii n'ă se ptea asupra de lokă; n'ămai nobilimea feodală n'a pmiimită niči o dată jăgăle klerăle, n'ă s'a șmilită niči o dată înainte-ă. E destăle a mi

aduce a minte cineva de fisionomia generală a evlăi de mizlokă ka sã se mire de zãã amestikă singlară de mândriã mi de sãhãnerẽ, de kredinã oarbã mi de libertate de spirită în reportãrile dintre seniorii laici mi preoții. Se aflã aici kãteva sfãrãmãtãre din sitããiãnea loră primitivã. V'aduceți a minte kãm am cherkată a vã descrie originea feodalitããii, întiele sale elemente, mi modlă kã kare societatea feodală elementarie se formase împrejură loksingei posesorăi de feodã. Am fãkãtă a se vedea kãtă era preotăã sãb senioră. Ei bine! a remasă tolă d'ãzna în inima nobleții feodale o sãvenire, zãã simtimentă de a cheastã sitããiãne; s'a mivită totă d'ãzna, nã nãmai ka independinã de Biserikã, dar ka sãperioarã, ka singurã kiãmatã a poseda mi a gãverna intr'adevãră ãara; a vrãtă totă d'ãzna sã vieããiãskã intr'zãã akordă bẽã kã klerăã, dar fãkãndã'i partea sa, mi nelããndă a i face pe a sa. Mããii sekãli, domniloră, aristokraciã laikã a mããinãtă independinãã societããii în mivinãã Bisericei; ea s'a apãrată kã mândriã pe kãndă repii mi popoarele era invinse. A kombãtãtă cea d'intiã, mi a kombãtãtă poate mãi mãltă de kãtă ori-kare altã pãtere intrã a face sã nã rezãeãskã tentativa de organizare teokratikã a societããii.

O a treia pedikă s'a omisă asemenea la aceeași, de care s'a pînă, în penere, pînă sokoteală, mi ală kăria efektă s'a jădikată adesea foarte rău.

Pretendeni unde ună kleră a păsă măna pe societate mi a saps'o la o organizare teokratikă, acesă imperiă a kăzstă la ună kleră însurată, la ună kornă de preoți ce se rkrăta în propriul să sînă, care krescea konii din năcherea loră într'acea-mi mi pentră așia-mi sităziune. Strebatei istoria; întrebăi Asia, Egintălă; toate teokrațiile cele mari sântă lăkrarea ună kleră care elă însă-mi este o societate kompletă, care è destălă pentră sine-mi, mi nă se împărmăță nimikă din afară.

Prin celibatălă preoților, klerălă kristiană s'a aflată într'o sităziune kă totălă diferită; a fostă nevoită să aleră neînțetă la societatea laikă sursă a se pernetă; a se dăce să kaste departe, în toate pozițiile mi în toate profesiunile soțiale, mizloachele sale de dărată. În demertă spiritală de kornă făcea în șrmă o mare lăkrare sursă a mi asimila acesse elemente streine; totă remănea ceva din orișinea acesoră noi veniți; bășesă să pînătilomi, ei konserva totă d'ășna vre o șrmă din spiritală loră antikă, din întia loră kondiți-



zne. Fyrb̄ indoialb̄ celibatyl̄, f̄bk̄ind̄ kleryl̄ katolik̄ o sitzacyone kb̄ totyl̄ spedyal̄, strein̄ de interesele mi de viaga komyn̄ a oamenilor̄, a fost̄ pentr̄ d̄nsyl̄ o mare kas̄ de isolare; dar asemenea l'a nevoit̄ a se alege nein̄chetat̄ la soqietatea laik̄, mi a se rekr̄ta intr'insa, a se renosi asemenea intr'insa; mi n̄ m̄ indoesk̄ a k̄p̄eta kb̄ ayeast̄ neqesitate merē ren̄sk̄ind̄ a v̄t̄mat̄ mai m̄lt̄ s̄ch̄esyl̄ tentativei de organizare teokratik̄, pe kb̄t̄ n'a p̄st̄t̄ a o servi smirityl̄ de kom̄, intren̄it̄ kb̄ at̄ta t̄rȳ de kb̄tre celibat̄.

Kleryl̄ a int̄lnit̄ in fine, in propriyl̄ s̄b̄ s̄in̄, n̄s̄ch̄ p̄sternich̄ adversarī ai ayeast̄ tentative. Se vorbes̄ch̄ m̄lt̄ de qnitatea Biserichei, mi este adevr̄rat̄ kb̄ ea a aspirat̄ kb̄ st̄r̄ind̄ la ayeasta, mi kb̄ kiar̄ a mi aj̄ns̄ kb̄ ferich̄ire akolo s̄sb̄ oare-kari report̄rȳ. S̄ n̄ ne l̄s̄m̄ dar s̄ ne imp̄r̄ib̄ nich̄ prel̄ch̄irea vorbelor̄, nich̄ a fantelor̄ parqiale. Kare soqietate a inf̄p̄imat̄ mai m̄lte desbin̄rȳ civile, a s̄ferit̄ mai m̄lte desmemb̄rȳ dek̄t̄ kleryl̄? Kare naqione a fost̄ mai imp̄rȳit̄, mai m̄lt̄ m̄n̄ch̄it̄, mai m̄lt̄ min̄k̄toare dek̄t̄ naqionea eklesiastik̄? Biserichele naqionale din qea mai mare parte a qerelor̄ din Ēropa se l̄p̄t̄ mai nein̄chetat̄ in kontra k̄rȳii

Romei; konçiliele se lăptă în kontra pautiloră; eresiele sântă nenămrăte mi se renaskă totă d'asna; skisma   mereă la poartă; nikiri nă se află atăta diversitate  n opinii, atăta  nverșnare  n kombatere, atăta  nbskăpire  n ptere. Viaga interioară a Bisericei, desbinările kari aă prelătită  ntr'insa, revolūiunile kari aă klătinat'o, aă fostă poate cea mai mare pedikă la trișmfălă ačestei organizări teokratice pe kare se  erka a o  mpne soțietăii.

Toate pedicele ačeste, domniloră, aă lăkrată mi se potă  ntrevedea, de la ală V-lea sekălă, kiară  n leagănlă tentativei celei mari de kare ne okăpmă. Nă'i  mpedikară kă toate ačeste de a mi șrma kărsălă, mi nă o pțară face de a nă progresa  n mai mălii sekăli. Momentă săă  elă mai glorioă, ziă sa de krise, ka să zikă așă, este domnirea lăi Gregoris VII la finele sekălălăi ală XII-lea. Aă mi văzătă kă ideia dominătoare a lăi Gregoris VII făsese de a sșșne lămea klerălă, klerălă paniei, Eșrona șnei teokrație  ntinse mi reglate. Kă ačestă skonă, mi pe kăă este ertată a șsdeka  ineva la o astă-felă de distană despre evenimente, ačestă mare omă făkă, dăpă pțerea mea, doăă gremelă mari, o gremelă de teoriăiană mi o gremelă de revolūionară. Cea d' ntiă fă kă a proklamătă kă fală planălă

să, și că a arătat sistematicele principie sale asupra naturii și dreptărilor eterii spirituale, și că a tras mai dinainte, ca un loșian netraktabil, cele mai departe konsekvințe. Astă-fel a amenințat și a atakat toate sveranitățile laice din Europa, nîn' a nă se asigura despre mizloacele de a le învinde. Lăkrăile omenesce nă kapăb nișă și svesș prin nișe asemenea pătări absolute, nișă în nemele și argumente filosofice. Gregoris VII căz pe ling' ačeste în rețchirea komnă a revoluționarilor, karî mai multă chearkă dekă potă esekta, și nă ieă posibilită și dreptă măsă și otară ală silințelor lor. Ca să grăbească dominarea ideielor sale de kise lăpta în kontra Imperiului, în kontra țălor sveranilor, kiar în kontra klerului. Nă amăb nișă o konsekvință, nă kăpăb nișă și interes, proklamă în gura mare că voia să domnească d'asupra țălor regatelor ca și d'asupra țălor spirituelor, și reskăb astă-fel în kontra sa, pe de o parte, toate eterile timpurale karî se văsăb în mare perikăb, pe de alta, pe liberii kăpăbtorî karî înțenea să resar și karî se temea de tirania kăpăbtorii. Ori kăm amă lă-o, Gregoris VII kompromise kăsa ce voia s'o servească, mai multă de kăb a făkă'o să înainteze.

Kș toate acestea ea șrmă de a prospera în totș kșrsșlș seksșlșlșlș alș XII-lea și pînș la mizlokșlș seksșlșlșlș alș XIII-lea. Asta   timpslș celei mai mari pșteri și alș celei mai mari strelșvirii a Bisericei. Nș krezș sș poatș zice cinea kș ea a fșkștșș celș mai mare progresș în astș epokș. Pînș la finele domnirii lșl Inocentiiș III, mai mșltș și a speklșlatș de kștș și a întinsș pșterea și gloria. În momentșlșș celșlș mai mare șșcesș alș ei aparintș s'a deklaratsș o reakșione poplarș în kontra ei într'o mare parte a Europei. În meaza-zi a Franșiei esbșknesșe erezia Albișesilorș, kare kotropesșe o întreagș societate nșmeroasș și pșternikș. Mái l'ache-la-și timpsș, la Nordș, în Flandra, aparș nische ideie și nische dorinșe de așeia-și natșrș. Pșșinșș mai țrziș, în Anglia, Wiclef atakș kș talentșș pșterea Bisericei, și întemeiazș o sektș kare nș va peri. Șșveranii nș întșrziș d'a intra în așeia-și kale kș popoarele. La înșenștșlșș seksșlșlșlș alș XIII-lea șei mai pșterniș șșveranii ai Europei, imperatorii din kasa de Hohenstaufen, șșbkșzșserș în lșnta lorș kș papia. Astș sekslșș șșine inkș, și Saint-Louis, celș mai piosș dintre reșl, proklamș independinșa pșterii timpsrale, și pșblikșș întiia pragmatikș, kare devenise bazea țtșlorșș șelorșș

alte. La intrarea secolului al XIV-lea începe cea de-a patra lăsa Philippe le Bel și Bonifaciu VIII regele Angliei; Eduard I-lea, nu e mai înduplecabil pentru Roma. În aceste epoci, este lăsa și tentativa de organizare teocratică năa reșită; Biserica va fi d'aci înainte în defensivă; nu va mai întreprinde a impune Europei sistema sa: i va fi a minte năa a păstra cea ce a cucerit. Năa de la finele secolului al XIII-lea datează într'adevăr emanciparea societății laice europene; atunci a început Biserica de a mai pretinde a o poseda.

De multă vreme ea la aceste pretinderi chiar în sfera în care seamănă și ar fi pățită reșiti mai bine. De multă, în chiar vatra Bisericii, împereșă trăsă și, în Italia, teocrația căzuse și totă, și detese locă și unei sisteme și totă diferite, acele tentative de organizare democratice ală căria tină se află în republicele italiene, și care, del'ala XI-lea până l'ala XVI-lea secolă, a jăcat în Europa și rolă așa de prețioasă.

V'aduceți a minte, domnilor, cea ce am avut onoare de a vă spune despre istoria comunităților și despre modă și care se formează. În Italia, destinată loră să se mai precolte și mai păsternic de cătă ori și;

orășele era kă mëlțđ mai nșmeroase mi mai inavșșite de kățđ în Galia, în Anglia sađ în Spania; reșimelđ mșnicipalđ romanđ remșesese mai vieșșitorđ mi mai regđlatđ. Kampaniele Italiei, kătre așeste, era mai pșșinđ fșkște de kățđ ale chelei alte pșșii din Eșropa ka sș deviił lokșingș noilorđ domni ai lorđ. Fșșeserș pretștindenii desșelenite, sekate, kăltivate; nș era koperite kă pșșrri; Barbarii nș se pștea da dșșș aventșrele chele mari ale viňștoareii, ničí a trșbi o viașș analogș kă a Đermaniei. Afarș de așeasta, o parte din așșș teritoriș nș era alđ lorđ. Meaza-zi a Italiei, kampania Romei, Ravena, demindea mereș de imperatoriii grečí. Prin favoarea deňștrșrii sșveranșlei mi a restșrnșșșrelorđ resbelșlei, reșimelđ repșblikanđ se iňtrș mi se desvoltđ de timpșriș iňtr'așeastș porșșșne a đereii. Mi nș nșmai kă Italia nș era toatș în pșșterea Barbarilorđ, dar kiarđ mi Barbarii kari o konkiserș nș remaserș posesori ai ei linisčíi mi definitivii. Ostrogoșii fșrș strikanii mi alșnganii de Belisariș mi de Narsēs. Regatșlđ Lombardilorđ nș rezșmi mai bine iňtrș a se stabili; Frančíi ilđ strikarș; mi, fșr'a stirni popșlașșnea lombardș, Pepin mi Karolđ cheł Mare iňșeleserș kă le konvenia a se alia kă antika popșlașșne italianș ka sș se lșpte kă Lom-

barzii at t  de k rind   nvin . Barbarii n  f r  dar domnii esklsivii  n linis i  ai teritoris i  n ai societ i i n ci  n Italia n ci  n alt  parte. De aci vine k  feodalitatea kare se stabili dinkolo de Alpi era prea debil , n iun  n meroas   n resim . Preponderin a,  n lok  de a trece la lok itorii kampanielor , d n  k m se  nt mplase  n Galia, de esempl ,  rm  de a fi a oramelor . K nd  se v z  achest  res ltat , o mare parte de posesorii de feude sa  de b n  voib , sa  de nevoib ,  ncetar  d'a mai lok i  n kampanie  n venir  a se fisa  n interioris   et iilor . Barbarii  ei nobili se  k r  b r esi. V   nkin i i k t  n tere  n k t  s nerioritate k l tar  oramele Italiei printr' achest  sing r  fant  as pra  elor  alte kom ne ale Europei.  eia  e am   msemnat   n acheste din  rm , este inferioritatea, timiditatea p nslai nii lor . B r esii ne a  ap r t  ka n che k ra iomii libera i kari se l pta k  gre   n kontra  n i st n n  kare era tot  d' na la por ile lor . Alta f  soartea b r esilor  din Italia: p nslai nea konk tant   n p nslai nea konk s  se mestekar   ntr'achele- n zid ri; oramele n'avn r  s  se apere de  n  st n n  vecin ; lok itorii lor  era  et  enii  n to i timpii liberi,  ea mai mare parte  el  n iun , kari  n ap ra  ndep n a  n

drepturile în kontra sporă sverană depărtați streină, kândă în kontra reșiloră franți kândă în kontra imperatoriloră Germaniei. De aci vine acea superioritate nemăpinită și prekoantă a orașeloră din Italia; ne kândă în alte părți nisce biete komune se forma kă mare greșate, se vâzertă năskîndă aci reșbliče, state.

Astă-felă se espikă, într'astă parte a Europei, sčesălă tentativei de organizare reșblikantă. Ea învîse de timpriă elementălă feodală, și deveni forma dominantă a societății. Dar era pășină promiă întră a se respîndi și a se perpetui; komîndea prea pășini permini de îmbăpățire, kondițiune neceșarită a estinderii și a dăratei.

Kândă se șită čineva la istoria reșblicheloră Italiei din ală XI-lea și ală XV-lea seklă, se miră de doșă fante kari în anarindă sșntă kontradiktorie și kă toate acestea nekontestabile. Asistă la o desvoltare minșnată de kărașă, de aktivitate, de peniă; o mare prosperitate reșltă dintr'asta; afă akolo o mișkare și o libertate kari lipseskă din cele alte părți ale Europei. Se întreba čineva kare era destinata reală a lokșitoriloră, kă și în petrecea ei viața, kare era partea loră de feričire; aspektălă se skimă; niči o istoriă poate nă è mai tristă, mai întănekată; nă se afă poate



nici o epocă nici o țară în care destinata oamenilor să fie țară ca a fostă mai multă aștită, sărăcie la mai multe sorți depline, în care să întâlnească cineva mai multe desbinări, mai multe crime, mai multe nefericiri, o altă faptă se arată într'aceia-și timp: în reșimăle politice ală celei mai mari țări dintr'aceste republice, libertatea merge totă d'asna scărzindă. Lăsa sekșrității e atăte de mare în țările partidele săntă neapărată pornite întră a țările săntă refuză la o sistemă mai puțină vijelioasă, mai puțină populară de țările aceia prin care a încheștă statăle. Lăsa istoria Florenței, a Veneției, a Genevei, a Milanălei, a Pisei, veșă vedea pretăindenă ca kărsăle generală ală evenimentelor, în lokă d'a desvolta libertatea, de a lăși cerkăle institūșionilă, tinde întră ală restrănge, întră a koncentra pătorea în mânilă săntă mikă numără de oameni. Ca săntă kăvintă, într'aceste republice atăte de energice, atăte de strelăcite, atăte de înavășite, lăseskă doșă lăkrări, sekșritatea vieșă, întia kondișione a stării sociale, mi progresăle institūșionilă.

De aci se pătcea săntă rășă noșă care nă lăsa tentativa de organizare republicană a se întinde. Celă mai mare perikăle ală Italiei venia din afară, de la săverani săntă streini. Ei bine!

aceste periklă nă pătă niči o dată să împăce  
 mi să fakă toate aceste repăbliche a lăkra în  
 koncertă; ele nă pătărb niči o dată să resiste în  
 komănă la inemiklă komănă. Astă-felă mălii  
 Italiani din cei măi lăminai, cei măi bəni  
 patrioi din timplă nostră, deplăngă repăimălă  
 repăblikănă ală Italiei, din evălă de mizlokă  
 ka o adevrătă kăsbă kare a împedikăt'o de  
 a deveni o națione; ea s'a înbăkăpită, zikă  
 ei, într'o măliimă de popoare niči, kară nă  
 mi pătă înfrăna destălă patimele sune a se  
 konfederală mi a se konstităi în komă de stată.  
 Le pare răă kă patria loră n'a trektă, ka  
 cele alte pării ale Europei, printr'o centra-  
 lisare despotikă ce ară fi făkăt'o ună poporă,  
 mi ară fi adăsb'o în stare să fă independintă  
 de streină. Se pare dar kă organizarea repăb-  
 likănă, în kiară împrejărbile cele măi favora-  
 bile, nă komindea în sine în epoka ațeia,  
 prințimălă progresălă, ală dăratei, ală estin-  
 deri kă n'avea niči ună viitoră. Poate kom-  
 para țineva pînă la ună oare-kare pătă or-  
 ganizarea Italiei în evălă de mizlokă, kă a  
 Greciei antice. Grecia era asemenea o țară  
 akoperită kă niči repăbliche, kară era totă d'a-  
 zna rivale, adesea inemice, mi kară se țnia  
 kăte o dată pentr' ună skopă komănă. Fo-  
 losălă într' ațeastă komparare é kă totălă ală

Greției. Nu e nici o îndoială că, în interiorul Atenelor, ală Lacedemoniei, ală Tebelor, de mi istoria ne arată destul de dese nedreptăți, n'a fostă mai mult ordine, mai mult sekritate, mai mult dreptate decât în republikele Italiei. Vedem că toate acestea cătă de skurtă a fostă esistența politikă a Greției, ce principii de slăbiciune se afla într'acea înbunătățire a teritoriului și a psterii. Îndată ce s'a aflată Grecia în kontaktă cu mari state vecine, cu Macedonia și cu Roma, a săbkăzătă. Aceste mici republike atăt de glorioase, și inkă atăt de înflorite, n'aș săistă a se koalisa spre a resista. Cu cătă mai multă kvintă nu trebuia să se întimule această în Italia, unde societatea și rațiunea omenească era cu multă mai puțină dezvoltată, cu multă mai puțină țară decât la Grecii!

Dacă tentativa de organizare republikană avea atăt de puțină sorgi de dărată în Italia unde trismfăse, unde reșimulă feudală făsesse învinsă, presămați fără greșitate că trebuia să săbkăzătă mai bine în cele alte părți a le Europei.

Am să vă înfășimeză îndată destinatele sale.

Se afla o porțiune din Europa care semăna multă cu Italia: asta era meaza-zi a

a Franției și provinciile Spaniei cari se învecina cu ea, Katalonia, Navarra, Biskaia. Acolo orașele își așază asemenea mărițe dezvoltare, mărițe importanță și avânt. Măriți seniori feodali din cei mici se aliază cu burghezii; o parte din clerici înbrățișăază asemenea cașsa lor; k'șnș kșvintș, ȫara se afla într'o situație destăle de analogă cu a Italiei. Astă-felș, în kșrentăle sekălele ală XI-lea și la încheptăleș ȫelă d'ală XII-lea, orașele Provenței, Langedokăleși, Akșitanei, ȫinta sș ȫea șnș avântș politikș, și sș se formeze în repăblice independente, totș ka și dinkolo de Alpi. Dar meaza-zi a Franției era în kontakș cu o feodalitate prea tare, ȫea de la nordș. Veni pe șrmș eresia Albișilorș. Rebelăleș esbșkni între Franția feodală și Franția mșnicipală. Șȫiți istoria kșȫiadei în kontra Albișilorș, komandatș de Simon de Montfort. Asta fs lșnta feodalităȫii Nordăleși în kontra tentativei de organizare demokratikș de la Meazș-zi. Cu toate silinșele patriotismăleși meridională, Nordăleș trismșș; șnităea politikș lipsia de la Meazș-zi, și ȫivilizațienea nș era destăle de înaintatș ka oamenii sș poatș șșulea șnităea prin konȫertș. Tentativa de organizare repăblikanș fs învinsș, și kșȫiada

restabili în Franția de mează-zi reșimulă feudală.

Maî tărziă tentativa reșublikană reșmi maî bine în mănșii Elveției. Akolo teatrulă era foarte strimț; nă era de lăntată de kăță în kontra șnăi șșverană streină, kare de mi avea o pătore maî mare de kăță a Elvețianiloră, nă era dintre șșveranii Europei cei de temștă. Lănta fș șșșșinștă kă maî măltă kărașă. Nobleșea feudală elvețiană s'aliă în cea maî mare parte kă orașele; aștoră pătinte, kare alteră kă toate așteea natăra revolușionăi ce șșșșinș, mi i imprimă șnă karakteră maî aristokratikă mi maî nemășkătoră pe kăță nă se pătrea kă se kădea ștăle poarte.

Trekă la Nordăle Franției, la komănele Flandrei, ale șermiloră Rinsăi mi ale liniei anșeatice. Akolo, organizarea demokratikă trismă pe denlină în interiorăle orașeloră; kă toate așteea vede șineva, kiară din orișinea sa, kă nă è făkăte aștă-felă inkăță ștă se poată întinde mi ștă pătă măna pe toate șoșietatea. Komănele de la Nordă șșntă inkonșrate, apătate de feudalitate, de șenioră mi de șșverană, aștă-felă inkăță șșntă totă d'ășna pe șnă pișioră de apătare. Este lămășită kă ele nă lăkrează întră a face konkăște; nămaî

se ашбѣтъ кѣндѣ маї bine ши кѣндѣ маї гѣѣ. Їши konservъ privilegile, dar staѣ mѣrѣinite вn zidѣrile lorѣ. Akolo, organisarea demokratikъ se вnkide ши se onresче; кѣндѣ se preimblѣ чineva airea, ne faѣa ѣereї, n'o maї reafѣ.

Vedeѣi, domnilorѣ, че felѣ era starea tentativeї repъblikane: triѣmfъndѣ вn Italia, dar kъ пѣрѣine sorgї de dѣratъ ши de progresѣ; вnvinsъ вn Galia de meazъ-zi; viktorioasъ pe зnѣ teatrъ mikѣ, вn мѣнѣи Elveѣiei; la nordѣ вn komъnele Flandrei, ale Rinѣlѣi ши ale liniei anseatiचे, kondamnatъ a nъ maї emi din zidѣrile lorѣ. Kъ toate аyesteа, вnvederatъ вnferioarъ вn пѣtere de кѣтѣ чеle alte elemente ale соѣietънїи, tentativa demokratikъ вnspirâ nobleѣii feъdale o spaїmъ foarte mare. Seniorii era ѣeloshi de аvѣрѣia komъnelorѣ, le era teamъ de пѣтереа lorѣ; spiritѣlѣ demokratikъ пѣтръndea вn kampanie; reskoalele ѣeranilorѣ devenia maї dese, maї obstinate. Se fѣkъ maї вn toatъ Европа, вn sїnѣlѣ nobleѣii feъdale, o mare koalitiune вn kontra komъnelorѣ. Partida nъ era egalъ; komъnele era isolate; nъ era niчи o вnѣeleѣere, niчи o korespondinѣ вntre ele; totѣlѣ era lokalѣ. Bine kъ esista oare-kare simpatї вntre бѣрѣesїи din diferite ѣere; bine kъ sѣчesѣlѣ saѣ restrista orașelorѣ

din Flandra, karī era în lăptă kă dăciī de  
 Bărgonia, așīa oare-kare emoșione în ora-  
 șele franțeze; dar astă emoșione era ūtrekă-  
 toare și fără rezultată; niči zăă lokă, niči o  
 adevărată zăire nă se stabilia; komănele nă  
 și imărmăsta păsterile între ele. Feșdalitatea  
 avea dar nenărmărate întăietășī așăra loră. Kă  
 toate ačestea, și ea, imărmăită și nekănkă-  
 întă kăm era, nă se pătă să le striche. Kăndă  
 a dăntă lănta oare-kare timăă, kăndă se kon-  
 vinse lămea kă o depăntă viktoră era kă ne-  
 pătăntă, a kătată să konsimăă la rekănoas-  
 čerea astoră niči repăbliche bărgăese, la o trak-  
 tare kă dănșele, și la păimirea loră ka mem-  
 bri ai statăă. Atăniči înčepă o noăă ordine,  
 o noăă tentativă de organizare mistă, kare a-  
 vea drentă obiekă de a končilia și a fače  
 să lăkreze imărmăntă, kă toată ostilitatea loră  
 profăndă, toate elementele soșietășī, noblečea  
 feșdală, komănele, klerăă, săveraniī. Ačeasta  
 è de kare mi remăne a vă vorbi.

Nă è niči zăăă dăntre domnia voastră,  
 domniloră, kare să nă sčăă če săntă stări če-  
 nerale în Franția, parlamente în Anglia, kor-  
 tese în Spania saă în Portugalia, stăriile în  
 Čermania. Asemănea sčăă karī era elemen-  
 tele ačestoră adăntări dăferite; noblečea feș-  
 dală, klerăă și komănele se reanpropră ka

să lăkreze spre a se zni într'o singură societate, într'ună singură stată, săb o așia-mi lepe, săb o așia-mi ptere. Este așia-mi tendință, așia-mi skonă totă d'ășna săb așia-mi nșme.

Voiă lăa drentă tină ală așiei tentative fața kare ne interesă mai multă mi ne este mai bine kșnoskă, stările șenerale în Franșia. Zikă kă așeasă fața ne este mai bine kșnoskă, đomniloră; kă toate așeasă nșmele de stăti șenerale nș deșeantă, sșnt sigșră, în mıntea noastră, deșă nșcșe ideie deșerte mi nekompakte. Nimini din đomnia noastră n'ară pștea zice așia șe era fikșă, regșlată, în stările șenerale ale Franșiei, kare era nșmărlă membriloră loră, kară era sșbiektele deșbateriloră, kară era epocșele konvokării mi đgrata sesișniloră: nș șcie nimini nimikă; este kă nenștină de a trașe din istoriă vr'ună resștată lămșrită, șenerală, șermanintă, în șrivinșa așeasă. Kșndă imă đă sokoteală șineva deșpre karakteră așeșoră adășnări în istoria Franșiei, ele se arată ka nșcșe kșrate întimșlări, șnă din-șe-mai-șăă politikă pentș poșoare ka mi pentș reși: din-șe-mai-șăă pentș reși kșndă n'ăș bană mi nș șciă kșm să skane din asemenea inkșkășă; din-șe-mai-șăă pentș poșoare kșndă șăă devine așia de mare



înkȳtǎ nǝ sȳie ȳe remediǝ se i anlice. No-  
bleȳea asistǎ la stȳrile ȳenerale; klerǎlǝ iea  
mi elǝ parte ka ele; dar vinǝ kǝ neîngrijire:  
ei sȳiǝ bine kȳ nǝ este aȳi mizlokǎlǝ lorǝ  
ȳelǝ mare de akȳiǝne, kȳ nǝ este aȳesta a-  
devȳratǎlǝ modǝ prin kare stȳ iea parte la gȳ-  
vernǝ. Bȳrȳesii însi-ǝi nǝ sȳntǝ niȳi ei mai  
grȳbiȳi; asta nǝ este ȳnǝ drentǝ pe kare aǝ  
a'ǝ eserȳita, este o neseȳitate la kare sȳntǝ  
sȳnȳmi. Astǝ-felǝ vedeȳi kare este karakte-  
rǎlǝ aktivitȳȳii politive înr'ȳeste adȳnȳri.  
Ele sȳntǝ kȳte o datȳ foarte ne semnifikȳtoare,  
mi alte ori sȳȳimintȳtoare. Dakȳ reȳele este  
ȳelǝ mai tare, ȳmilinȳa lorǝ mi doȳilitatea lorǝ  
sȳntǝ extreme; daka sitȳȳiǝnea koroanei este  
denȳnsȳ, daka are o absolȳtȳ trebȳinȳ de  
stȳri, atȳnȳi kadǝ înr' fakȳiǝne, devinǝ instrȳ-  
mentele saǝ ale vre ȳnei intriȳe aristokratice  
saǝ ale vre ȳnorǝ. tȳrbȳrtori ambiȳiomi. K'ȳnǝ  
kȳvintǝ, ȳne-ori sȳntǝ kȳrate adȳnȳri de nota-  
bili, alte-ori konvenȳiǝni. Astǝ-felǝ lȳkrȳrile  
lorǝ morǝ mai totǝ d'ȳna din preȳnȳ kȳ ele;  
promitǝ, ȳearkȳ mȳlte, mi nǝ fakǝ nimikǝ.  
Niȳi o mȳsȳrȳ din ȳele mari karǝ aǝ lȳkratǝ  
înr'adeȳrǝ asȳura soȳietȳȳii înr' Franȳia, niȳi  
o reformȳ importantȳ înr' gȳvernǝ, înr' legisla-  
ȳiǝne, înr' administraȳiǝni, n'a emitǝ din stȳ-  
rile ȳenerale. Nǝ se kade stȳ kredemǝ kȳ

toate acestea k̄ aș fostă f̄r̄t̄ stilitate, f̄r̄t̄ efekt̄; aș av̄t̄ șn̄ efekt̄ moral̄, kare în ȳenere   ȳinșt̄ ȳrea ȳȳinș în seam̄; aș fostă din epok̄ în epok̄ o protestare în kontra servit̄diniȳ politice, o proklamare violint̄ de șnele ȳrinȳimie t̄stelarie: de esempl̄, k̄ ȳara are drent̄șl̄ a vota impositele sale, a interveni în afac̄erile sale, a im̄șne o responsabilitate aȳenȳilorș ȳșterii. Dak' aȳeste masime n'aș ȳerit̄ș niȳi o dat̄ în Franȳia, șt̄rile ȳenerale aș kontribuit̄ k̄ ȳștere într̄ aȳeasta, ȳi n̄ este șn̄ servit̄ș șșorș de f̄k̄șt̄ șn̄i ȳoporș manȳinind̄ ȳineva în morav̄rile sale ȳi ink̄lzind̄ în k̄șȳetarea sa șșvenirile ȳi drent̄rile libert̄ȳii. Șt̄rile ȳenerale aș av̄t̄ aȳeast̄ virt̄te, dar n'aș fostă niȳi o dat̄ șn̄ mizlok̄ de ḡvernare; n'aș intrat̄ș niȳi o dat̄ în organizarea politik̄; n'aș aj̄șșș niȳi o dat̄ la skonșl̄ș ȳentr̄ kare f̄șșeser̄ reformate, adik̄ la kontonirea într'șn̄ șinḡrș korn̄ș a diferitelorș șoȳiet̄ȳii în kari era ȳara im̄ȳȳit̄.

Korteciȳi Șpaniei ȳi aȳi Portșgaliei înf̄ȳișeaz̄ totș aȳest̄ resșltat̄. Șșnt̄ș ȳii de im̄ȳejșȳȳi diferite. Im̄portanȳa korteselorș variașȳ d̄șșȳ regate ȳi tim̄i. În Aragonia, în Biskaia, în mizlok̄șl̄ desbaterilorș ȳentr̄ mostenirea koroanei, saș a l̄ștelorș în

kontra Mașrilor, aș fostă mai adesea-oare konvokate mi mai psterliche. În zni kortei, de esempls, într'ale Kastiliei la 1370 mi la 1373, nobilii mi klerșlș n'aș fostă kișmașii. Este o mșlșime de întimșlșri de kari s'arș kșdea sș pșinemș sokotealș, dak' amș pșivi mai de aproape evenimentele. Dar, în pșeneralitatea în kare sșnt nevoitș a mș pșine, poate afirma čineva despre kortei kșm mi despre sșlșrile pșenerale din Franča, kș aș fostă o întimșlare în istoria Spaniei, iar niči o datș o sistemș, o organizare politikș, zș mizlokș reglatș de gșvernare.

Destinata Angliei a fostă diferitș. Nș voiș intra astș-zi în mari amșnșnte despre ačeasta. Îmi pșopșiș a vș vorbi într'o zi sșpečialș despre viața politikș a Angliei; nș voiș sșșne astș-zi mai mșltș de kște-va vorbe așșupra kășselorș kari i aș imprimatș o direkșișne kș totșlș altș-felș de a kontinentșlși.

Și mai întiș, nș s'aș aflatș în Anglia mari vasali, sșșșmi în stare a se lșnta pșersonalș în kontra reșiei. Baroniș, seniioriș čei mari ai Angliei aș fostă nevoișii pșea de timșlșriș a se koalisa ka sș poatș resista în komșnș. Astș-felș, sșiritșlș de asoșiare mi moravșrile adevșratș politice aș avștș pșevaloare

în aristokrația cea înaltă. Afară de aceasta, feudalitatea engleză, ceî ce posedă feude mici, aș fostă adămi în stare, în urma unui miră de evenimente de karî nă potă da sokoteală a-stă-zî, a se zni kă bșrșesii, a medea kă eî în kamera komșneloră,<sup>1</sup> kare a posedată astă-felă o forță mătă mai mare de kă a komșneloră kontinentale, o forță kă adevărată kapabilă a înflința asupra gșvernălei țerei. Eată ce felă era, l'ală XIV-lea sekălă, starea parlamentslei britanikă. Kamera lorziloră era marele konsiliă ală țerei, konsiliă într'adevără asoțiată kă eserșionă nșterii. Kamera komșneloră, komșșă de demștăi alemi de ceî ce posedă feude mici și de bșrșesii, nă lăa mătă niči o parte la gșvernăleă kărată zisă, dar stabilia drentăi, și apăra kă mătă enerșie interesele private și lokale. Parlamentsleă, privity în impresnia sa, nă gșverna inkă, dar era o institșionă reglată, și mizlokă de gșvernare adoptată în prinșiniă, și adesea neapărată în faptă. Tentativa de reapromiere și de alianșă între diferitele elemente ale soșietății șure a se forma din ele și singăreă kornă politikă, și adevărată stată, rezșise dar în Anglia, de oare-ce nă rezșise în niči o altă parte a kontinentălei.

Voiă șăne nșmai o vorbă desșre Țer-

\*

mania, mi n̄maī ka s̄b ar̄t̄š karakt̄erl̄š d̄o-  
 minant̄š al̄š istoriei sale. Akolo, tentativele  
 de kontonire, de ūnitate, de organizare poli-  
 tik̄ ū general̄, aš fost̄š ūrmate k̄s p̄ūin̄ k̄l-  
 d̄ūr̄. Diferitele elemente soŋiale aš remas̄š  
 m̄lt̄š mai alese, m̄lt̄š mai independinte ūnele  
 de altele de k̄t̄š rest̄l̄š Eŋropei. Dak' ar̄š  
 treb̄si o dovad̄, ar̄š afla-o ūineva p̄in̄t̄ in tim-  
 pii modern̄i. ūermania ̄ sinḡra ūar̄ din  
 Eŋropa in kare elekŋiznea feŋdal̄ a l̄at̄š  
 parte m̄lt̄š tim̄š la krearea reŋiei. N̄s vor-  
 besk̄ de Polonia niŋi de naŋionile sale, kari  
 aš intrat̄ ama de t̄rziš in sistema ūivilisa-  
 ŋiunii eŋropeane. ūermania este asemenea  
 sinḡra ūar̄ din Eŋropa in kare aš remas̄š  
 s̄veranī eklesiastivi, sinḡra kare a kon-  
 servat̄ orame libere av̄nd̄š o adev̄rat̄ s̄ve-  
 ranitate politik̄. Este l̄m̄rit̄ k̄s tentativa  
 de a kontoni in tr̄o sinḡr̄ soŋietate elemen-  
 tele primitive ale soŋiet̄ŋiunii eŋropeane av̄sese  
 akolo mai p̄ūin̄ aktivitate mi efekt̄ de k̄t̄š  
 in alte p̄r̄ii.

V̄b ar̄taī, domnilor̄, ūerk̄rile ūele mari  
 de organizare politik̄ f̄k̄ste in Eŋropa p̄in̄t̄  
 la finele sek̄l̄l̄si al̄š XIV-lea mi la inŋenst̄l̄š  
 ūel̄si de al̄š XV-lea. Ap̄i v̄z̄t̄ k̄s n'a reŋ-  
 mit̄ niŋi ūna. Am ūerkat̄ s̄b ar̄t̄š in treak̄t̄š  
 k̄ssele aŋest̄i s̄ŋes̄ r̄š; adev̄r̄l̄š zik̄nd̄,

ele se redăcă într'una singură. Societatea noastră era destul de înaintată ca să fie priimitoare de unitate; totuși era încă prea locală, prea specială, prea strimț, prea diferită în existența sa în spirit. Ne era nici interes general, nici opinie generală capabilă a domina interesele și opiniile particulare. Spiritele cele mai înalte, cele mai cătezoare, n'avea nici o idee de administrare nici de dreptate că adevărată politică. Trebuia învederată ca o civilizație prea activă, prea tare, să vișă mai întâi să frăminte, să amestece, să asimile ca să zică așa toate aceste elemente nekoerinte; trebuia să se facă mai întâi o puternică centralizare de interese, de legi, de moravuri de idei; trebuia, cănd căvintă, să se facă o putere și o opinie publică. Ajunsem la epoca în care s'a îmulinit în fine această mare lucrare. Întiile sale simptome, starea spiritelor și a moravurilor în cărsul secolului al XV-lea, tendința lor către formarea unei guvernări centrale și a unei opinii publice, acesta va fi obiectul lecușii noastre fiitoare.

LECTIUNEA XI<sup>a</sup>.

ObiectŃ alŃ lekŃiunii. — KarakterŃ partikularŃ alŃ sekleleŃi XV-lea. — Centralizare progresivŃ a popoarelorŃ Ńi a gŃvernelorŃ. — 1-iŃ. Ale FranŃiei. — Formarea spiritualeŃi naŃionaleŃ franŃezeŃ. — ModŃ de gŃvernare alŃ lŃi LŃdovikŃ XI. — 2-lea. Ale Spaniei. — 3-lea Ale Ńermaniei. — 4-lea. Ale Angliei. — 5-lea. Ale Italiei. — NasŃerea relaŃiunilorŃ esteriore ale ideilorŃ religioase. — TentativŃ de reformŃ aristokratikŃ. — ConŃiliile Konstanei Ńi ale lŃi Huss. — RenasŃerea literelorŃ. — Admirare pentrŃ anticitate. — SkoalŃ klasikŃ saŃ de liberŃi kŃpetŃtori. — Aktivitate ŃeneralŃ. — KŃlŃtorie, deskoperiri, invenŃiuni. — KonkŃisiune.

*DomnilorŃ,*

AjŃnŃemŃ la poarta istoriei moderne kŃratŃ zisŃ, la poarta aŃestei societŃŃi kare   a noastre, ale kŃriia instituiunii, opiniiŃi, Ńi moravŃri, era, sŃntŃ patrŃ-zeci de ani, ale FranŃiei, sŃntŃ inkŃ ale Egiptei, Ńi eserŃitŃ inkŃ asŃpra noastre kŃ toatŃ metamorfosea Ńe ne a fŃkŃtŃ sŃ sŃferimŃ revoluiunea noastre, o infŃinŃŃ atŃtŃ de pŃternikŃ. L'alŃ XVI-lea sekleŃ  ne, prekŃm am avŃtŃ onoarea a vŃ sŃne,

adevărata societate modernă. Pîn' a nu intra într'însa, adăpădi-vă a minte, vă rog, să vă gândiți pe care 'lă amă strebătătă, kăile prin kară amă trekătă. Amă alesă, din mizlokălă răsneloră Imperiălei romană, toate elementele esențiale ale Europei noastre; le amă văzătă deosebindă-se, mărindă-se fî-kare pe seamă-își kă independință. Amă rekănoskătă, în întia epokă a istoriei, tentativa konstantă a acestoră elemente kătre despărțire, kătre isolare, kătre o esistință lokală și specială. Abia fă ajănsă pînta ațeasta, abia fădalitatea, komănele, klerălă, aă lăată fî-kare forma sa și lokălă sătă distinkte, și îndată le amă văzătă pîntăndă a se reanonia, a se zni, a se forma în societate penerală, în kornă de națione și de găvernă. Săre a ajăne l'ățestă resăltătă, diferitele pēre ale Europei s'ă adresătă la toate diferitele sisteme kară koesista în sînălă sătă; aă țerătă prințipiălă de znităe soțială, legămîntălă politikă și morală, de la teokrație, de la aristokrație, de la demokrație, dela repă. Pîn' aci toate ațeste tentative n'ă rezămită; niță o sistemă, niță o inflăință, n'ă sčistă să păiă măna pe societate, să i asigăre, prin imperiălă sătă, o destinătă kă adevărată păblikă. Amă aflată kăssa ațestăi rătă sčesă în nefinđa intereseloră pēnerale și a ideieloră pēne-



rare; amă rekunoskăţă kă totăleă era înkă prea specială, prea individuală, prea lokală; kă trebia o lăngă mi pŕternikă lăkrare de centralizare ka să se poată întinde societatea mi a se învîrti totă de o dată, să devîie totă de o dată mare mi regălată, ŕintă la kare ea aspiră neapărată. Asta è starea în kare amă lăsată Европа la finele sekăleleă ală XIV-lea.

Пărină linsesce de a mi da singără sokotală, dăpă kăm am çerkată a o face înaintea domniei voastre. Ea nă şcia de lokă lămărită çeia çe i linsia, çeia çe kăsta. Kă toate açeste a s'a păsă a o kăsta ka kăm ară fi kănoskăţă bine açeasta. Dăpă çe a espiată sekăleleă ală XIV-lea, dăpă găleă săçesă ală tătloră mariloră tentative de organizare politikă, Европа întră firesce mi ka din instinktă în kăile centralisării. A fostă karakterăleă sekăleleă ală XV-lea ka să ŕinteaskă kă stăriină găçestă resăltată, ka să lăkreze întră a krea interese ŕenerale, ideie [ŕenerale, întră a face să despară spiritală de specialitate, de lokalitate, întră a şni, a înălda împăreşneă esistinăele mi spiritele, întră a krea în fine çeia çe nă esistase în mare nîn'aci, попоаре mi găverne.

Enlosişnea astei fante este a sekăleleă

alŝ XVI-lea ŝi alŝ XVII-lea; în alŝ XV-lea seklŝ a fostŝ preparatŝ. Ceia ce avemŝ a stŝdia astŝ-zŝ este ayeastŝ preparare, ayeastŝ lŝkrare mŝtŝ ŝi askŝnsŝ de centralisare, saŝ în relaŝionile soŝiale, saŝ în ideie, lŝkrare komplinitŝ fŝrŝ prekŝpetare, fŝrŝ skopŝ prin kŝrsslŝ natŝralŝ alŝ evenimentelorŝ.

Astŝ-felŝ, domnilorŝ, omŝlŝ înainteazŝ în esekŝtarea ŝnŝi planŝ pe kare nŝ'lŝ a fŝkŝtŝ elŝ, pe kare niŝi kŝ 'lŝ kŝnoasce kiarŝ; è lŝkrŝtorŝlŝ inteliŝintŝ ŝi liberŝ alŝ ŝnei lŝkrŝrŝi kare nŝ è a sa; o rekŝnoasce ŝi o înŝeleŝe tŝrziŝ nŝmaŝ, kŝndŝ se manifestŝ afarŝ ŝi în realitŝŝi; ŝi kiarŝ atŝniŝi o înŝeleŝe foarte ekomplektŝ. Kŝ toate ayeatea printr'însŝlŝ-ŝi prin desvoltarea inteliŝinŝei ŝi alŝ libertŝŝi sale se îmulinesce ea. Pŝneŝi-vŝ în minte o makinŝ mare a kŝriia kŝpetare reside înfr'ŝnŝ singŝrŝ spiritŝ ŝi ale kŝriia diferite bŝkŝŝi ŝntŝ înkredinŝate în mŝnile maŝ ml-torŝ lŝkrŝtori, respŝndiŝi, streini ŝnŝlŝ de al-tŝlŝ! niŝi ŝnŝlŝ din ei nŝ kŝnoasce împreŝnia lŝkrŝrŝi, resŝtatŝlŝ definitivŝ ŝi ŝeneralŝ la kare konkŝrŝ; fŝ-kare kŝ toate ayeatea esekŝtŝ kŝ inteliŝinŝ ŝi libertate, prin akte raŝionale ŝi volŝntarie, ayeia kŝ kare a fostŝ însŝrŝinatŝ. Astŝ-felŝ se esekŝtŝ prin mŝna oamnilorŝ, planŝlŝ Provedinŝei asŝura lŝmiŝ;

astă-felă koesistă amîndoșă fanțele karî pre-  
lșceskă în istoria çivilisaçionîi: pe de o parte  
çeia çe are fatală, çeia çe skapă sçiinçei mi  
voinçei omenesçi; pe de alta, rolăă çe 'lă  
joakă într'însa libertatea mi inteliçinça om-  
lăi, çeia çe pșne elă de la dînsăă, pentră kă  
o kșmetă mi o voesçe astă-felă.

Ka să înçeleçemă bine, domniloră, ală  
XV-lea sekăă, ka să ne dămă o sokoteală  
skșmpă mi lămșrită desure antesçena açeastă,  
ka să zikă așă, a soçietăçii moderne, vomă  
aleçe diferitele klasă de fanțe. Vomă esamina  
mai 'nainte fanțele politice, skimbăurile karî aă  
pșntată a forma saă naçionîi, saă gșverne. Vomă  
veni de açi la fanțele morale; vomă vedea  
skimbăurile çe aă venită pe șrmtă în ideie, în  
moravșrî, mi vomă presimçi çe opinioșni çene-  
rale s'aă preparată de atșnçi.

Kăă pentră fanțele politice, ka să pro-  
çedemă simplă mi iste, am să strebată toate  
çerele çele marî ale Eșronei, mi să vă arătă  
çeia çe a făkăă sekăăă ală XV-lea întră  
açeasta, în çe stare le a lăată mi le a lăsată.

Voiă înçene de la Françia. Çea din șrmtă  
jșmăăă din sekăăăă ală XIV-lea mi întîia jș-  
măăăă din ală XV-lea, sçiçi kă a fostă tim-  
păăă mariloră resbele naçionale, ală resbele-  
loră în kontra Angliloră. Asta este epoka lăp-

teî kare era înчепстѣ, pentrѣ independința teritorisliî mi nemele franчесѣ, în kontra unei dominării streine. E destărlă sѣ deskidemă istoria ka sѣ vedemă kѣ kѣтѣ ardoare, kѣ toatѣ măлumea desbinăriloră mi a trădăriloră, aă alergată la astă lăптѣ toate klasile societății în Franția, че patriotismă komprinsese atăпчî nobilimea feodală, băргesia mi pe țeraniî kiară. Къндă, pentrѣ arătarea karakterăli popălară aă evenimentăli, n'ară fi mai măлтă de kѣтă istoria Ianei d'Arc, totă ară fi o dovadă peste aјensă. Iana d'Arc a emiă din poporă; чеia че a inspirat'o mi a sășănt'о aă fostă simtimentele, kredințele, pasiionile poporăli. A fostă văзstѣ kѣ neînkredere, kѣ bătaiă de jokă, kѣ neamичiă kiară de kѣtre oamenii kăргăi, de kѣtre kapiî arma-tei: a avăтă nekontenită pentrѣ dinsa pe soldați, pe poporă. Țeraniî din Lorania aă trimis'о în aјstorălă băргesiloră din Orleansă. Niçi ună evenimentă nă face sѣ prelăчeaskă mai măлтă karakterălă popălară aă ачestăi resbelă mi simtimentslă че i lă părtă țara întreagă.

Astă-felă a înчепstă a se forma naționaltatea franчесă. Пінă la împăргăлirea dinastiei de Valois, karakterălă feodală domină în Franția; naționănea franчесă, spiritălă fran-

чesă, patriotismălă franчесă, inkă nă esistă. Kă Valois încene Frančia kărată zisă; în kărsălă resbeleloră loră, printre sorgile destinatei loră, s'ăă șnită, pentră întâia oară, noblețea, bășiesii, đeranii, printr'șnă legămîntă morală, prin legămîntălă șnăi năme komșnă, șnei onoră komșne, șnei așeia-șii dorințe de a învințe ne streină. Nă kăștađi inkă așii nișii șnă adevărată șpirită politikă, nișii șnă mare șkonă de șnitate în đvernă șii în instităđișni, prekșm le înțelepemă astă-ză. Șnitatea, pentră Frančia đin epoka așeia, se afla în nămele șăă, în onoarea sa națională, în esistința șnei reșie naționale, oră kare ară fi, nămaș streinălă șă nă se arate într'însa. În înțeleșălă așesta a kontribșită kă atăta pștere lănta în kontra Angliloră întră a forma nađisnea franчесă șii a o îmșințe kătre șnitate.

Pe kăndă Frančia se forma astă-felă moralășeșe, ne kăndă șpiritălă națională se đevolta, totă într'ășela-șii timă se forma ka șă zikă așia șii materialășeșe, adikă teritoriălă se regăla, se întindea, se întăria. Asta è timălă inkorporăđii șelei maș mară păđđi đin provinđiele kară aă devenită Frančia. Șăb Karolă VII, đăpă șkoaterea Angliloră, maș toate provinđiele ne kară le okșpaseră, Normandia, Angșmessălă, Tărania, Poitălă, Santonga etc.,

deveniră de totă franceză. Sub Ludovic XI, zece provincii, din care trei aș fostă pierdute mi în urmă eară luate înapoi, fără asemenea împărnate kă Franția: Rșsilionșă mi Cher-dania, Bșrgonia, Frankomitatsă, Pikardia, Ar-doissă, Provența, Manisă, Anjșă mi Per-ksă. Sub Karolș VIII mi Ludovicș XII kșștoriele șșesive ale Anei kă așestă doă reșă ne deteră Bretania. Astă-felș, totș în a-șeia-mă epokă, mi în kșșșă totș așelora-mă evenimente, teritorișă mi șșiritșă nașionalș se formară împărnă; Franția morală mi Fran-ția materială kșștară împărnă pștere mi șșitate.

Șă treșemă de la nașione la gșvernă: vomă vedea împlinindă-se nișe faște de așe-ia-mă natșră; vomă înainta kștre așela-mă re-șșitată. Nișă o dată gșvernășă francesă nă fșșese mai linsită de șșitate, de legșmîntă, de forșă, de kștă șșb domșnea lăi Karolș VI, mi ne kștă pșnă întăia parte a domșrii lăi Karolș VII. La finele așestei domșrii, toate lăkrșrile îmi șșimbă fașă. Este învederată o pș tere kare se întăresă, se întinde, se orga-nișă; toate mizloașele șele mari de gșvernare: impositșă, pșterea militară mi ișșșșia, se kre-ară pe o treantă înaltă mi kă oare-kare îm-șșeșniș. E timșășă formării milișieloră per-

maninte, alŝ kompanielorŝ de ordonanpŝ ka kavaleriŝ, alŝ frančilorŝ arkarī ka infanteriŝ. Printr'aceste ordonanpe, Karolŝ VII așeazŝ earŝ oare-kare ordine în provinŝiele rŝvŝșite prin desordinile și esakŝișnile oamenilorŝ de resbelŝ, kiarŝ dșpŝ țe resbelșlŝ înșetase. Toate istoriele kontimșșrane strigŝ de minșnatslŝ efektŝ alŝ kompanielorŝ de ordonanpŝ. Totŝ în astŝ epokŝ dajdia, kare era șnŝ venitŝ din țelee prinșipale ale reșelșī, deveni perșetșŝ; mare lovitșrŝ datŝ libertșșii popoarelorŝ, dar kare a kontribșitŝ kș pștere întrș regșlaritatea și forșă gșvernșlșī. Într'acela-și timșș, instrșmentșlŝ țełŝ mare alŝ pșterii, administrarea drepșșii, se întinde și se organizș; parlamentele se mșlșesckș; înkŝ ținșī parlamente noșe s'aș instișșitŝ într'șnŝ foarte skșrtŝ timșș; șșb Lșdovikŝ XI, parlamentele din Grenobila (la 1451), din Bordeaux (la 1462), și din Dijon (la 1477); șșb Lșdovikŝ XII, parlamentele din Rouen (la 1499) și din Aix (la 1501). Parlamentslŝ Parisșlșī minșe și elŝ atșnșī mai mșltŝ însemșștate și fisitate, saș pentrș administrarea drepșșii, saș ka însșrșinatŝ kș polișia întinderii sale.

Astŝ-felŝ, șșb reportșrile pșterii militare, ale imșositelorŝ și ale drepșșii, adikŝ în

ceia ce face esistența sa, guvernul capăt în Franța, l'al XV-lea secol, un caracter pîn' aci nekunoscut de unitate, de regularitate, de permanență; pătrea pablikă iea definitiv lokul paterilor fendale.

Într'acela-și timp se împlinesce o schimbare kă totuș alta, o schimbare mai puțin vădită, și kare a păsă mai puțin în mirare pe istorici, dar kare este multă mai importantă poate: este aceia pe kare a operat'o Lădovik XI în moduș să de guvernare.

S'a vorbită multă despre lănta lui Lădovik XI în kontra magnaților regatului, despre înjosirea lor, despre favoarea sa pentru bătășii și pentru oamenii ce i mică. Este un adevăr în toate acestea, de și s'a merită lăkrul poate peste măsuri, și kă toate kă pătrea lui Lădovik XI kă diferitele klasi ale societății mai multă a țărărat de kă a servit statul. Dar a fără ceva mai serios. Pînă la dînsul, guvernul șmase totuș prin forță și prin mizloace materiale. Îndemlekarea, îndemnarea, grijea de a mania spiritele, de a le aduce la skonul să, k'ună kvintă politika kărată zis, politikă de minciună și de viklenie fără îndoială, dar și de kăpare și îndeplăne, pînseră pîn' atăci puțin lok. Lădovik



XI a păsă în gvernă mizloachele intelektuale în lokălă mizloacheloră materiale, viklenia în lokălă forței, politika italiană în lokălă politicei feșdale. Lșanți ceî doî oameni a kărgora rivalitate împle astă epokă a istoriei noastre, Karolă Temerarislă și Lșdovikă XI. Karolă fș reprezentantălă antikălăi modă de gver-nare; pıocede prin violință, face anelă ne-kontenită la resbelă; nă è în stare a avea răbdare, și a se adresa la spiritălă oameniloră ka să faktă dintr'însălă instrămentălă sș-cesălăi săă. Din kontra, plăcherea lăi Lșdovikă XI este de a se feri de întrebăințarea forței, de a pșne măna pe oameni individuală, prin konvorbire, prin îndemnatika maniare a intereseloră și a spiriteloră. Elă n'a skimbată institūișnile, sistema esterioară, și pıocedăurile sekrete: taktika pșterii. Pentru timpii moderni era lșsată ăerkarea șnei revolūișni măi măi, lșkrarea de a introdăce, în mizloache și în țința politikă, drentatea în lokălă egoismălăi, pșblicitatea în lokălă mincișneî. Nă è măi pșpină adevărată kă era șnă mare progresă ka să se pșrăseaskă de întrebăințarea pșterii, ka să invoache măi alesă sș-perioritatea intelektuală, și să gverne prin spirite, iar nă prin restărnarea esistințeloră. Eată ăe a înăenstă Lșdovikă XI, în mizlo-

kxl̄š krimelor̄š sale, în nekaxl̄š nat̄reî sale înr̄xt̄yite, mi prin sinḡr̄xl̄š merit̄š al̄š viei sale inteliq̄inge.

De la Françia trek̄š la Spania; akolo afl̄s evenimente de ayeia-mi nat̄r̄: tot̄š în al̄š XV-lea sekl̄š se form̄t̄ x̄nitatea naçional̄ a Spaniei. At̄x̄çi se termin̄t̄, prin konk̄x̄ista regat̄sl̄i Grenadei, l̄x̄pta cea at̄xt̄š îndel̄x̄nḡt̄ a kristianilor̄ în kontr' Arabilor̄; tot̄š at̄x̄çi mi teritorisl̄ se çentralis̄t̄: min k̄x̄storia l̄i Ferdinand̄š Katolik̄xl̄š k̄š Isabela, cele doxt̄ regate prinçipale, Kastilia mi Aragon̄xl̄š, se x̄nesk̄š s̄x̄b ayeia-mi p̄stere. Ka mi în Françia, regat̄xl̄š se întinde mi se înt̄resçe; niçe instiçii niçi mai aspre, mi kar̄i poart̄t̄ n̄me mai l̄x̄ḡbre, i serv̄t̄ drept̄š reazim̄š; în lok̄š de parlamente, se nasçe inkisiçii nea. Ea kom̄indea sem̄nça de çeia çe era s̄b deviīt̄, dar pe k̄nd̄š a înçep̄t̄š n̄š era ast̄š-fel̄š: întiīš a fost̄š mai politik̄t̄ de k̄xt̄š reliçioas̄t̄, mi destinat̄t̄ mai m̄lt̄š a mançine ordinea de k̄xt̄š a ap̄tra kredinça. Analoçia merçe mi mai departe de k̄xt̄š instiçii niçile; o afl̄t̄ çineva p̄n̄t̄ mi în persoane. K̄š mai p̄çin̄t̄t̄ s̄neçe, mişkare de spirit̄š, aktivitate f̄r' ast̄imp̄r̄š mi nepreçetat̄t̄, karakterxl̄š mi ḡvernarea l̄i Ferdinand̄š Katolik̄xl̄š seam̄b̄n̄t̄ k̄š al̄š l̄i L̄sdovik̄š XI. N̄š çiīš de lok̄š în seam̄t̄ al̄xt̄-

rubricile arbitrare, paralelele de fantasiu; dar achi analogia e mare, mi intipribit in fantele generale ka mi in ambrante.

Ast analogia se reafli in Germania. In mizlokul sekulul al XV-lea, la 1438, revine la Imperiu kasa Austriei, mi impregna k dinsa psteria imperiala kaput o permaninta pe kare n'o avsesse mai nainte; elekcia nea n va face alt nimit d'achi nainte de kut a konsakra ereditatea. La finele sekulul al XV-lea, Masimilian I-ii intemeiaz definitiv preponderinta kasei sale, mi eserchizul reglat al autoritai centrale. Karol VII krease, vel d'intii, in Frania, pentru maninerea ordinii, o militia permanenta; Masimilian, asemenea vel d'intii, ajnsese tot prin a chest mizlok la dinta aceasta, in statele sale ereditare. Lsdovik XI amezase in Frania posta skrisorilor; Masimilian I-ii o introduse in Germania. Pretstindenii acelea-mi progrese de civilizatia sunt asemenea fakte in folul psterii centrale.

Istoria Angliei l'al XV-lea sekul konsist in doze evenimente mari, lanta in kontra Franiei in vele din afar, mi a ambelor Rose in vele din intru, resbelul strein mi resbelul civil. Amindoz resbelele acestea atut de diferitie a avut acela-mi rezultat. Lanta

în kontra Franței a fostă sursinștă de popor-  
rălă anglă kă o patimă de kare nămaî reșia  
a profitată oare-kăm. Acestă poporă, kare se  
făkăse maî îndemnatikă mi maî tare de kătă  
oră kare altă întră a mi apăra năterile mi  
banii, le a predată loră, în ațea epokă, fără  
prevedere mi fără măsără. Săb domnirea lăi  
Enrikă V a fostă akordată reșelăi pentră toată  
viața sa, șă imposită konsiderabilă mi drep-  
tățile de vamă kiară de la înțepătălă domniri  
sale. Dăpă țe a înțetată resbelălă streină,  
resbelălă țivilă, kare la înțepătă se asoțiasă  
kă elă, șrmează singără; kasele de York mi  
de Lancaster se țeartă pentră tronă. Kăndă  
ajșnșe în țea dăpă șrmeă terminălă desbateri-  
loră loră șănpăroase, înalta aristokraciă anglă  
se află rșinată, zecimată, făr'a maî fi în stare  
șă mi țiiă năterea țe o eserțitase mîn' aț.  
Koalisișnea baroniloră țeloră mari nă maî poate  
șăverna tronălă. Tădoră se șșie ne dănsălă,  
mi kă Enrikă VII, la 1485, înțepe era țentra-  
lizării politice, țrișfălă reșiei.

Reșia nă se stabili în Italia, țelă nășină  
șăb nămele șăă; dar nă ne pasă de rezătată.  
L'ală XV-lea sekălă kadă repăblițele; kiară  
akolo șnde nămele loră maî remăne, năterea  
se konțentă în mănile șnei familie saă în  
a maî măltora; viața repăblikană se știnșe.

În nordul Italiei, mai toate republicele lombarde despară în ducatul Milanesei. La 1434, Florența cade sub dominația familiei medicis; la 1464, Genova devine sursă a Milanesei. Cea mai mare parte din republice, mici și mari, făcă locă kaseloră sverane. Îndată începă asupra Italiei despre nord și mează-zii, asupra Milanesei pe de o parte și regatului Neapoli pe de alta, pretinderile sveraniloră streini.

Pe ori-kare pară din Europa ne amă întoarce okii, ori kare parte din istoria sa amă konsidera, fă vorba de națiunile înse-mi saș de gverne, de instituiune saș de teritorie, pretindenți vedemă elementele antice, formele antice ale societății aproape să despară. Libertățile tradiționale peră; psteri noxe se redikă, mai reglate, mai koncentrate. E ceva foarte tristă într'această spektaklă ală kăderii vekilotă libertății europene; elă a inspirată în timpă să simțimentele cele mai amare. În Franția, în Germania, în Italia mai virtosă, patrioții din ală XV-lea sekă să lăntată kă kăldără mi aș dențnsă kă desperare ațea revoluiune kare, din toate părțile, făcea să se iveaskă ceia ce avea drentă a nămi despotismă. Kată să admirtă kărațelă loră mi să kompțimimă kă

dărerea lor: dar, într'aceia-și timp, ca și în celelalte cazi astăzi revoluționare nu era numai neapărat, ci și folositoare. Sistemul primitiv al Europei, vechile libertăți feudale și comunitățile în organizarea societății. Ceea ce face viața socială, este securitatea și progresul. Ori ce sistem nu progresează ordinea în prezent, și mișcarea către viitor, este viața și în dată prezentă. Astăzi felul și al XV-lea secolului soarta anticilor forme politice, a anticilor libertăți europene. Ele nu pot fi decât de societăți și securitatea și progresul. Le căutăm aia; le căutăm de la alte principii, de la alte mijloace. Acesta este înțeleșul tuturor faptelor care le am vădit înaintea ochilor domniei voastre.

Del'aceia-și epocă datează o altă faptă, care a dăruit mult în istoria politică a Europei. L'al XV-lea secolul începe relațiile guvernelor între ele a deveni dese, regulate, permanente. Atunci s'a format pentru întâia oară acele mari combinații de alianțe, să și pentru pace, să și pentru război, care au produs mai târziu sistemul de echilibru. Diplomazia datează în Europa del'al XV-lea secolul. În adevăr, vedem pe la finele acestui secol principialele puteri ale continentului european, papii, ducii Milanului, Venetianii, imperiul

Țermaniei, reșii Spaniei și reșii Franței, alăturându-se, negociându-se, înțelegându-se, și nindu-se, cămpându-se. Astă-felă în momente ale în kare Karolă VIII își face expedițiunea spre a se dăce să koprinză regatulă Neapolii, o mare intrigă se țresce în kontra lui între Spania, papa și Venețianii. Liga lui Cambrai se face căpă-va anii mai țerziă (la 1508) în kontra Venețianiloră. Sânta ligă, îndreptată în kontra lui Lădovikă XII, țrmează la 1511 dăpă liga lui Cambrai. Toate kombinările ačestea sântă năskăte din politika italiană, din invidia ce avea diferiții săverani de a i posedă teritoriăle, și din temerea ka țnăleă din ei să nă prinză o preponderință foarte mare, pănându măna pe dănsăle. Astă ordine noșă de fante a fostă foarte favorabilă pentru desvoltarea reșiei. Pe de o parte, este în natura relațiuniloră esteriore a stateloră de a pște fi kondăse nămai de o singură persoană saș de țnă mikă nămărgă de persoane, și d'a cere oare-kare sekretă; pe de alta, popoarele era atătă de neprevăzătoare încătă țrmările țnei kombinări de felăle ačesta le skăpa din vedere: nă era pentru dănsule țnă interesă direktă, interioră; nă prea le pșsa de ačesta, și lăsa nisce asemenea evenimente în voia pșterii centrale. Astă-felă, diplomația năskăndă kăză

în mîna reşilorş; mi ideia kî se kîvenia lorş eskîsivş, kî para, kiarş liberş, kiarş avîndş drentşlş de a mi vota impositete mi a inter-veni în afacerile sale, nş era kîzmatş a se mesteka kî chele din afarş; astş ideiş, zikş, se întemeiş măi în toate spiritele în Европа, ka şniş prinşipiş priimitş, ka o masimş de drentş komşniş. Deskideşî istoria Angliei l'alş XVI-lea mi alş XVII-lea sekşlş; veşî vedea che pştere are astş ideiş, mi che pediche a o- pşşş libertşşilorş angle sşb domnirea Elisabetei, a lşî Iakobş I-iş, mi a lşî Karolş I-iş. Totş d'asna în nşmele prinşipişlşî zikş kî pachea mi resbelşlş, relaşişnile komerşiale, toate afacerile esterioare, se kşvinş prerogativei regale, kî pşterea absolştş se apşrş în kontra drentşrilorş şereî. Попоarele aş o temere foarte mare ka sş konteste astş parte a prerogativei; mi astş temere le a kostatş kş atşţş măi skşmniş kî de la epoka în kare avemş sş intrşmş, adikş de l'alş XVI-lea sekşlş, istoria Europei este esenşialş diplomatikş. Relaşişnile esterioare sşntş, în timnş de vr'o trei sekşli aproape, fanta importantş a istoriei. În intrş, şerele se regşlarisş; gşvernşlş interiorş, cheşş pşşinş pe kontinentş, nş măi adşche sgşdşiri tari, nş măi absoarbe aktivitatea pşblikş. Cheia che atraşe lşarea a minte mi înnle isto-



ria, sântă relaționile esteriore, resbelele, negoțurile, alianțele; înkrăț partea cea mai întinsă a destinatelorș popoarelorș    sată prerogativei regale, p terii centrale.

Era anevoiș s  fi alt -fel . Treb e un  prea mare progres  de civilizațione, o mare dezvoltare de inteligență mi de obicei politice, ka s  poate p blik l  interveni k  oarekare s ces  in afaceri de fel l  acesta. De l'al  XVI-lea p n  l'al  XVIII-lea sekl l , popoarele era prea departe de a fi kapabile de acesa. Vedem  ce se petrecea pe k nd  k  Iakob  I-i  in Anglia, la inchept l  cel i d'al  XVII-lea sekl l .  inerele s   elektor l  palatin , ales  rege al  Boemie , imi perd se koroana; f sese kiar  despoiat  de statele sale ereditare, de Palatinat l  s  . Protestantism l  intreg  era interesat  in kassa sa, mi pentru acesa Anglia avea un  interes  pentru d ns l . F  o resklare a opinionii p blice ka s  nevoiask  pe regele Iakob  a l a partea  inerelei s  , mi a face s  i se dea Palatinat l  inanoi. Parlaments l  vers resbel l  k  f ri , promit nd  toate mizloacele pentru a'l  s s ine. L i Iakob  n  i era a minte de acesa; vr  s  okoleask , f k  k te-va cherk ri de negoțiare, trimise k te-va tr ne in  ermania, pe zgm  veni s  zik  parlaments-

Isi k̄b i treb̄ia 900,000 de livre sterling ka s̄b s̄s̄p̄īb̄ l̄nta k̄b oare-kare speran̄p̄ de s̄s̄-ches̄. N̄s se s̄p̄ne, dar n̄s se pare într'ade-  
v̄r̄ī a fi esaperat̄ kalk̄l̄l̄s̄ s̄b̄. Dar par-  
lament̄l̄s̄ se dete în l̄t̄s̄re de mirare mi de  
spaim̄ la vederea ōnei asemenea kelt̄seli, mi  
vot̄ k̄b mare grestate 70,000 livre sterling  
ka s̄b restabileask̄ ōn̄s̄ prin̄cipe mi s̄b iea  
înder̄t̄s̄ o p̄ar̄ trēi s̄te de lege departe de  
Anglia. În ast̄-fel̄s̄ de stare era nes̄p̄in̄p̄a  
mi nekapacitatea politik̄ a p̄blik̄l̄i în ase-  
menea materī; ōr̄ma f̄b̄r̄ k̄nos̄p̄in̄p̄ des̄p̄re  
fante, mi f̄b̄' a i p̄sa de nīc̄i o resp̄ndere.  
N̄s era dar în stare a interveni într'ōn̄s̄ mod̄  
reḡlat̄ mi ener̄jik̄. Asta è k̄ssa prin̄ci-  
pal̄ kare f̄b̄k̄ s̄b kaz̄b relāīonile esteriore  
între m̄bnile p̄sterii centrale; n̄smai ea era în  
stare a le direkta, n̄s zik̄s̄ tot̄s̄ d'asna în in-  
teres̄l̄s̄ p̄blik̄s̄, nīc̄i k̄b era vorba s̄b se fi  
kons̄ltat̄ ast̄ interes̄, dar k̄b oare-kare ōr-  
mare mi k̄b oare-kare b̄n̄s̄ sim̄p̄s̄.

Vedēn̄i, domnilor̄, s̄sb or̄i kare p̄nt̄s̄ de  
vedere ni s'ar̄s̄ înf̄p̄īna istoria politik̄ a Eŋ-  
ronei în ācea epok̄, sās̄ de ne am̄s̄ întoar̄ce  
ok̄i as̄p̄ra st̄rii interioare a p̄relor̄s̄ sās̄ a-  
s̄p̄ra relāīonilor̄ p̄relor̄s̄ între ele, sās̄ de  
am̄s̄ privi administrarea resbel̄l̄i, a drent̄-  
p̄i, a impositelor̄, af̄t̄m̄s̄ pret̄tinden̄i āchela-mi

karakterë; pretstindenî vedemë aчeia-ші ten-  
dinъ kъtre чentralisare, kъtre зnitate, kъtre  
formarea ші preponderinđa intereselorë пene-  
rale, a пsterilorë пэбличе. Ачи è lъkrarea as-  
kэnsъ a чelсі de alë XV-lea sekъlë, lъkrare  
kare n'adъche пin' akъm niчi знë resъltatë преа  
de фадъ, niчi o revolъциэне kэратë zisъ în so-  
циетate, dar care le пpeпapъ ne toate. Am съ  
пэië съb okii domniei voastre niचे фante de  
o altъ natъrъ, фantele morale, фantele karî se  
repoartъ la desvoltarea spiritueli omeneskë,  
ші a ideielorë пenerale. Kiarë ші akolo vomë  
rekъnoasче ачela-ші fenomenë, vomë ајзнџe  
l'ачela-ші resъltatë.

Voië înчene printr'o ordine de фante karî  
ne аë okэпатë adesea, ші karî, съb formele чele  
mai diferite, аë пинстë totë d'аэna знë mare  
lokë în istoria Езропеi, мин фantele relative la  
Biserikъ. Пinъ l'alë XV-lea sekъlë, n'amë  
vъзстë în Езропа alte ideie пenerale пster-  
ниче, karî съ lъkreze într'adevъrë асшпра gloa-  
telorë, de kъtë ideiele reliциозе. Amë vъзстë  
нэmai Biserika investitъ kъ пстerea de a le  
регъла, de a le промълга, de a le пresкрие.  
Îнtr'adevъrë, s'аë fostë фъkъtë adesea чerkъrî  
de independinъ, de despърџire kiarë, ші Bi-  
serika a автë мълтë de lъkrъ пinъ съ le în-  
vingъ. Kъ toate ачестеа пin' ачи le а învinsë;

kredințele respinse de Biserikă n'aș păsă mna pe spiritulă popoareloră într'ună modă generală și permanintă; însi-și Albigesii aș fostă sfărmașii. Neînțelețerea și lăpta aș fostă kontințe în sînă Bisericeii, dar fără rezultată decisivă și prelucitoră. La intrarea țelă de ală XV-lea seculă, se anșuă o faptă kă totală diferită; nisce ideie noșe, o treșință pablikă și mărțrisită de skimbare și de reformă klatină pe însă-și Biserika. Finele seculă și ală XIV-lea și începutulă țelă de ală XV-lea aș fostă însemnate de skisma cea mare a Ocidentălei, rezultată ală translașionii sântălei skașă la Avignon, și ală kreșii de doi pașii, șăă la Avignon, altăă la Roma. Lăpta astoră doșă pașie ă ceia ce se nșmesce skisma cea mare a Ocidentălei. Se început la 1378. La 1409 konșiliăă din Pisa va șă i pșă termină, deșne pe amădoi pașii, și nșmesce pe șă ală treilea, Alesandră V. În lokă șă se aline, skisma se înferbintă: șăă trei pașii în lokă de doi. Desordinea și abșșrile mergă kreskăndă. La 1414, konșiliăă din Konșanșă se adăă, în șma propșnerii imperatorălei Șipismăndă. Se propșne altă-ceva în lokă de a se nșmi șăă noă pașă: întreprinde reforma Bisericeii. Proklamă mai întiăș nedisolăbilitatea konșiliăăi șăiversală, șăperi-

oritatea sa asupra paterii papale; întreprinde de a face să aibă prevaloare aceste principii în Biserikă, și a reforma abuzurile cari s'aș introdusă într'insa, mai virtuosă esakțiunile prin cari kărtea Romei își prokura banii. Ka s'ajungă l'această skonș, konçiliulă nșmesce ceia ce amș pștea zice o komisiune de çerçetare, adikă șnș kolepiș reformatorș kompșș de depștați la konçiliulă lșați din diferite națiuni; acestș konçiliulă è însșrçinatș a kșșta cari sșntș abuzurile ce pștează Biserika, kșm s'arș pștea îndrepta lșkrișlș, și a face șnș raportș konçiliulăi despre açeasta, kare va kșșeta la mizloachele de esekștare. Dar pe kșndș konçiliulă se okșș de açeastă lșkrare, i se face întrebarea ka să se sçiș daka poate proçede la reforma abuzurilorș fșrș împșrtșșireă visibilă a kapșlăi Biseriçei, fșrș sankçioneă papăi. Negativa trece prin inflșinçă partitșlăi romanș, sșșșinștș de oameni onestș timizi; konçiliulă alese șnș noș papă pe Martinș V, la 1417. Papa è însșrçinatș a infșșșina din parte-ï șnș planș de reformă în Biserikă. Astș planș nș è priimitș, konçiliulă se despărte. La 1431, noș konçiliulă kare se adșș la Bala totș kș astș skonș. Elș reiea și çrmează lșkrarea reformatoare a konçiliulăi din Konstança; niçi dinșșlș nș o skoate

la kale. Skisma se face în interiorul adunării ca și în kristianitate. Papa strengut konciliul din Bala la Ferrara, și pe urmă la Florența. O parte din prelați refuză de a da ascultare papei, și rămâne la Bala; și preokm era doi pași, sunt două koncilio. Cel din Bala își urmează proiectele de reformă, și numește papă pe Felice V; pe urmă după câțiva timp se strengut în Laxania, și se desfășoară la 1449 fără să fi făcut nimic.

Astfel, triumful papă; ea rămâne posesoare a împăriei de britani și a guvernării Bisericii: konciliul n'a putut independenți ceia ce întreprinsese; dar a făcut lucruri pe care nu le întreprinsese și cari rămân după dînsese. În momentul când konciliul din Bala își vede căzând cercurile de reformă, sveranii pînă mîna pe ideile ce le a proklamă el, și pe instituțiile ce le a arătat. În Franța, și ca dekretul konciliului din Bala, Karol VII face sankțiunea pragmatikă, pe care o proklamă la Bourges la 1438; printr'însa se konsacră elekțiunea episcopilor, desființarea anatelor, și reforma principalelor abuzuri introduse în Biserică. Sankțiunea pragmatikă è deklarată în Franța lege a statului. În Germania, dieta din Maiența o a-

donţ la 1439, şii o façe asemenea lege a Imperiului germanik. Ceia çe pŕsterea spiritală a çerkatş fşgtş sşçesş, pŕsterea timpurală seamăntă deçisă a o împlini.

Noştră restrisă a proiecteloră reforma-toare. Prekşm nş rezşise konçilislş, asemenea nş rezşesçe niçi pragmatika; în Ţermania pere prea kşrîndş; dieta o pŕşşesçe la 1448, în pŕsterea şnei negoçiişii kş Nikolaş V. la 1516, Françiskş I-iş asemenea o pŕşşesçe, în lokş-i îşii pşne konkordatslş kş Leon X. Reforma prinçinelorş nş rezşesçe mai bine de kşţş a klerşlş. Dar nş kredeşii kş pere de totş. Prekşm konçilislş fşkşse lşkrşii çe aş remaşş dşntă dînsşlş, asemenea şii sankçişnea pragmatikş are efekte kari remăntş dşntă dînsa şii vorş jşka şntş mare rolş în istoria modernă. Prinçimiele konçilislşii din Bala era pŕsterniçe şii fekşnde. Nisçe oameni şşperiori şii k'şntş karakterş enerjikş le adontaseră şii le sşşşinşseră. Jean de Paris, d'Ailly, Gerson, şii şntş mare nşmşrş de oameni însemnaşii din alş XV-lea sekşlş, se otşreskş întră apşrarea lorş. În demertş se desfaçe konçilislş; în demertş este pŕşşisită sankçişnea pragmatikş; doktrinele sale şenereale aşşpra şşvernşlşii Biseriçeii, aşşpra reformelorş neçesarie de fşkşţş, aşş prinsş redă-

чинъ în Franția; s'aș прѣситѣ; аș trekѣтѣ în parlamente, аș devenитѣ o opinіe пѣternикѣ; аș прѣскѣтѣ маі întііѣ, пе іansenistіі, пе ѣрмѣ пе galikanі. Тоатѣ seria ачеаста де масиме ми де silinѣе карі пѣнта сѣ reforme Biserika, kare інчепе ла кончилиѣлѣ дин Konstanѣа ми се terminѣ ла че ле патрѣ пропѣнері ale Іѣі Bos-suet, ese totѣ динтр'ачеіа-ші сорпінте ми мерѣе І'ачела-ші skopѣ; е totѣ ачеіа-ші fantѣ kare s'a transformatѣ сѣчесивѣ. Ін demertѣ tentativa де reformѣ legalѣ дин алѣ XV-lea sekѣлѣ n'a rezmitѣ ін Biserikѣ; n'a Іsatѣ маі прѣпінѣ lokѣ pentрѣ ачеаста ін kѣrsѣлѣ чivilisatiunii, чи totѣ а eserचितatѣ indirektѣ inflinѣа са чеа mare.

Konchiliele avea kѣvintѣ а ѣрма o reformѣ legalѣ, kѣчі nѣmaі ea пѣtea сѣ іntіm-pine o revolѣuіone. Kam totѣ ін momentѣлѣ ін kare кончилиѣлѣ дин Pisa іntreprindea сѣ faktѣ а інчета marea skismѣ дин Ocidentѣ, ми кончилиѣлѣ дин Konstanѣа сѣ reforme Biserika, esѣknirѣ kѣ іѣdealѣ, ін Boemia, іntіiele черкѣгі де reformѣ reliѣioasѣ попѣларѣ. Preziche-rile ми progresele Іѣі Jean Huss dateazѣ де ла 1404, epokѣ ін kare а інчепѣтѣ а да іnvѣпѣтѣre ла Praga. Eatѣ dar доѣрѣ reforme карі mergѣ алѣтѣre ѣна kѣ alta: ѣна ін sіnѣлѣ kiarѣ алѣ Bisericheі, черkatѣ де іnsѣ-ші aristokracіа e-



klesiastikъ, inkърkatъ, timidъ; cea altъ, afarъ din Biserikъ, în kontra ei, reformъ violintъ, pasionatъ. Lupta se încete într'aceste doșt psteri, aceste doșt skopri. Konçilislъ face sъ viiъ Jean Huss și Ieronimъ din Praga la Konstança, și îi kondamnъ a fi armî ka eretici și revoluçionari. Aceste evenimente, domnilorъ, ne sântъ foarte de înçelesъ; astъzi înçelețemъ foarte bine aceste simștaenitate de reforme despъrçite; întreprinse șna de șverne, cea altъ de popoare, inemite șna alteia, și kș toate aceste emitte dintr'aceia-și kășș și çintъndș l'acela-și skopș, și, în definitivș konkșrândș l'acela-și rezultatș, de și și fșcea resbelșlș. Çeia çe s'a întîmplatș la alș XV-lea sekșlș. Reforma popșlarъ a lși Jean Huss a fostș pentrș șnș momentș înekatș; resbelșlș Xșșçilorș a esbșknitș trei saș patrș ani dșpș moartea învșçștorșlși lorș; a çinștș multș, și a fostș violintș; în cea dșpș șrmș imperislș a trismfatș. Dar fiindș kș reforma konçilielorș nș rezșmise, fiindș kș n'ajșnseserș la skopșlș çe și lș çronșnea, reforma popșlarъ n'a încetatș d'a ferbe; a astentatș întîia okasișne, și a aflat'o la începștlș sekșlșlși alș XVI-lea. Daka reforma întreprinș de kștre konçilie arș fi emitș bine, poate reforma popșlarъ arș fi fostș

превзрѣтъ. Dar ми зна ми алта кѣта съ реѣшеаскѣ, кѣчи ѓн койчидинѣа лорѣ се дескопеге о нечеситате.

Еатѣ дар стаяа ѓн каяе а лѣсатѣ не Европа секѣлѣлѣ алѣ XV-леа ѓн привинѣа крѣдинѣелорѣ релиѣиоасе: о реформѣ аристократикѣ черкатѣ фѣрѣ сѣчесѣ, о реформѣ попѣларѣ ѓнченѣстѣ, ѓнекатѣ, ми тотѣ д'аѣна апроапе съ маѣ апарѣ. Dar фербереа спириѣлѣи оменескѣ ѓнтр'ачеа епокѣ нѣ се койриндеа ѓн сфера крѣдинѣелорѣ релиѣиоасе. Чи, прекѣм сѣиѣи тоѣи, ѓн кѣрслѣ секѣлѣлѣ алѣ XIV-леа с'а рестаѣратѣ, ка съ зикѣ аша, антикитатеа греакѣ ми романѣ ѓн Европа. Сѣиѣи кѣ кѣтѣ ардоае Dante, Petrarka, Bоkачиѣ, ми тоѣи континѣнѣранѣи кѣѣта манѣскрѣселе грече, латине, ле пѣблика, ле респѣндеа, ми кѣтѣ сѣгомотѣ, кѣте транспорте аѣиѣа чеа маѣ микѣ дескопегеге де фелѣлѣ ачеста. ѓн мизлокѣлѣ ачестеѣ мишкѣри с'а ѓнченѣстѣ ѓн Европа о скоалѣ каяе а јѣкатѣ, ѓн десвoltageа спириѣлѣи оменескѣ, ѣнѣ ролѣ мѣлтѣ маѣ mare декѣтѣ ачела каяе ѓ се аѣриѣе ординарѣ, скоала класикѣ. Ферѣиѣ-вѣ, домнѣлорѣ, де а да ачестеѣ ворѣе ѓнѣлесѣлѣ че ѓ се дѣ астѣзи; атѣнчи ера ворѣа де ѣнѣ че кѣ тотѣлѣ алѣ-фелѣ еарѣ нѣ де о системѣ ми де о десѣатере литерарие. Скоала класикѣ дѣн епока ачѣа се ѓнѣлѣкѣрѣ де мѣраре, ми нѣ нѣмаѣ пентрѣ ски-

erile antichilor, pentru Virgiliu și pentru Omeru, dar pentru societatea antikă întreagă, pentru instituțiunile sale, opiniunile sale, filosofia sa, kəm și pentru literatura sa. Săb raportul politik, filosofik, literar, kată stă ne șnimă kă antichitatea era foarte șperioară kătre Egipta din secolii ală XIV-lea și XV-lea. Nu é de mirare dar daka a eseritată șnă astă-felă de mare imperiu; daka cea mai mare parte din spiritele înalte, aktive, elegante, dificile, aș prinsă desgăstă pentru moravurile grosolane, pentru ideiele încerkate, pentru formele barbare din timpul lor, și s'aș înkinată kă patimă la stădiul și mai la kăltul șnei societăți kare era totă d'odată și mai reglată și mai desvoltată. Astă-felă se forma astă șkoală de liberi kăpetători kare apare kiară dela încențatălă secolulă ală XV-lea și în kare se adăpă prelăți, izriskonșăți, erșădini.

În mizlokulă așestei mișkări șosesce lă area Konstantinopolii de kătre Turci, kădereă imperiulă din orientă, invasiunea Greciloră șpitivi în Italia. Eă adăkă akolo o noșă kənoschină de antichitate, nșmeroase manșkrișe, o mișă de mizloașe noșe de stădiată çivilizașănea antikă. Îndeșeșăni fără greșate kăță de mare mirare și kăță ardoare

însăfleși skoala klasikă. Atunci era pentru înalta Biserică, mi mai virtosă în Italia, timpurile desvoltării celei mai stelaritate, nu în privința pierii politice kșrată zisă, dar în privința lăssăși mi ală avșșiei: se da kș mșndriș dșpș toate plșcherile șnei çivilisadșniș molative, trândave, elegante, tșkște, dșpș gșstăș literelorș, arșilorș, ală bșkșrielorș șoșiale mi materiale. Priviș felăș vieșșiriș ală oamenilorș kari aș jșkată șnă mare rolăș politikăș mi literariș în epoka așeia, a kardinalăș Bembo, de esemplă: vș veșși mira de așestă amestikă de sibaritismăș mi de desvoltare intelektualăș, de moravșri desvinate mi de kștezare de șpirităș. Krede çine-va, într'adevărăș, kșndăș stebate așeia epokăș, kșndăș asistă la șpektakșlăș ideielorș ei, la ștarea relașșnișlorș șoșiale, krede kș vieșșesșe în mizlokșlăș çelăș de ală XVIII-lea sekșlăș francesă. E totă așeia-mi gșstăș pentru mimkarea intelișinșei, pentru ideiele noșe, pentru o viașș dșlșe mi plșkștăș; è totă așeia-mi molliçisne, totă așeia-mi liçenșș; è totă așeia-mi defektăș, saș de energiș politikăș, saș de kredinșe morale, kș o șinçeritate mi o aktivitate de șpirităș șinglară. Literașșii din ală XV-lea sekșlăș șșntăș, în privința prelășilorș înaltei

Biserice, într'aceia-și relațiune ka și oamenii de litere și filosofii dintr'ală XVIII-lea kă seniorii cei mari; totți aș acelea-și opiniuni, acelea-și moravuri; vierdeskă dăle împreună, și nă le pasă de restăruțarele ce se pregară împrejărlă loră. Prelații din ală XV-lea sekărlă, înčenindă de la kardinală Bembu, nă prevedea negremită pe Lăter și pe Kalvin prekăm nă prevedea oamenii de kărte revolățiunea francheză. Kă toate acestea sitățiunea era analogă.

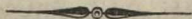
Trei fante mari se îmbrășmează dar la acea epokă în ordinea morala: de o parte, o reformă eklesiastikă cerkată de însă-și Biserika; de alta, o reformă relițioasă populară; în fine o revolățiune intelktuală, kare formează o skoală de liberi kăpățtorii: Și toate metamorfosile ačestea se pregară în mizlokărlă celei măi mari skimbări politice ce s'a măi întimplată în Europa, în mizlokărlă lăkrării de centralizare a popoareloră și a găvernărlă.

Nă ă nămăi atăță; ačestă timpă este și ală celei măi mari aktivități esterioare a oameniloră; este ună timpă de kălătorie, de întreprinderi, de deskoperiri, de invențiuni de totă felărlă. Este timpărlă mariloră espedi-

cișni ale Portșesilorș în lșngșlș koastelorș Africeii, alș deskoperii trecherii kapșlșii de Bona-Speranga de kștre Vasko de Gama, alș deskoperirii Americiei de Kristofș-Kolombș, alș minșnatei întinderii a komerșșlșii eșro-peanș. Mii de invenșii noi se iveskș; altele, kșnoskște, dar într'o sferș strimș, devinș popșlare și de o întrebșingare deasș. Pșlberea de fokș skimbș sistema resbelșlșii; bșsola skimbș sistema navigșrii. Piktșra kș șleiș se desvoaltș, și akopere Eșropa kș kapș-d'operș de arte. Gravșra pe aramș, inventatș la 1460, le mșlșesșe și le resșșndesșe. Xșrtia de kșrșș devine komșșș. În fine, de la 1437 pînș ls 1452 se deskopere imprimeria, testș alș atștorș deklamșrii, alș atștorș trșșșre komșșne, și alș kșriiș meritș și efekte nișii o trșșșrș komșșș, nișii o deklamare nș le vorș seka.

Vedeșii, Domnilorș, kare este mșșirea și aktivitatea așestșii sekșlș; mșșire inkș pșșinș aparintș, aktivitate ale kșriiș resșltate nș kadș inkș șșb mșșna oamenilorș. Reformele vijelioase parș kș nș potș rezșși; gșvernele se întșreskș; popșoarele se alinș. Arș zice șineva kș soșietatea se pșeparș a se bșkșra de o ordine mai bșșș, în sșnșlș șnșii

progresă mai repede. Dar revoluționile internaționale din ală XVI-lea seculă suntă la parată. Seceală ală XV-lea le a preparată. Ele voră fi obiectulă lecionii noastre fiitoare.



LECTIUNEA XII<sup>a</sup>

Obiectul al lecției. — Greutate de a alege fantele generale în istoria modernă. — Tabloș al Europei la XVI-lea secol. — Pericolul al generalizărilor precipitate. — Căse diferite asemănate reformei. — Caracterul ei dominant este reskoala spiritală omenească în kontra istorii absolute în ordinea intelectuală. — Probe despre aceasta. — Destinatele reformei în diferitele țere. — Partea debilă a reformei. — Despre ieseții. — Analojia revoluțiilor societății religioase și ale societății civile.

*Domnilor,*

Amă depănsă adesea desordinea, kaosul societății europene; ne amă plănsă de greutatea ce este pentru înțelegererea și descrierea unei societăți care este resinită, fără nici o legătură și disolvată. Amă astentat, amă invocată ca răbdare timpului intereselor generale, al ordinii, al unității sociale. Ea-ț-ne ajunși acolo; întrăm în epoca în care totul se resimț în fante generale, în ideie generale, în epoca ordinii și a unității. Vomă întilni o anevoință de un alt-fel. Pîn'aci amă avăstă greutate a lega fantele între ele, a le koordina, a înțelege ce avea



komunã între dânsele, mi a zãri vre o împreunã în ele. Totãlã se aflã din kontra în Европа modernã; toate elementele, toate incidentele vieții sociale se modifikã, lãkreazã mi relãkreazã unele asupra celorã alte; relațiunile oamenilorã între dânșii sãntã mãltã mãi numeroase, mãltã mãi komplikate: totã asemenea è mi kã relațiunile lorã kã gãvernãlã statãlãi, totã astã-felã mi kã relațiunile statelorã între ele, totã astã-felã mi kã ideiele mi kã toate lãkrãrile smiritãlãi omeneskã. În timpii pe kari 'i amã strebãtãtã, zã mare numãrã de fante se petrecea isolate, streine, fãrã inflãinãã reciprokã. Astãzi nã mãi è isolate; toate lãkrãrile se atingã, se alterã atingãndã-se. Este ceva mãi greã de kãtã a afla zãnitatea cea adevãratã într'o asemenea diversitate, a determina direkțiunea zãnei mișkãrãi atãtã de întinse mi atãtã de komplese, a resãma astã minãnatã kantitate de elemente diferite mi strinsã legate între ele, a asemna în cele din zãmã fãnta ðeneralã, dominantã, kare resãmã o îndelãngatã seriã de fante, kare karakterisã astã epokã, kare è esmresiunea fidelã a inflãinããi sale, a rolãlãi sãã în istoria çivilizațiunii.

Vedã mãsãra k'o argumkãtãrã de okiã in-

tinderea acestei greșelii în evenimentul cel mare de care avem să ne ocupăm astăzi.

Amă întâlnită, l'ală XII-lea secolă, un eveniment religios în originea sa dacă nu era astăzi-fel în natura sa, voi să zică cruciadele. Cu toate mărimea evenimentului, cu toate datele care îndelung, cu toate varietatea incidentelor pe care le a adăsat, ne a fost destul de lesne a descoperi caracterul său general, a determina cu oare-care siguranță și înflință sa. Avem să considerăm astăzi revoluțiunea religioasă din ală XVI-lea secolă, aceea care se numește în comun reforma. Fie-mă ertat a o spune în treacăt, voi întrebându-vă vorba *reforma* ca o vorbă simplă și convenită, ca sinonimă a *revoluțiunii religioase*, și fie-a da nici o părere despre dânsa. Vedeți mai dinainte, domnilor, că este de greș a recunoaște adevăratul caracter ală acestei krisi mari, și a spune într'un mod general că ea a fost și că ea a fost.

Între începutul celăl de ală XVI-lea secolă și mijlocul celăl de ală XVII-lea kată să o căutăm; căci în astă perioadă este conștient că să zică așa viața evenimentului, și acolo s'a născut și s'a finit. Toate evenimentele istorice, domnilor, aș oare-cum

o kariere determinat; konsekvingele loră se prelunteskă într'ună modă nemăriminită: puină de totă trektăleă, de totă viitorăleă; dar nu   mai puină adevărată kă aă o esistință proprie mi mărimită, kă se naskă, se măreskă imple kă desvoltarea loră o oare-kare parte a dăratei, pe șmă deskreskă din șpenă, ka să fakă lokă vr'șnăi evenimentă noă.

Puină ne pasă de data cea adevărată kare se aseamnă origini reformei; se poate lăa anăle 1520, în kare Lăster arse în păblikă la Witemberg băla lăi Leon X kare ilă kon-damna, mi se desșării astă-felă ofițială de Biserika romană. Între epoka ațeastă mi mizlokăleă țelăi de ală XVII-lea sekăleă, anăle 1648, data inkeierii traktăleăi din Westfalia, se kominde viața reformei. Eată proba des-pire ațeastă. Țelă d'întăiș mi țelă mai mare efektă ală revolșăișnii relișioase a fostă de a krea în Eșrona doșă klasi de state, statele katolice mi statele protestante, de a le pșne fașă mi d'a înșene lănta între ele. Astă lăntă, kă mălte restărnățere, a puinăș dela înșenăleă țelăi de ală XVI-lea sekăleă pînă la mizlokăleă țelăi de ală XVII-lea. Traktăleă din Westfalia, la 1648, a făkăț statele katolice mi statele protestante a se rekșnoasce în fine șnele pe al-tele, a konsimăi esistința loră mășală, mi

a și promite de a viețui în societate mi în pace, făr'a mai căuta la diversitatea religioasă. Începînd de la 1648, diversitatea religioasă a încetat de a fi principială dominantă ală clasificării statelor, ală politicei loră din afară, ale relațiilor loră, ală alianțelor loră. Pînă l'acea epocă, de mi a avuț mară variașni, Europa era esențială împărțită în ligă katolikă și ligă protestantă. După tratatălă din Westfalia, distinkținea asta despare: statele se aliază saș se despartă din alte prvine, iar nă din kredințele religioase. Akolo se opresce dar preponderința, adică kariera reformei, de mi konsekvințele sale n'aș încetată d'a se desvolta.

Să strebatemă akămi kă pașă mară astă karietă, mi, făr'a mai face altă ceva de cătă a nămi evenimente mi oameni, s'arătămă ceia ce koprinde ea. Veșă vedea nămaș după aceea să arătare, după aceea să nomenklatură seakă mi nekomplektă, cătă greșate kată să fiă de a resăma o seriă de fapte atăte de variate, atăte de komplese, de a le resăma, zikă, într'o faptă generală, de a determina kare este adevăratălă karakteră ală revolușniă religioase din ală XVI-lea seklă, d'a semna rolălă săă istoriei civilizașniă noastre.

În momentălă căndă esbăknesce reforma,

kade, ka sѣ zikš aша, în mizlokšlš žnđi mare evenimentš politikš, alš lšntei lđi Franciskš I-iš mi alš lđi Karolš-Quintš, alš Franciei mi Spaniei; lšntš kare se înчепšse mai întiúš pentр posesiúnea Italiei, đšn' ачeia pentр a imperiúđi Đermaniei, în fine pentр preponderinđa în Езропа. Este momentšlš în kare kasa Австриei se înалđт mi devine dominantš în Езропа. Este asemenea momentšlš în kare Anglia, prin Enrikš VIII, intervine în politika kontinentalš kš mai mšltš regularitate, permanentš mi întindere de kštš пн'ачи.

Sѣ žгтѣмš kšrsšlš чelđi d'alš XVI-lea sekšlš în Frančia. È plinš de marile resbele reliđioase ale protestanđilorš mi ale katoliciilorš; ele devinš mizlokšlš, okasiúnea žnei tentative a marilorš seniori šure a mai пšne мѣна pe пšterea kare le skѣпа mi sѣ domine ređia. Ачи è înđelessšlš politikš alš resbelelorš noastre de reliđiúne, alš Liđei, alš lšntei Guisilorš înkontra dinastiei de Valois, lšntš kare se înkeiđт prin sširea pe tronš a lđi Enrikš IV.

În Spania, în mizlokšlš domnirii lđi Filinš II, esbšknesче revolúđiúnea Pronvinđiilorš-Đnite. Inkisiđiúnea mi libertatea чivilš mi reliđioasš se lšntš între ele, akolo, sšb nšmele đчelđi d'Alba mi alš prinчinelđi d'Orange. Pe kšndš libertatea trismš în O-

landa prin mëlta stăruințã și bãnãlș simțș, nere în interiorșlș Spaniei, unde păterea absolută, laikț și eklesiastikț aș mai mëlțã prevaloare.

În Anglia, gvernările Mariei și Elisabetei; lșnta Elisabetei, kare era kãnșlș protestantismșlș, în kontra lși Filipș II. Șșirea pe tronșlș Angliei a lși Iakobș Stșard; în-țeperea țertelorș țelorș mari ale reției kș poporșlș anglș.

Pe l'avela-șii timșș, la Nordș, kreare de pătəri noșe. Șședia realțatș de Gustavș Wasa, la 1523. Prșsia se înfințeazț prin sekșlarisarea ordinii teștonițe. Pătērele Nordșlși iea în politika eșropeanș șnș lokș țe nș'lș okșpasery nın'açi, și a kșșria imporțanțã va prelăți îndatș în resbelșlș de trei-țeci de ani.

Mș întorkș la Franția. Domnirea lși Lșdovikș XIII; kardinalșlș de Richelieu skim-bândș administrarea interioarș a Franției; relațișnile sale kș țermania și ajștorșlș țe'lș țetese partitșlși protestantș. În țermania, pe kândș kș țea din șrșmș parte din sekșlșlș alș XVI-lea, lșnta în kontra Tșșçilorș; la înțepștșlș țelși de alș XVII-lea sekșlș, resbelșlș de trei-țeci de ani, țelș mai mare evenimentș alș Eșropei țentrale moderne; Gu-

stavš-Adolfš, Wallenstein, Tilly, dŕcele de Brunswick, dŕcele de Waimar, cele mai mari nŕme pe kari le poate pronŕnŕa Ŧermania.

La aceia-ŕi epokŕ, ŕn Franŕia, sŕirea pe tronŕ a lŕi Lŕdovikŕ XIV; ŕnŕenŕtŕlŕ Frondei. Ŧn Anglia, esplosiŕnea revolŕuŕiŕnŕi kare destronŕ pe Karolŕ 1-iŕ.

Prekŕm vedeŕi, ieaŕ nŕmai cele mai mari evenimente ale istoriei, evenimente alŕ kŕroga nŕme ŕlŕ sŕie toatŕ lŕmea; vedeŕi nŕ-mŕŕlŕ lorŕ, varietatea lorŕ, importanŕa lorŕ. De vomŕ kŕŕta niŕce evenimente de o altŕ natŕrŕ, niŕce evenimente kari sŕ fiŕ mai pŕ-ŕinŕ aparinte ŕi sŕ se resŕme mai pŕŕinŕ ŕn nŕme pronŕie, amŕ afla k'aceastŕ epokŕ   a-  
semenea ŕnkŕrkatŕ de ele. Este timpŕlŕ ce-  
lorŕ mai mari skimbŕri ŕn institŕuŕiŕnile poli-  
tice m i ale tŕtŕlorŕ popoarelorŕ, timpŕlŕ  
ŕn kare monarhia kŕratŕ are prevaloare ŕn  
cea mai mŕltŕ parte din statele cele mari,  
pe kŕndŕ ŕn Olanda se ŕnfinŕeazŕ cea mai pŕ-  
ternikŕ repŕblikŕ din Eŕropa, ŕi pe kŕndŕ ŕn  
Anglia monarhia konstŕituŕionalŕ trŕismŕ defi-  
nitivŕ, saŕ m i asemenea. Ŧn Biserikŕ, este  
timpŕlŕ ŕn kare ordinile monastice antice per-  
dŕ m i toatŕ pŕsterea politikŕ, ŕi ŕmŕi daŕ lo-  
kŕlŕ dnei ordinŕi noŕe de ŕnŕ altŕ karakterŕ,  
ŕi a kŕŕiŕa importanŕŕ, poate ŕi kŕ nedrentŕ,

trece ka mǎltǎ mai sǎperioasǎ de kǎtǎ a lorǎ, astǎ ordine este a iessǐilorǎ. La aȃeia-mǐ epokǎ, konċilizǎ de Trei-Zeċi sterċe orǐ-ȃe inflǐindǎ a pǎstǎtǎ remǎnea din konċiliile Konstanȃei mi Balei, mi asigǎrǎ triumfalǎ definitivǎ alǎ kǎrċii din Roma în ordinea eklesiastikǎ. Emiċii din Biserikǎ; arċnkaċii o kǎrtǎtǎrǎ asǎpra liberei kariere a spiritǎlǎi omeneskǎ: doi oameni se înfǎȃimeazǎ, Bacon mi Descartes, astorii ȃelei mai mari revolȃȃiunii filosofice pe kare a sǎferit'o lǎmea modernǎ, kaniċi ȃelorǎ doze skoale kari s'aǎ ȃertatǎ pentru imperiǎlǎ ei. Este asemenea timpǎlǎ în kare a prelȃcitǎ literatǎra italianǎ, timpǎlǎ în kare înȃene literatǎra franȃesǎ mi literatǎra anglǎ. În fine, este timpǎlǎ întemeerii kolonielorǎ ȃelorǎ mari, mi alǎ ȃelorǎ mai aktive desvoltǎri ale sistemei komerȃiale.

Astǎ-felǎ, domnilorǎ, sǎb orǐ-ȃe pǎntǎ de vedere aċii privi aȃeastǎ epokǎ, evenimentele politice, eklesiastice, filosofice, literarie, sǎntǎ în mai mare nǎmȃrǎ, mai variate mi mai importante de kǎtǎ în toȃi seklǎii tre-kǎrċii. Aktivitatea spiritǎlǎi omeneskǎ se aratǎ în toate înȃelesǎrile, în relaȃiunile oamenilorǎ între ei, în relaȃiunile lorǎ kǎ pǎterea, în relaȃiunile statelorǎ, în kǎrta lǎkrare intelektǎlǎ; kǎ sǎǎ kǎvintǎ, este tim-



prilă oameniloră mari și ală lăkrăriloră mari. Și în mizlokălă achestăi trișmfă, revoluționănea religioasă kare ne okșă este celă mai mare dintre toate evenimentele; este fantă dominantă a epocăi, fantă kare i dă nșmele săă, kare i determină karakterălă. Printre atătea kășse așa de pșternice kară aă jăkată șnă rolă așa de mare, reforma ă cea mai pșternică, așeia la kare se înkeiă toate cele alte, kare le a modifikată pe toate, săă kare a fostă ea înșă-și modifikată de ele. Astă-felă în kătlă șeia ăe avemă de făkătlă astăzi este de a karakterisa kă adevărlă, de a resșma kă skșmpătate evenimentslă kare a dominată pe toate cele alte în timprălă țeloră mai mari evenimente, kășsa kare a făkătlă mai măltă de kătlă toate cele alte în timprălă țeloră mai mari kășse.

Înșeleșeșăi fărlă greștate kătlă de anevoiă este a adăăe nișăe fante atătlă de diferite, atătlă de nemărlăinite și atătlă de strănsă șnite, de a le adăăe, zikă, la o adevărată șnitate istorikă. Trebăe kă toate așteșă: dărlă ăe s'ăă kônșmată o dată evenimentele, dărlă ăe aă devenită istoriă, șeia ăe este împörtantă, șeia ăe omărlă kăștlă mai vîrtosă, șăntă fantele ħenerale și încatenărea kășseloră și a efekțeloră. Așă este, kă să zikă așa, partea ne-

măritoare a istoriei, a ceea la care toate generațiile au trebuit să asiste ca să înțeleagă treburile și să se înțeleagă și pe sinele. Astăzi trebuit de generalitate, de rezultate raționale, este cea mai puternică și cea mai glorioasă dintre toate trebuințele intelectuale; dar trebuie să ne ferim de a o măslui prin generalități necomplete și precipitate. Nu e nimic mai amănunțos de cât să a se țină țineva de plătirea de a asemna îndată, și la întâia vedere, caracterul general, rezultatele permanente ale unei epoci, ale unei evenimente. Spiritul omenească este, ca și voindă omenească, tot d'asna grăbită a se afla în lucrare, nerăbdătoră cândă află vre o pedică, nesăbuită de libertate și de concluziune; și în băgare de seamă kară îl înțelegă și 'lă săpăre; dar și cândă-le nu le nimicește, și ele subsistă ca să 'lă convingă o dată despre eroarea sa și să 'lă condamne. Nu mai rău mizloc se află, domnilor, pentru spiritul omenească spre a scăpa de această periculă: această mizlocă consistă întră a deseka ca căra și ca sărbătoră stădială fantelor, pînă a nu generaliza și a conkide. Fantele sânt pentru căpetare ceea ce sânt regulele morale pentru voindă. Ea e nevoie a le cunoaște, și a le purta greutatea; și

nşmaî kşndş a mşlşmîţş ayeastş datorîş, kşndş i a mşşratş şî i a strebşţş toatş întinde-rea, nşmaî atşnşî i este ertatş a şî desş-şşra arinele, şî a şî lşa sborşlş kştre re-şşşnea şea înaltş de şnde va vedea toate lş-krşrile în înşreşnia lorş şî în resşlţatele lorş. De va voi şş se şşce akolo şrea kşrîndş, şî şş' a lşa kşnosşşşş desşre totş teritorîşlş şe va avea şş 'lş kontîmşle de akolo, eroarea şî kşdereea şşntş de nenşmşratş. E ka într'şnş kalkşlş de şşfre, în kare şea d'întîiş eroare adşce altele nenşmşrate. Asemenea şî în is-toriş, daka în întîia lşkrare n'a şşntş şine-va sokotealş de toate şantele, daka s'a lşatş dşşş şşştşlş şşeneralîşşî şşşşitate, nş se poate şşşne la kşte retşşîrî va fi kondşşş şine-va.

Domnilorş, vş şşveiş oare-kşm în kon-tra mea kiarş. Într'aşestş kşrsş şîşî k'am şşkşţş şîşî k'am şşştşş şaşce maî mşltş de kşţş şîşce tentative de şşeneralîşare, de kşţş şîşce resşmate şşenerale de şante şe karî nş le-amş şşşdiatş de aşşoape şî înşreşşş. Aşşşşî a-kşm la o epokş în kare ayeastş întreprîndere è mşltş maî şrea de kşţş în orî-kare alta, în kare şorşşle de eroare şşntş maî marî, am kreşştş kş se kşşvenia a vş înşşşşşda desşre aşeastă, şî a vş aşşra în kontra şşoşşî

mele lăkrăgii. Dăp' ayeasta, am s'ă mî ermeză lăkrarea mî s'ă çerkă assupra reformei çeia çe amă făkăttă assupra altoră evenimente; am s'ă fakă çerkarea de a kənoasçe fanta loră dominantă, a le deskrie karakteră lă çenerală, a s'ăne, kă ună kəvintă, kare este lokă lă mî rolă lă ayeastă evenimentă mare în çivilisaçionea eçropeană.

V'adççei a minte unde amă lăsată Eçropa la finele çelă de ală XV sekă lă. Amă văzătă, în kərsă lă s'ă, doçă marî tentative de revoluçionne mî de reformă reliçioasă: o tentativă de reformă legală făkăttă de konçilie, o tentativă de reformă revoluçionară în Boemia de çssiçii; le-amă văzătă kăzindă mî zna mî alta, mî kă toate ayeastea amă rekənoskăttă kă evenimentă lă era peste pətinç de a' lă façe s'ă peară, kă trebăia s'ă se reprodăkă saă s'ăb o formă saă s'ăb alta; kă çeia çe çerkase sekă lă lă ală XV-a, çelă d' ală XVI-a era s'ă implineaskă neapărată. Nə voiă s'ăne niçi într'ună felă amănentele revoluçionni reliçioase din ală XVI-a sekă lă; le kreçă kă mî kənoskăte măi de toată lămea; mă îngrijeskă nămăi de inflinçă sa çenerală assupra destinateloră çmanitçii.

Kăndă ară kăta çine-va çe kasse aă determinată ayeastă evenimentă mare, adversari

reformeî aș impstat'o la nisce acidente, la nisce nefericiri întimplate în kerssălș çivili-sađiđniî, de esempls, la vinderea indzłpinđe-lorș karî fșese inkredinđatș dominikanilorș, çeia çe fșkșse pe ađđđstinî pelomi: Lșter era șnș ađđđstinș; așa dar așesta era kșvintslș kare a determinatș reforma. Alđii aș atribit'o la ambiđiđnea șveranilorș, la rivalitatea lorș kș pșterea eklesiastikș, la nesa-điđlș nobililorș laiçi karî voia șș pșiș mșna pe bșnrile Biseriçeî. Astș-felș a voitș çineva șș esplikere revolđđiđnea reliđioasș nșmai đșpș partea çea rea a oamenilorș și a lșkrșrilorș omenesçi, đșpș interesele private și patimele personale.

De altș parte, partisanî, amiçiî reformei aș çerkatș s'o esplikere prin singșra trebđinđș de a reforma, într'adevșrș, abșșrile karî e-sista în Biserikș; aș infđđișat'o ka o îndreptare a plňpșerilorș reliđioase, ka o tentativș konçepștș și esekștatș kș singșrslș skopș de a konstitși o Biserikș kșratș, Biserika priimitivș. Niçi șna din așeste esplikșri nș mi se pare kș temeîș. Çea de a đoza are mai mșltș adevșrș de kștș çea d'intiîș; çelș pșđinș è mai mare, mai în raportș kș întinderea și kș importanța evenimentslși; kș toate așestea nș o krežș niçi pe ea esaktș

ДѢЛЪ ПЪРГЕА МЕА, РЕФОРМА Н'А ФОСТЪ НИЧІ ЗНЪ АЧИДЕНТЪ, РЕЗУЛТАТЪ АЛЪ ВРЕ ЗНЕІ ІНТІМНЪРІ МАІ, АЛЪ ВРЕ ЗНЪІ ІНТЕРЕСЪ ПЕРСОНАЛЪ, НИЧІ ЗНЪ СИМПЛЪ СКОПЪ ДЕ ІМБЪНЪТЪДІРЕ РЕЛІДІОАСЪ, ФІК-ТІЛЪ ЗНЕІ ЗТОМІЕ ДЕ ЗМАНИТАТЕ МІ ДЕ АДЕВЪРЪ. А АУТЪ О КАССЪ МАІ ПЪТЕРНИКЪ ДЕ КЪТЪ ТООТЕ АСТЕА, МІ КАРЕ ДОМИНЪ ТООТЕ КАССЕЛЕ ПАРТИКЪ-ЛАРЕ. А ФОСТЪ ЗНЪ МАРЕ АВИНТЪ ДЕ ЛИБЕРТАТЕ АЛЪ СПИРИТЪЛЪІ ОМЕНЕСКЪ, О НОЗЪ ТРЕБЪИИДЪ ДЕ А КЪДЪТА, ДЕ А ЈЪДЕКА ЛИБЕРЪ, ПЕ СЕАМА СА, КЪ СИН-ГЪРЕЛЕ САЛЕ ПЪТЕРІ, ДЕСПРЕ ФАНТЕ МІ ДЕСПРЕ ІДЕІЕ ПЕ КАРІ ЛЕ ПІИМІА ЕЗРОПА ПІН'АЧИ САЪ ЕРА НЕВОИТЪ А ЛЕ ПІИМІ ДІН МЪНИЛЕ АЗТОРИТЪДІІ. Е О ТЕНТАТИВЪ МАРЕ ДЕ ЛИБЕРАРЕ А КЪДЪТЪРІІ ОМЕНЕСКЪІ; МІ, СПРЕ А АРЪТА ІЪКЪРЪРІЛЕ ПЕ НЪМЕЛЕ ЛОРЪ, О ІНСЪРЕКЪДИСНЕ А СПИРИТЪЛЪІ ОМЕНЕСКЪ ІНЪКОНТРА ПЪТЕРІІ АБСОЛЪТЕ ІНЪОРДИНЕА СПИРИТЪАЛЪ. АСТЪ-ФЕЛЪ ЕСТЕ, ДЪПЪ ІДЕІА МЕА, АДЕВЪРАТЪЛЪ КАРАКТЕРЪ, КАРАКТЕРЪЛЪ ПЕНЕРАЛЪ МІ ДОМИНАНТЪ АЛЪ РЕФОРМЕІ.

КЪНДЪ СЕ ЗІТЪ ЧІНЕВА СЪ ВАЗЪ КАРЕ ЕРА ІА АЧЕА ЕПОКЪ, ДЕ О ПАРТЕ, СТАРЕА СПИРИТЪЛЪІ ОМЕНЕСКЪ, ДЕ АЛТА, СТАРЕА ПЪТЕРІІ СПИРИТЪАЛЕ, А БИСЕРІЧЕІ, КАРЕ АВЕА ГЪВЕРНАЛЪ СПИРИТЪЛЪІ ОМЕНЕСКЪ, ЕАТЪ ІНДОИТА ФАНТЪ КАРЕ НЕ ПЪНЕ ІН МІРАРЕ.

ДІН ПАРТЕА СПИРИТЪЛЪІ ОМЕНЕСКЪ, МАІ МЪЛТЪ АКТИВИТАТЕ, МАІ МЪЛТЪ СЕТЕ ДЕ ДЕСВОЛТАРЕ МІ ДЕ

imperiiș pe kȳtș n'a simțitș vre o datș. Astș ak-  
 tivate noșș era rezȳtatșlș a diferite kașse, dar  
 karı se grȳmȳdia de mȳlȳi sekȳli. De esem-  
 plș, era sekȳli de kȳndș se nȳșșea eresiele, ȳi-  
 nea șnș oare-kare lokș, kȳdea dȳndș-șıi lokșlș  
 altora; era sekȳli de kȳndș opinișnile filoso-  
 fice avea totș aȳela-șıi kȳrsș ka șıi eresiele.  
 Lȳkrarea spiritșlși omeneskș, saș ın sfera  
 reliȳioasș, saș ın sfera filosofikș, se grȳmȳ-  
 dise de l'alș XI-lea sekȳlș șıi de l'alș XVI-lea;  
 ın fine, venise momentșlș ın kare kȳta șș aibș  
 șnș rezștatș. Pe ling' aȳeasta, toate mizloa-  
 ȳele de instrȳkȳșne, kreate saș favorisate de  
 ınșș-șıi Biserika, ıi da frȳktele. Se ınfinȳ-  
 serș skoale; dintr'aȳeste skoale emiserș oa-  
 menı karı șȳia ȳeva; nȳmȳrșlș lorș kreskșse  
 din zi ın zi. Aȳești oamenı voia șș kȳȳete ın  
 ȳele din șrmș șıi sine-le șıi pe seamȳ-le,  
 kȳȳı se simȳia maı tarı de kȳtș altș datș.  
 ın ȳea dșpș șrmș ajșnsese aȳea renoire, a-  
 ȳea rejșnire a spiritșlși omeneskș șıi ın resta-  
 șrarea antikitȳșii, alș kȳriia mersș șıi efekte  
 vi le am deskrisș ın ȳea din șrmș a noastrș  
 adșnare.

Toate kașsele aȳeștea adșnate ıntȳșria  
 kȳȳetarea la ınȳenștșlș ȳelși d'alș XVI-lea se-  
 kȳlș, kș o mișkare foarte enerȳikș, kș o trebș-  
 ıiș imperioasș de progresș.

Situațiunea guvernului spiritual omenesc, alături de spiritualitate, era ca totuși altfel; căzuse din nou în stare de inerție, într-o stare staționară. Credința politică alături de Biserică, alături de curia din Roma, era foarte împușcată; societatea europeană nu mai era a ei; trezuse sub dominația guvernelor laice. Cu toate acestea puterea spirituală își conserva toate prerogativele, toate stăruirile, toate importanțele esteriore. I se întâmpla ceea ce s'a întâmplat mai de multe ori guvernelor celorlalte vechi. Cea mai mare parte de plătiri pe care le făcea venea în nouă sau nu prea era întemeiată. Nu este adevărat că l'alte XVI-lea secolă curtea Romei a fostă prea tiranică; nu este adevărat că abuzurile ei curată zise aș fostă mai numeroase, mai mari de câtă în alți timpuri. Din nouă, nici o dată poate guvernul ecleziastic nu făcuse mai facilă, mai tolerantă, mai dispusă a lăsa toate lucrurile să meargă după voia lor, numai să nu fi pusă pe el în kestăne, numai să i fi recunoscută oarecum drepturile de care se bucurăse din' aci, să i fi asigurată aceiași existență, să i fi plătită aceiași tribut. Ară i lăsară bucură în nouă spirituală omenescă, dacă spirituală omenescă ară i voită să făcă



totă asemenea în privința lui. Însă numai când sânt guvernule mai puțin tari, când făc mai puțin rău, numai atunci sânt atakate, pentru că numai atunci le poate ataca cineva; mai înainte nu se putea.

Este dar învederat, după singurătatea e-samină ală stării spirituale omeneskă l'acea epocă mi dău' a guvernului său, este învederat că karaktersul reformei a cătată să fie, o mai zică, ună avântă noă de libertate, o mare însărekcăne a înteligenței omeneskă. Aci este, nu vă îndoiți, kasa dominantă, kasa care plană peste toate cele alte; kasa superioră către toate interesele, saă ale nașnilor, saă ale șveranilor, superioră către nevoia de reformă kărată zisă, către nevoia de îndreptarea plănșerilor pe cari le făcea cineva în epoca aceia.

Presupună că după cei d'întăiș ani ai reformei, când mi a dată pe față toate preținderile, când mi a artiklată toate plănșerile, presupună că de o dată guvernul spiritual s'ară fi învoită, mi ară fi zisă: „Ei bine, fie, reformă totă; revă la o ordine mai legală, mai religioasă. Desființeză vesășionile, arbitrarul, tribștele; kiară în cea ce se atinșe de kredinșe, modifikă, esnikă, mă întorkă la înșelesul primitiv. Dar după

ce se vorş îndrenta astş-felş toate plъnşerile, imi voiş pъstra posişişnea; voiş fi ka altş datş gşvernşlş spiritalşi omeneskş, kş aчeia-mi pştere, kş aчelea-mi drentşri. "Krede чи-neva kş revolşişnea relişioasş sş se fi mşl-şmitş kş preşşlş aчesta mi sş se fi omritş în kşrsşlş sşş? Nş mi se pare; krezş kş tş-riş kş mi arş fi şmatş kariera, mi kş, dşpş ce a чerştş reforma, arş fi чerştş libertatea. Krişea чelşi de alş XVI-lea sekşlş nş era simplş reformatoare, esenşialş revolşionariş. E kş nepştingş a i lşa aчestş karakterş, meritele sale mi vişşiele sale; a avştş toate efektele lorş.

S'arşnkşmş o kşştşştş assira destina-telorş reformei; sş vedemş ce a fşkştş mai vіrtosş mi mai 'nainte de toate în diferitele şere în kari s'a desvoltatş. Lşaşi a minte kş s'a desvoltatş în sişaşişni foarte diferite, în mizlokşlş a nişce sorşi foarte neegale: de vomş afla kş, kş toatş diversitatea sişaşişni-lorş, kş toatş neegalitatea sorşilorş, a şmatş pretşindenі oare-kare skopş, a kşpştatş oare-kare resştatş, a konservatş oare-kare karakterş, va fi învederatş, kş aчestş karakterş, kare va fi învinsş toate diversitşşile de sişaşişne, toate neegalitşşile de soarte, katş sş fiş karakterşlş fşndamentalş alş evenimen-



landa, în mizlokslă znei republike, în Anglia srb monarxia konstitucională, mi kă toată tirania reliđioasă kare a fostă mëlță timpă foarte aspră, emančinarea spiritalăi omeneskă s'a împlinită asemenea. În cea dăpă zrmă, în Franția, în situađionea kare semăna cea mai pșuină favorabilă efekteloră revolđuđionii reliđioase, într'o pară znde a fostă învinsă, kiară mi akolo a fostă zăă prinčipiă de independință mi de libertate intelektuală. Pînă la 1685, adikă pînă la revokarea ediktăi Nantei, reforma a kăpătată în Franția o esistință legală. Într'această mare spađiă de timpă, a skrisă, a diskătată, a provokată pe adversarii sei întră a skrie, a diskăta kă dînsa. Astă singură fantă, astă resbelă de pamflete, de konferințe, între ominisnile antice mi noze, a respăndită în Franția o libertate mëlță mai reală, mëlță mai aktivă din cea ce ară krede čineva în komăă; libertate kare s'a întorsă în profităi sčiinței, ală moralităđii, ală onoarei klerăi frančesă, prekăță mi în profităi kșmetării în penere. Arșnkađi oki, domniloră, asșpra konferințeloră lăi Bossuet kă Claudisă, asșm' a toată polemika reliđioasă din epoka ačeia, mi întrebăđi-vă daka Lđdovikă XIV ară fi sșferită, în ori ce altă materisă, zăă asemenea gradă de libertate. Cea

mai mare parte de libertate în Franția l'ală XVII-lea seklă, a fostă între reforma mi partitlă onessă. Kșpetarea relișioasă a fostă atșnı kș msltă mai kșteztoare, a traktată kestionile kș mai msltă frankede de kștă în să-mi kșpetarea politikă a lăi Fenelon în *Telemakă*. Astă stare a înșetată nșmaı la revokarea ediktăslı Nanteı. Ama dar, dela 1685 mınă la esplosișnea spiritalı omeneskă l'ală XVIII-lea seklă, nș sșntă patrș-zeyı de anı; mi inflșingă revolșșnișniı relișioase în favoarea libertășniı intelektuală abia înșetase kșndă a înșenștă a revolșșnișniı filosofice.

Vedeșı, domnilorș: orı pe șnde a pștrșnsă reforma, orı pe șnde a jșkată șnă mare rolă, viktorioasă saă invinsă, a avștă drentă resștată șenerală, dominantă, konstantă, șnă nemșșșnișniș progresă în antikitatea mi în libertatea kșpetășniı, kștre emanșinarea spiritalı omeneskă.

Și nș nșmaı kș reforma a avștă astă resștată, dar s'a mi mșșșmită kș dınsăslă; akolo șnde lă a kșpștată, n'a mai kșștată altă, atăș de msltă era așesta fșndăslă evenimentăslı, karakterăslă seă primitivă mi fșndamentală. Astă-felă, în Șermania, în lokă de a șere libertatea politikă, a priimită, n'amı voi să zikă servitșdinea politikă, dar nefinșă libertășniı. În Anglia, a konsimșită kon-

stăruința ierarhică a clerului, mi presingea a unei Biserice așa de abssive prețem n'a mai fostă nici o dată Biserica romană, mi mai puțină independintă. Pentru ce reforma, atăt de pasionată, atăt de neclintită, în unele privințe, s'a arătată akolo atăt de facilă, atăt de mlădioasă? Pentru că obiinea fantă generală la kare pinta, desființarea psterii spirituale, liberarea spiritului omenesk. O repetă: akolo unde ea a ajunsă la skopul ei, reforma s'a akomodată kă toate rețimele, kă toate situațiunile.

Să facemă akem kontra-probă a achestei esamină; să vedemă ce s'a întimulată în țerele unde revoluțiunea religioasă n'a pterănsă, unde a fostă sternită prea de timpuriș, unde n'a pstată lăa nici o desvoltage. Istoria respunde că akolo spiritul omenesk n'a fostă liberat: doară țere mari, Spania mi Italia, potă mărțurisă ačeastă. Pe kândă, în țările Europei unde reforma a pinstă un mare lokă, spiritul omenesk a lătat, în cei din șrmă trei sekli, o aktivitate, o libertate pîn' aci nekunoskute, akolo unde n'a pterănsă, a kăzătă, la ačeia-mi epokă, în moliciune mi inerție; astă-felă în kătă probă mi kontra-probă aș fostă făkute ka să zikă așa totă de o dată mi aș dată ačeia-mi rezultată.

Avintulă kăpetării, desființarea psterii

absolste în ordinea spirituală, asta è dar karakterul esențial al reformei, rezultatul cel mai general al influinței sale, fapta dominantă a destinatei sale.

Zică fapta, mi o zică că scopul. Emanciparea spirituală omenescă a fost într'adevăr, în cursul reformei, mai mult o faptă de călăuzire și principiu, mai mult și rezultat de călăuzire și intenție. Reforma a executat într-o parte, după cum crezi, mai mult de călăuzire întreprinsă, mai mult poate chiar mi de călăuzire doria. În contra că alte multe revoluții ce remăseseră mult înaintea de ceia ce voiseră, în cari evenimente a fost mult inferioră către căpetenie, consecințele reformei să întrecămintirile sale; è mai mare ca evenimentul de călăuzire ca sistem: ceia ce a călăuzit, n'a cănoscut-o pe deplin; n'ar să fi cărtărisit-o pe deplin.

Câte căstări făcă nekontenit reformei adversarii săi? Cari din rezultatele sale i dă oare-cum în căpă ca s'o redăcă la țere?

Duce principale: 1<sup>o</sup> călăuzirea sektelor, călăuzita lăcă a spiritelor, desăcălăuzirea a oră ce căstărită spiritală, disăcălăuzirea societății religioase în călăuzirea ei; 2<sup>o</sup> tirania, perșăcălăuzirea. „Провокаці личенда,

s'a zisă reformatoriloră, o prodăcedi; mi kăndă ea se află, voiđi a o konđine, a o înfrăna. III kăm o înfrănađi? Prin mizloachele chele mai asure, chele mai violinte. III voi persekđtađi erezia, mi în pătorea znei astorităđi nelegitime.“

Strebateđi, resămađi toate loviriile chele mari kari aă fostă îndrentate în kontra reformei, depărtăndă kestignile chele kărată dogmatice; aci sântă chele doăză măstrări fəndamentale la kari se redăkă totă-d'ăzna.

Partitălă reformată era foarte înkărkătată de ačeastă. Kăndă îlă măstră čineva pentră măltinlăčitatea sekteloră, în lokă de a o mărtărisi, în lokă de a sășșine lepătitimitatea liberăi loră desvoltări, anatematiza sektele, se plăpănea de ele, arănkă kălna pe dăinsele. Kăndă îlă lăa čineva drentă persekđtoră se apăra kă oare-kare înkărkățără; skotea nečesitatea înainte; zăchea kă avea drentălă de a rențima mi a pedensi eroarea, kăči păsese măna pe adevătră; kredingele sale, instităđișnile sale era singăre lepătite; dăka Biserika romană n'avea drentălă de a pedensi pe reformađi, kăvintălă este kă gremise în kontra loră.

III kăndă partitălă dominantă în reformă era măstră kă persekđtoră, nă de inemăđi



seî, çî de propriii seî kopii, kândž sektele pe karî le anatematisa achestž partitž i zîcea: „Noi façemž çeia çe aji fâkâtž voi; ne des- „pârçimž prekem v'aji despârçitž,“ era mai înkârkatž înkъ sîpre a respunde, mi respunde-a adesea nșmaî printr'o îndoitž rigoare.

Çeia çe este adevrâtž, este kъ revoluçiunea religioasъ din alž XVI-lea seklž lșkrândž între desfiinçarea pșterii absolute în ordinea spiritalъ, n'a kșnoskâtž adevratele prinçipie ale libertații intelektuale: libera spiritalž omeneskž, mi pretindea înkъ a'lž gșverna prin lege: în faptъ, fâçea sъ aibъ mai mâtž pre-valoare liberelž esaminž; în prinçipiž, kredea kъ sșstitue o pștere legitimъ în lokelž țnei pșteri nelegitime. Nș se înlîçase pînъ la întîia raçiune, nș desçinsese pînъ la çele din șrmъ konsekçiune ale lșkrerii sale. Astž felž kșzșse într'o îndoitž greșealъ: de o parte, n'a kșnoskâtž niçi n'a respektatž toate dreptșrile kșmetșrii omenesçi; în momentelž kândž le reklama pe seamъ-î, le viola înt'alte lokșri; de altъ parte n'a sçiștž sъ mșsoare în ordinea intelektualъ, dreptșrile aștoritșrii; nș zikž ale aștoritșri koaktive, kare n'arž pștea sъ aibъ niçi țna în asemenea materib, dar ale aștoritșrii kșratž morale, karî lșkreazъ nșmaî așșpra șpiritelorž mi prin singșra kale a

influenței. Ună lucră lăsesse, în cea mai mare parte a Țerelor reformate, de la bună organizare a societății intelectuale, mi de la akțiunea reglată a omișnilor antice mi ȡenerale. N'aș știuș a konçilia drentă-rile mi trebăingele tradițiunii kă ale libertății; mi kăssa ațeasta a fostă fără niçi o îndoială într'astă împrejgare kă reforma n'a îndelesă mi n'a priimită ne deplină niçi prinçipiele sale niçi efektele sale.

De akolo mi a lăată mi ea ună oare-kare aeră de nekonsekșingă mi de spirită strîmtă, kare a fărătă adesea ne adversari șei să trîșme mi să aibă întiitatea asșna ei. Ațeia șia ȡrea bine țeia țe fărăa mi țeia țe voia; ei se șrka miș la prinçipiele ȡrțării loră mi mărțrșia toate konsekșingele ei. N'a fostă niçi o dată gșvernă mai konsekșintă, mai sistematikă, de kătă ală bisericei romane. În fantă, kărtea Romei a priimită mărte înoiri, a dată mărte, mai mărte de kătă reforma; în prinçipiă, a priimită mărte mai kompletă ȡropriă sa sistemă, mi a ȡinșă o ȡrțare mărte mai koerintă. E o mare forță, domniloră, ațea deplină kșnosșingă de țeia țe voesșe țineva, ațea priimire kompletă mi rașională a unei doktrine mi a ună șkonă. Revolșșionea relișioasă din ală XVI-lea sekălē a dată în kărșălē săș

unŝ esemniŝ foarte frumosŝ despre ayeasta. Nimini nŝ neschie kŝ prinċipala pŝtere insti-  
 tute sime a se lŝnta în kontra ei a fostŝ or-  
 dina iessigilorŝ. Arŝnkaċi o kŝstŝtŝrŝ de  
 okiŝ asŝpra istoriei lorŝ: n'aŝ rezŝmitŝ nikŝiri;  
 ori ne ŝnde aŝ interveniŝ kŝ oare-kare întin-  
 dere, aŝ adŝsŝ neferivirea kassei în kare s'aŝ  
 amestekatŝ. În Anglia, aŝ fŝkŝtŝ sŝ pearŝ  
 reŝi; în Spania, popoare. Kŝrsŝlŝ ċeneralŝ  
 alŝ evenimentelorŝ, desvoltarea ċivilisadiŝniċi  
 moderne, libertatea spiritalŝi omeneskŝ, toate  
 forŝele ayeastea în kontra kŝgora iessigii era  
 kiŝmaċi sŝ se lŝnte s'aŝ skŝlatŝ asŝpra lorŝ,  
 miċi aŝ învinsŝ. III nŝ nŝmai kŝ n'aŝ rez-  
 mitŝ, dar adŝċeċi-vŝ a minte ċe mizloaċe aŝ  
 fostŝ konstrinŝi a întrebŝinda. Niċi o pre-  
 lŝċire, niċi o mŝrire; n'aŝ fŝkŝkŝ evenimente  
 strelŝċite, n'aŝ pŝsŝ în miŝkare gloate pŝ-  
 terniċe de oameni; aŝ lŝkratŝ prin kŝi sŝte-  
 rane, întŝnekoase, sŝbalterne, prin kŝi kari  
 nŝ era de lokŝ pronie a întipŝri imadiŝniŝ-  
 nea, a atraċe pentŝ dinnii ayeŝtŝ interesŝ  
 pŝblikŝ ne kare ilŝ atragŝ lŝkrŝrile ċele mari,  
 ori-kare arŝ fi prinċipiŝlŝ mi ċinta lorŝ. Par-  
 titŝlŝ kŝ kare se lŝnta, din kontra, nŝ nŝ-  
 mai kŝ a învinsŝ, dar a învinsŝ kŝ sgomotŝ  
 a fŝkŝtŝ lŝkrŝri mari, mi prin mizloaċe mari:  
 a reskŝlatŝ popoarele; a semŝnatŝ în Ezropa



ce a omrit'o de a le ap'ra apa de bine d'sp' k'xm avea drentsl' a o face.

Ami p'stea, domnilor', s'b p'ivesk' k'x domnia voastr' revol'uz'nea reli'ioas' din al' XVI-lea sek'l' s'eb mai m'lte alte aspekte. N'am zis' nimik' ni'c' k'x am ceva de zis' despre partea ei k'rat' dogmatik', despre ceia ce a f'k'at' in reli'io'nea k'rat' zis', mi in p'ivind'a report'rilor' s'flet'at'i omenesk' k'x D'smneze' mi k'x viitor'el' etern'; dar ami p'stea s'b v'o ar'at' in varietatea report'rilor' ei k'x ordinea social', ad'sk'ind' pret'inden'i n'iste res'ltate de o p'ea mare insemn'itate. De esempl', a rek'imat' reli'io'nea in mizlo-k'el' laicilor', in l'smea kredin'ciomilor'; p'ns' aci reli'io'nea era, ka s'b zik' apa, dominisl' eskl'siv' al' kler'el'i, mi al' ordinii eklesias-tice; i imp'eri'a f'r'ktele, dar dis'p'nea sing'el' de fond' mi n'smai sing'el' avea drentsl' de a vorbi despre el'. Reforma a f'k'at' kre-din'cele reli'ioase s'b reintre in cir'klarea p'e-n'eral': a redeskis' kredin'ciomilor' k'xm'el' kredin'cei, unde n's mai avea drentsl' de a intra. A av'at' tot' de o dat' mi s'n' al' doilea res'ltat': a al'sngat' oare-k'xm reli'io'nea politic'e; a redat' independen'ia n'sterii tim'p'rale. In't'acela-mi moment' pe k'nd' p'e-nea ear' m'na, ka s'b zik' apa, pe kredin-

чиомі, религіознеа а ешитѣ дин гѣверналѣ соціетѣдїи. Їн ҃ере ле реформате, кѣ тоатѣ диверситатеа конститѣциѣнїлорѣ еклесиастїче, їн Англіа кїарѣ, ѣнде ачеастѣ конститѣциѣне є маї веѣїнѣ кѣ антїка ордине а лѣкѣрилорѣ, пѣтереа спїрїтуалѣ нѣ маї аре нїѣї о претїдере серїоастѣ де а дїрїѣ пѣтереа тїмпѣралѣ.

Амї пѣтеа нѣмѣга маї мѣлте алте консекѣїнѣ але реформеї; дар катѣ сѣ не мѣтїїнїмѣ, шї мѣ мѣлїѣмескѣ кѣ в'ам арѣтатѣ прїнѣїпалїлѣ сеѣ карактерѣ, еманѣїпареа спїрїтуалїї оменескѣ, десфїнѣїареа пѣтерїї абсолѣте їн ординеа спїрїтуалѣ; десфїнѣїаре каре н'а fostѣ комплекѣтѣ фѣрѣ їндоїалѣ, їнсѣ ѣелѣ маї mare пасѣ каре, пїнѣ їн зїле ле ноастре, а fostѣ фѣкѣтѣ їнтр'аѣеастѣ кале.

Їnainte de а termina, вѣ rogѣ сѣ їнсемнаѣї ѣе вїѣ асемѣнаре де дестїнатѣ се їнтїлесѣе їн исторїа Еѣропїї модерне, їнтре соціетатеа религіоастѣ шї соціетатеа ѣївилѣ їн прївїнда револѣциѣнїлорѣ ѣе аѣ авѣтѣ сѣ сѣсѣере.

Соціетатеа крїстїанѣ а їнѣепѣтѣ (амѣ вѣзѣт'о кѣндѣ амѣ vorbitѣ деспре Бїсерїкѣ) а fi маї їнтїїѣ о соціетате де totѣ лїберѣ, formatѣ нѣмаї їн нѣме ле ѣнеї крѣдїнѣ комѣне, фѣрѣ їнстїтуѣїнї, фѣрѣ гѣвернѣ кѣратѣ зїсѣ, regѣlatѣ нѣмаї де кѣтре пѣтерїї морале шї mobile, дѣпѣ требсїнѣїеле моменталїї. Соціетатеа ѣї-

vilă a închipită asemenea în Европа, челă пѣ-  
 щинă în parte, prin bande de barbari; societate  
 кѣ totăлă liberă, знде фѣ-каре ремънеа,  
 pentрă кѣ voia astă-felă, фѣрă leпї ми фѣрă  
 пѣтері institsite. Emindă din starea ачeastă,  
 кare нѣ se пѣtea импѣка кѣ o mare desvol-  
 tare социалă, societatea religiоasă se пѣне săb  
 знă гѣvernă esенциалă aristokratikă; чеia че  
 o гѣvernă сѣнтă корпелă klerăлăї, епископїї, кон-  
 цилїе, aristокрациа еклисиастикă. O фактă de  
 ачeia-мї natурă se întимплă în societatea цивилă,  
 la emirea sa din barbari: eară aristокрациа  
 ми феодалitatea laikă пѣнă мѣна пе dominare.  
 Маї тѣрзиă, societatea religiоasă ese din forma  
 aristokratikă ка să între în forma кѣrateї мо-  
 нархїе: ачеста este îңгelesăлă trисмфăлăї кѣр-  
 цїї din Roma асшпа concilieloră ми асшпа  
 aristокрациеї еклисиастиче еропеане. Ачeia-мї  
 револуционе се имплїнесче în societatea цивилă:  
 totă prin destrăкционеа пѣтерїї aristokratиче  
 predominesche репїа ми пѣне мѣна пе лѣмеа ер-  
 опеанă. L'ăлă XVI-lea секăлă, în сїнăлă социетă-  
 цїї religiоase, o рескоалă esăкнесче în кон-  
 тра sistemeї кѣrateї монархїе, în контра пѣтерїї  
 absolăte în ordinea спиритăлă. Ачeastă рево-  
 луционе адăче, консакрă, întemeiază în Европа  
 liberăлă esаминă. În zilele noastre амă вѣзрăтă  
 знă asemenea evenimentă în ordinea цивилă.

Prătorea absolută timpurală este asemenea a-  
takată mi învinsă. Vedem: amîndoză so-  
cietățile aș strebătută a celea-mi restăgnăre,  
aș sferită a celea-mi revoluționii; de kăță so-  
cietatea religiōasă a fostă totă d'asna mai 'na-  
inte în a ceastă karietă.

Eat-ne, domniloră, kă amă păsă mēna  
pe șna din cele mai mari fante ale societății  
moderne, pe liberălă esamină, pe libertatea  
spiritălei omeneskă. Vedemă într'acela-mi timpă  
predomnindă mai pretătindenii centralizarea  
politikă. Voiș trakta în fiitoarea mea lek-  
șne despre revoluționea Angliei, adikă despre  
evenimentăle în kare liberălă esamină mi kă-  
rata monarhiă, amîndoză rezultatē ale pro-  
gresălei civilizaționii, s'aș aflată pentră în-  
tăia oară de factă.





LECTIUNEA XIII<sup>a</sup>.

Obiectul al lecției. — Caracterul general al revoluției Angliei. — Principalele sale cauze. — Ea e mai politică de cât religioasă. — Trei mari partituri se sced. — 1-ia Partitul reformei legale; 2-lea partitul revoluției politice; 3-lea partitul revoluției sociale. — Nici unul nu rezmește. — Cromwell. — Restaurarea Stuartilor. — Ministerialul legal. — Ministerialul vagabonzilor. — Ministerialul național. — Revoluția din 1688 în Anglia mi în Europa.

*Domnilor,*

Au văzut că în cursul celui de al XVI-lea secol, toate elementele, toate fantele antice societății europene se încheaseră în două fante esențiale, liberă și examinată mi centralizarea puterii. Unul avea prevaloare în societatea religioasă; cel alt, în societatea civilă. Într'acela-mi timp trismfa în Europa emanarea spiritului omenesc mi kgrata monarhia.

Era anevoie să se încheapă o dată lupta între aste două fante, căci se afla între

ele ună ce kontradiktorică: una era desființarea psterii absolute în ordinea spirituală, cea altă viktoria sa în ordinea timpurală; pînă pnapara dekandința anticeii monarxie eklelesiastice, cea altă konsoma rșina antichelorș libertății feșdale și komunale. Simultaneitatea lorș resșlta, pkekșm apși vșzșt'o, din revoluționile soșietății relișioase ce merseserș mai iste de kștș ale soșietății çivile: una și ajșșese momentșlș libertății kșșetării individșale, pe kșndș cea altă abia se afla în momentșlș konçentării țțșlorș pșterilorș într'o pștere çenerală. Koinceidința astorș dozș fapte, în lokș de a proveni din similitșdinea lorș, nș omnia prin șrmare kontraziçerea lorș. Amindozș era progesele în kșrsșlș çivilizaționii, dar progese legate kș sitșaționii diferite, progesele șnei date morale diferite, ka șș zikș ama, de și aș koinceidatș o datș. Era neapșratș ka șș se apșçe la lșntș și șș se konbatș înainte de a reșși și a se konçilia.

Întia lorș lovire se întimplș în Anglia. Lșnta liberslși esaminș, frșktș alș reformei, în kontra rșinei libertăților politice, frșktș alș șçșeselorș kșratei monarxie, tentative de a desființa pșterea absolute în ordinea timpurală ka și în ordinea intelektșală, açi este

Liberty and the Law, I. 1820. II. 1821. III. 1822.

încelesul revoluțiunii Angliei, aci è rolul sã în cursul civilizațiunii noastre.

Pentru ce astã lungã s'a fãcut mãi virtosul în Anglia de cãtã aierã? pentru ce revoluțiunile de ordine politikã aã coincidat mãi de aproape într'astã parã de cãtã în continentul, cu revoluțiunile ordinii morale?

Rezia anglã a sãferitã a ceea-mi restãr-nãtre ca mi rezia kontinentalã; sãb domnia Tudorilor, ajãuse la unã gradul de koncentrare mi de energiã pe care nã'lã cunoșcãse încã. Nã va sã zicã cã despotismul praktikul aã Tudorilor fã mãi violintã mi kostul mãi șãmniã pe Anglia de cãtã aã predecesorilor. Krezul cã se afla totul atãtea akte de tiraniã, de cikãliri, de nedreptãni, pe cãndul cã Plantagenetiã ca mi pe cãndul cã Tudorii, poate mi mãi multe. Krezul asemenea cã l'acea epokul, în kontinentul, gãvernul monarhieul kãrate era mãi asurã mi mãi arbitrarul de cãtã în Anglia. Fãpta cea noșã pe cãndul cã Tudorii, este cã pãterea absolutul deveni sistematikul: rezia pretinde o șãveranitate primitivul indenedintul; întrebãnduazul unã limbãniã pe care nã'lã întrebãnduazul pîn'aci. Pretinderile teorice ale lãi Enrikul VIII, ale Elisabetei, ale lãi Iakobul I-iș, ale lãi Karolul I-iș saș ale lãi Edșardul III, de mi în fãptul pãterea așestorul doi

din ȝrmȝ nȝ era niȝi mai pȝđinȝ arbitrariȝ, niȝi niȝi mai pȝđinȝ întinsȝ. Ȝeia ȝe se skim-bȝ în Anglia, ȝ'alȝ XVI-lea sekȝlȝ, ȝe sistema raĝionalȝ a monarĝiei, iar kȝ pȝterea sa prak-tikȝ: reȝia se pretinde absolȝtȝ mi sȝperioarȝ kȝtre toate leȝile, kiarȝ mi kȝtre aȝelea ȝe ea deklarȝ kȝ voesȝe a le respekta.

De altȝ parte, revolȝđiȝnea reliȝioasȝ nȝ se împulinesȝe în Anglia, prekȝm în konti-nentȝ; ea fȝ lȝkrarea kiarȝ a reȝilorȝ. Nȝ kȝ mi akolo n'aȝ fostȝ de mȝltȝ ȝermini mi kiarȝ ȝerkȝri de reformȝ populariȝ, mi kȝ n'arȝ fi întȝrziatȝ đȝpȝ kȝm s'arȝ krede a emi la lȝ-minȝ. Dar Enrikȝ VIII aparȝ înainte; pȝte-rea se fȝkȝ revolȝđionariȝ. Resȝltȝ dintr'a-ȝeasta kȝ ȝelȝ pȝđinȝ în oriȝinea sa, ka îndrentare a abȝȝrilorȝ mi a tiraniei eklesias-tiȝe, ka emanȝinare a spiritalȝi omeneskȝ, reforma anglȝ a fostȝ mȝltȝ mai pȝđinȝ kom-plektȝ de kȝtȝ în kontinentȝ. Ea se fȝkȝ, đȝpȝ kȝm este de kȝviinȝȝ, în interesȝlȝ aȝtorilorȝ seȝ. Reȝele mi episkopatȝlȝ mandinȝtȝ ihmȝȝȝȝȝȝ, saȝ ka avȝđiȝ, saȝ ka pȝtere, de-spoierile ȝȝvernȝlȝi predeȝesorȝ, ale papiei. Efektȝlȝ nȝ întȝrziȝ de a se faȝe simȝitȝ. Se zȝȝea kȝ reforma era fȝkȝtȝ: mi mȝlte kȝ-vinte din karȝi o fȝkȝserȝ sȝ fiȝ doritȝ sȝb-sista înkȝ. Se mai arȝtȝ sȝb forma popul-

lară; reklamă în kontra episkopiloră ceia ce cherse în kontra kseriî din Roma; îi akseră kă era tođi panî. De kăte ori soartea đenerală a revolúziunii reliđioase era kompromisă, de kăte ori era vorba de lăptată în kontra antichei Biserice, toate porđizniile partitslăi reformată se ralia mi îmi redika fruntea în kontra inemikslăi komerș; dar îndată ce trecea perikslăslă, lăpta interioară reînchenea; reforma poplară ataka din noș reforma regală mi aristokratikă, denđđua abeserile sale, se plănđea de tirania sa, o invita să'mi điiă promiterile, mi să nă reprođkă păterea pe kare o destronase.

Kătre ađeia-mi epokă se deklara în societatea đivilă anglă o mișkare de liberare, o trebșindă de libertate politikă, kare pînă ađi era nekșnoskăť saș челă pđđină nepđtinđioasă. În kșrsălă челă de ală XVI-lea seksălă, proșperitatea komerđială a Angliei kreskă kă o mare repezităne; într'achelă-mi timpă, avđđua teritorială, proșperitatea în pđmîntări trekă cea mai mare parte đin mđnă în mđnă. E o faultă la kare nă prea lăđ čineva a minte, kă progressălă îmđđđđđđđđđđ pđmîntăriloră angle l'ală XVI-lea seksălă, în đđma rșinei aristokrađiei feđdale, mi a mai mđltoră alte kășse ce ară fi foarte lăđđ de nșmărată ađi. Toate dokă-

mentele ne arată nemărgălită proprietarilor de pământuri kreskîndă într'ună modă ce e de mirată, mi pământurile trekîndă cea mai mare parte în mînilor mosnenilor; (gentry) mi ale bîrșesilor. Înalta nobilime, kamera lorzilor era la închenătlă chelși d'ală XVII-lea sekălă, mai pșuină înavșuită de kătlă kamera komșnelor. Era dar totă de o dată mare desvoltare a avșuiei indștriale, mi mare prefăcere în avșuia pământșurilor. În mizlokălă astoră doșă fanțe mai venia mi o a treia, noșă mișkare a spiritelor. Domnirea Elisabetei este poate epoka chelei mai mari aktivitășii literarie mi filosofice a Angliei, epoka kșșetșurilor fekșnde mi kșteztăoare; pșritaniă șma fșr' a se sfii toate konsekșingele șnei doktrine ștrimate, dar tari; alte șpirite mai pșșiuă morale mi mai mșltă libere, ștreine de ori-șe pșșiniă, de ori-șe sistemă, kșleșea kș grăbire toate ideiele așteșă kări permitea oare-kare mșlșșmire kșriositășii, oare-kare alimentă ardoarei loră. Akolo șnde mișkarea intelișinșiei este o plășere viă, libertatea va fi îndată o trebșingă, mi treșe îndată de la kșșetarea pșblikă în stată.

Bine kă se manifesta în kontinentă, în șnele țere șnde se ivise reforma, o apșekare de așela-mi felă, o oare-kare trebșingă de li-

bertate politikă; însă mijloacele de succes  
lipsia de la astăzi trebuind noi; nu știa de  
ce să se rezime; nu afla nici în instituții,  
nici în moravuri, vre ună parte de simțire;  
remțea demerit, nesiguranță, căzând în darnă  
cum să facă șire a se mări. În Anglia,  
s'a întâmplată ca totuși altă-felă: acolo simți-  
tăși de libertate politikă care reapă la ală  
XVI-lea secolă, în urma reformei, avea, în anti-  
cele instituții, în starea socială întreagă,  
ună parte de simțire și mijloc de ak-  
țiune.

Nu este nimică, domnilor, care să nu  
cunoască întâia origine a instituțiilor li-  
bere din Anglia; nimică care să nu știe cum  
la 1215 koaliziunea marilor baroni a smulsă  
din mâinile regelui Jean carta cea mare. Cea  
ce nu se știe foarte în genere, este că carta  
cea mare fusă din epocă în epocă reînnoită și  
întărită de cea mai mare parte din regi.  
Aș fostă mai multe de trei-zece de întăriți între  
secolăși ală XIII-lea și ală XVI-lea. Și nu  
numai că carta era întărită, dar se deteseră  
statute noi ca să o susțină și să o desvolte.  
Altă-felă dar a trăit, ca să zică așa, fără  
intervală. Într'aceiași timp, camera komu-  
nelor se formase, și își lăsa lokăși între  
instituțiile sverane ale țerei. Săb fami-

lia Plantațenilor și a întinsă ca adevărată răsărire; nu ca la acea epocă ar fi jăkată vre un mare rol în stat; guvernul cără zisă nu era în mână sa, nici kiară prin kalea inflinței; intervenia numai cândă rețele o kizma, și măi totă d'asna ca pțerere de ră, îndoină-se, măi mătă de kăță țeloasă de a și mări pțterea. Dar cândă era vorba de a apăra drepturile private, avereă saă kasa țetăenilor, libertățile individuale ca ună kvintă, kamera komșnelor și în imulinia misiș nea kiară de atință ca mătă enerș și stărință, și pțterea toate prințipiele kară aă devenită basea konstitușunii Angliei.

După Plantațeni, și măi vīrtosă pe cândă ca Tudorii, kamera komșnelor, saă măi bine parlamentslă întregă, se înfășășăză săb ună altă aspektă. Nu măi apăra libertățile individuale ama de bine ka în timptlă Plantațenilor. Opțerile arbitrare, violțerile drepturilor private devină mătă măi dese și săntă măi adesea țrekte săb țțere. Din kontra, parlamentslă ține măi mătă lokă în gvernală țenerală ală statlă. Ka să skimbe relișșnea țere, ka să se regșle ordinea de mosțenire, Enrikă VIII avea țreșință de ună sșrijină, de ună instrămentă țeblikă; pēntreă aceasta se servi ca parlamentslă, și măi vir-



tosă kă kamera komşneloră. Ea făsese în timpăleă Plantăneniloră ună instrumentă de resistină, o garană a drentăriloră private; pe kăndă kă Tădoriă deveni ună instrumentă de găvernare, de politikă ġenerală; astă-felă în kăte la finele sekăleleă ală XVI-lea de mi a servită saă a săferită măi toate tiraniele, kă toate aġestea însemnăitatea sa kreskăse foarte măltă; pătrea sa era întemeiată, aġeastă pătrea de kare se reazimă, adevărlă zikindă, găvernăleă reprezentativă:

Kăndă se ġită dar ġineva la starea instituişniloră libere din Anglia la finele ġelă d'ală XVI-lea sekăleă, eată ġe află: 1-ăă masime, ġrinġime de libertate kări făseseră nekontenită skrise, mi pe kări ġara mi leġislaăinea nă le perdăse niġi o dată din vedere; 2-a fante trekăte, esemule de libertate, foarte mestekate, într'adevără, kă esemule mi kă fante trekăte kontrarie, dar îndestăle sġre a leġitima mi a săşġine reklamărele, sġre a sġrijini, în lăpta ġe se înġepăse în kontra arbitrarăleă saă a tiranieă, pe aġărtoriă libertăăii; 3-lea instituişni sġeciale mi lokale, fekănde desġre ġermină de libertate; isriă, drentăleă d'a se adăna, de a fi armaăii; independinăa administrărilolă mi a isridikuişniloră mġnăġiale; 4-lea în fine parlamenteleă mi pătrea sa, de

kare reșia avea mai mult ̄trebșinș ̄ka nișii o datș, kșșii keltșise ̄cea mai mare parte din venișrile sale independinte, domniș, drentșii feșdale, etc, mi nș se pștea skști, pntșș pro-mișlș sșș nștrimentș, de a alerga la votșlșș pșrei

Starea politikș a Angliei era dar, l'alș XVI-lea sekșlș, kș totșlș altș-felș de kștș a kontinentșlșii; kș toatș tirania Tșdorilorș, kș totș trismșlșș sistematikș alș monarxiei kșrate, se afla akolo șnș pșntș de sprijinire foarte tare, șnș mizlokș sigșrș de akșișne pntșș noșlșș spiritș de libertate. Doșș ̄trebșinșe nașionale se aflarș dar totș intr'șnș timpș la așea epokș în Aglia: de o parte, o ̄trebșinș de revolușișne mi de libertate relișioasș în sînlș reformei kare era înșepștș; de alta, o ̄trebșinș de libertate politikș în sînlș monarxiei kșrate kare era șnș progresș; mi aste doșș ̄trebșinșe pștea sș invoașe, șmre a se đșșe mai departe, ̄eia ̄e se fșkșse în amîndoșș kșile. Se aliarș. Partitșlș kare voia sș șrmeze reforma relișioasș invokș libertatea politikș în aștorșlș kredinșei sale mi a konsșiinșei sale, în kontra reșelșii mi a episkopilorș. Amișii libertșșii politice kșștarș sprijinșlș reformei poptare. Amîndoșș partitșrile se șnirș ̄ka sș se lșnte în kontra pșterii

absolste în ordinea timpurală și în ordinea spiritală, psterre koncentrată kș totălē în mēnile rețelăi. Açı se află orișinea și înțeleșălă revolūționii angle.

A fostă dar kș totălē înkinată întră a-părarea saă konkșista libertății. Pentru partitălă relișiosă era șnă mizlokă, pentru partitălă politikă o duntă; dar pentru amindosă, era vorba de libertate și era obligații să șr-meze în komșnă. N'a fostă niçı o adevărată țeartă relișioasă între partitălă episkopală și partitălă pșritană; lșnta nș s'a fșkătă pentru dogme saă pentru obiektălă kredinșei kșrată zise; nș kș n'aă fostă între ele diferinșe de opinisne foarte reale, foarte importante kiară și de o mare konsekșinșă; dar nș era așesta pșntălă kapitală.

Libertatea praktikă era țeia țe voia partitălă pșritană să șmălgă de la partitălă episkopală; pentru așeasta se lșnta elă. Mai era asemenea și șnă partită relișiosă kare avea o sistemă de fșndată, dogme, o disiplină, o konstisșisne eklesiastikă a o façe să aibă prevaloare: așeasta era partitălă pșbiteriană; dar de și lșkra kștă pștea mai bine întră așeasta, nș era în stare să se dea dșntă dorinșa sa într'astă pșrivinșă. Aflșndș-se în defensivă, apșsată de episkopi, nenștindă ni-

mikș fbr̄ konsimimentxlș reformatorilorș poli-  
litiv̄i, aliad̄ii sei mi kapii sei nechesarii, privia  
libertatea ka celș mai dominantș interesș alș  
sșș; interesș ġeneralș, kșġetare komșn̄ a tș-  
tșlorș partitșrilorș ġe konkșra la mimkare,  
or̄i kștș de diferite arș fi fostș ġntre ele. Lș-  
tșndș lșkrșrile dșn̄ toate ġnsșmirile lorș, re-  
volșġișnea Angliei era dar esenġialș poli-  
tikș; se ġmplinia ġn mizlokxlș đnș ġonorș mi  
ġnt'rđnș sekxlș reliġiosș; ġntređingđa ideiele mi  
pasimele reliġioase ka ġnstrșmente; dar ġnti-  
iđlș sșș kșġetș mi ġinta sa difinitivș era  
politiv̄e, tindea la libertate mi la desġingđarea  
a or̄i-kșrii pșteri absolute.

Am sș strebatș diferitele fasi ale aġe-  
stei revolșġișni, mi sș o deskomșiș ġn par-  
titșrile ġele mari kari ađ șrmatș đnșlș dșn̄  
altxlș; o voiș alega ne șrmtș de kșrsxlș ġene-  
ralș alș ġivilizaġișni eșroneane; i voiș ġn-  
semna lokxlș mi ġnflșingđa; mi veġi vedea,  
prin amșnșntxlș fantelorș ka la ġntiixlș as-  
pektș, kș a fostș ġnt'radevșrș ġn ġntia lovire  
a liberđlđi esaminș mi a monarxieii kșrate,  
ġntia esplosișne a lșnteii astorș doșș forġe  
mari.

Trei partitșri ġrinġipale se aratș ġnt'r'  
aġeastș krise pșternikș; trei revolșġișni era  
oare-kșm komșinse ġnt'r'ġnșa, mi s'ađ prodșș

зна дѣлѣ alta не счѣтѣ, вѣ фрѣ-kare revolюци-  
оне, доубѣ партитѣи сѣнтѣ алиате ми мергѣ им-  
преубѣ, ѣнѣ партитѣ политикѣ ми ѣнѣ партитѣ  
релиѣиосѣ; чѣлѣ д'интѣиѣ вѣ фрѣнте, чѣлѣ д'алѣ до-  
ilea вѣ ѣрмѣ, дар трѣбѣинчѣиоасѣ ѣнѣлѣ чѣлѣи алѣ;  
астѣ-фѣлѣ вѣ кѣтѣ вѣndoitsлѣ карактерѣ алѣ eve-  
nimentsлѣи естѣ интѣипѣритѣ вѣ тоате фасилѣ салѣ.

Чѣлѣ д'интѣиѣ партитѣ карѣ се араубѣ, а-  
чѣла сѣбѣ бандиѣра кѣрѣѣиа тоате чѣле алѣ аѣ  
мерсѣ ла вѣнчѣепѣстѣ, естѣ партитѣслѣ реформѣи  
legale. Кѣндѣ а вѣнчѣепѣстѣ revolюциѣнеа Ан-  
глиѣи, кѣндѣ парламѣнтѣслѣ чѣлѣ лѣнѣгѣ с'а а-  
дѣнатѣ ла 1640, тоатѣ лѣмеа зѣчѣа, ми мѣслѣи  
оамѣни крѣдеа кѣ синчѣеритате, кѣ реформа  
legalѣ арѣ фи дѣстѣслѣ пѣнтрѣ тоате; кѣ се афла  
вѣ лѣпѣилѣ античѣ, вѣ шрактѣичѣле античѣ алѣ  
пѣрѣи, кѣ чѣ сѣ вѣ вѣндрѣнѣтезе тоате абѣсѣрѣилѣ,  
кѣ чѣ сѣ рестабилѣаскѣ о системѣ дѣ гѣвѣрнѣ  
дѣ плинѣ конформѣ кѣ дорѣнѣиѣ пѣблѣикѣ. Ачѣ-  
стѣ партитѣ дѣфѣиѣма вѣ гѣѣра марѣ, ми воѣа  
кѣ синчѣеритате сѣ пѣрѣвѣиѣ импоситѣле чѣ се фрѣ-  
чѣа кѣ неlegalitate, вѣнкѣisorilѣ arbitrariѣ, акѣтелѣ  
reprobate, к'ѣнѣ кѣвѣинтѣ, дѣ лѣпѣилѣ кѣноскѣѣте  
алѣ пѣрѣи. Вѣ вѣндѣслѣ ideielorѣ салѣ ера крѣ-  
динѣа ла сѣвѣранитатеа рѣчѣлѣи, адѣикѣ ла пѣѣте-  
rea absolutѣ. ѣнѣ instinktѣ sekretѣ илѣ вѣ-  
сѣиѣнѣиѣа кѣ ачѣ се афла ѣнѣ чѣ falsѣ ми пѣриксѣ-

losă; astă-felă ară fi dorită să nă mai vor-  
 beaskă cineva ničî o dată desire dînsălă: kă  
 toate ačestea, konstrînsă fiindă mi nevoită a  
 se esnika, piimîia în regiă o ptere sşperi-  
 oarbă de orî ce orişine omeneaskă, de orî-ce  
 kontrolă, mi o antra la trebşinş. Kredea  
 într'achelă-mî timiş kă ačeastă sşveranitate,  
 absolţă în piinşimă, trebşia să fiă eserçitată  
 dşpă oare karî regşle, dşpă oare-karî forme,  
 kă nă pstea trece neste şnele otare, mi kă  
 ačeste regşle, ačeste forme, ačeste otare, era  
 în destălă de stabilite mi garantate în xarta  
 cea mare, în statştele konfirmative, în leşile  
 antice ale şereş. Astă-felă era simbolşlă sşş  
 politikă. În materiă relişioasă, partitşlă le-  
 gală kşşeta kă episkopatşlă kotromise ptea  
 mşltă, kă episkopiă avea foarte mşltă ptere  
 politikă, kă işridikşişnea loră era foarte mşl-  
 tă întinsă, kă trebşia să fiă restrînsă mi a  
 şrivegea cineva eserçişşlă ei. Kă toate ačes-  
 tea şinea foarte la episkopată, nă nşmaş ka  
 la o instişişşne eklesiastikă, ka la o siste-  
 mă de şşvernare a Biseriçei, dar ka la şnă  
 şurijină neçesariş ală şrerogativeş legale, ka  
 la şnă mizlokă de anşrată mi de sşşşinşţă sş-  
 şremanş reşelşî în materiă relişioasă. Sşve-  
 ranitatea reşelşî în ordinea relişioasă, anlika-

тэ ми сссунстэ де епископатэ: астэ-фелэ ера індоита системэ а партитлэі legalэ, ай кэргіа кані прінсіпалі ера Clarendon, Colepepper, lordэ Capel, lordэ Falkland інсэ-мі де ми ера челэ маі фербінте амикэ алэ libertэдилорэ пэблице, ми каре нэштэра інтре ай сеі маі пе тоді seniorії чеі магі карі нэ ера інклинаці кэ servilitate кэргії.

Дэпэ діншіі інaintа знэ алэ доilea партитэ пе каре ілэ воіэ нэмі партитлэ револуціонії політиче: ачела кэпетэ кэ гаранціеле античе, кэ бариереle legale античе фэсесерэ ми ера неін-destэлітоаре; кэ се афла о mare skimbare, о револуціоне інтр'адевэргэ де фэктэ, нэ ін forme, чи ін realitatea гвэрнэлі; кэ требдіа сэ retragэ чинева dela репе ми dela консиліэлэ сэщ інdependінца пэтеріі лорэ, ми сэ пэіэ ін камера комэnelорэ преponderінца політикэ; кэ гвэрнэлі кэратэ зисэ кэта сэ фіэ алэ ачестеі адэпэтіі ми алэ камилорэ еі. Ачестэ партитэ нэ ми да sokoteалэ де идеiele sale, де кэпетеле sale ама де лэмеритэ, ама де систематикэ прекем о факэ ещ; dar ачеста ера фэндэлі доктринелорэ sale ми алэ tendінгелорэ sale політиче. Ін локэлі монархіеі кэрате, кредеа ін сэверанитатеа камереі комэnelорэ ка ін чеіа че ін-фэцішеа пара. Сэб ачестэ идеіэ ера askэнсэ идеіа сэверанітэціі попорэлі, идеіэ деспре каре

partitivelor era prea departe de a i măsura totu  
prezintă mi de a i voi toate consecințele,  
dar kare i se înfrunghia mi pe kare o priimie  
săb forma sveranității kamerei komnelor,

Un partit religios, al presbiterianilor,  
era strâns unită cu partitivelor revoluționarii po-  
litice. Presbiterianii voia să fak în Biseri-  
kă o revoluționare analogă cu așea pe kare  
alianții lor o medita în stat. Ei voia să  
fak pe Biserikă a guvernă prin adunări, a da,  
unei ierarhie de adunării îmbrăcate șnele într'  
altele, prekă alianții voia a da pterea po-  
litikă kamerei komnelor. De kă revolu-  
ționarea presbiteriană era mai kătezețoare mi  
mai kompletă, kăci tindea întră as kimbă ată  
forma kă mi fndă să guvernă Bisericeii  
de oare-ce partitivelor politikă aspira nșmai în  
tră a desloka înfrințele, preponderința, mi,  
afară de așea, nș mai kșeta la niș o res-  
ternare în forma instituțiilor.

Astă-felă kani partitivelor politikă nș era  
totu favorabilă la organizarea presbiteriană a  
Bisericeii. Mădă dintre dînșii, Hampden, mi  
Hollis, de esemplă, ară fi preferită prekă  
se pare, un episkopat moderat, redșă  
la fșkșionile kșrată eklesiastice, mi mai mș-  
tă libertate de kșșinș. Kă toate așea



ei se resigna; nã pãtea sã se skane nici de kãm de aliagii lorã fanatici.

Unã altã treilea partitã cerea foarte mãi multã: acesta zicea kã trebuia sã se skimbe totã d'o datã mi forma mi fãndelã guvernãlã; kã toatã konstituãnea politikã era vicioasã mi fatalã. Acestã partitã se desprãgia de trektãlã Angliei, se lepãda de instituãniile mi de sãvenirile naãionale, ka sã întemeieze unã guvernã noã, dãnã o kãratã teoriã, celã pãpinã astã-felã dãnã kãm o inãeleã elã. Nã voia sã fakã nãmai o simplã revoluãie de guvernã, ci o revoluãie soãialã. Partitãlã de kare vorbii adineaori, partitãlã revoluãionii politice, voia sã introdãkã mãi skimbrãi în relaãiunile parlamentãlã kã koroana; voia sã stingã pãsterea kamerelorã, mãi vãrtosã a komãnelorã, sã le dea nominaãie la sãrãinele pãblice cele mãi, direkãie sãpremã a afãcherilorã ãenerale; dar acesle proiekte de reformã nã se întindea mãi multã dekãtã atãtã. N'avea nici o ideã d'a skimba, spre esemplã, sistema elektoralã, sistema iãdiãiarã, sistema administrativã mi mãnãipalã a ãereã. Partitãlã repãblikanã medita toate acesle skimbrãi, proklama neãesitatea lorã, voia, k'unã kãvãntã, a reforma nã nãmai pã-



antikă, lepile antice desingurite, călcaie în picioare, și prenoirile loră pătrunzîndă în toate părțile. Partiză revoluționii politice vede formele parlamentare perindă în noșă întrebîndă ne kare voise să fakă din ele; vede, dăpă o dominare de doi-spre-zeci ani, kamera komșneloră redșșă, prin depărtarea șchesivă a regalistiloră și a presbiterianiloră, la ună nșmăgă prea mikă de membri, desingurită, șrită de pșblikă, și nekapanibilă a gșverna. Partiză repșblikană pșrea kă rezșise mai bine: se arăta kă remșese domnitoră ne tșrimă și ne pștere; kamera komșneloră abia mai nșmăra țină-zעי săș șeai-zעי membri, totă repșblikani. Ei se pștea krede și a se zice ștșpini ai țerei. Dar țara nș voia de lokă să se lase a fi gșvernată de dîmni; ei nș și pștea fașe voința nikșeri: n'avea nișă o akșione asșpra armatei nișă asșpra poporășii. Nișă ună legșmintă, nișă o sigșranță soșială nș mai șșbsista; nș se mai da dreptate, săș de și se da, așeasta nș mai era dreptate; se administra nșmai dăpă interese de patimă, de avere, de partită. Și nș nșmai kă nș era nișă o sigșranță în relașionile oameniloră; și nș se mai afla nișă kiară ne drșmșrile țele mari: kășă era akșperite de fșri și de țilșari: anarxia materială

kățș mi anarxia morală se vedea în toate părțile; mi kamera komșnelorș mi konsilișlăș statslăi repăblikanăș n'avea niči o pătore ka sș o repăime.

Čele trei partitșrī marī ale revolūziunii fșseserș prin șrmare kițmate șnșlăș dșpș altșlăș ka sș o kondăkș, ka sș gșverne țara dșpș șčiința mi voința lorș, mi ei nș pătserș ačeasta; niči șnșlăș din kște trele nș reșșirș de lokș; nș mai pătșea nimikș. „Atșnči, „ziče Bossuet, se vșzș șnș omș kare nș lșsa „nimikș fortșnei din čeia če i pătșea lșa prin „konsiliș mi prin pșevedere;“ esșresisne plinș de retșčire mi pe kare o desminte toatș istoria. Niči o datș n'a fostș omș kare sș nș fi lșsatș mai mșltș fortșnei ka Cromwell; niči o datș n'a fostș omș kare sș fi riskatș mai mșltș, kare sș fi mersș kș mai mșltș kștezare, fșrș țintș, dar dečisș a merșe ama departe kățș lăș arș dșče soartșea. O ambițiune fșrș stare, mi o minșnatș îndemșnare ka sș tragș de la fiș-kare zi, de la fiș-kare împșejșrare, vre șnș progresș noș, artșea de a trașe șnș profitș de la fortșnș fșr' a pștinde vre o datș a o regșla, ačeasta è Cromwell. I s'a întimșplatș čeia če nș s'a întimșplatș poate la niči șnș altș omș de felșlăș sșș: a fostș

destulă pentru toate fasile, pentru fasile cele mai diferite ale revoluțiunii; a fost omul celor d'întîiș și celor din urmă timp: la începută zăzitorulă reskoalei, părtinitorulă anarxiei, revoluționarulă celă mai fegosă ală Angliei, pe urmă omulă reakțiunii antirevoluționare, omulă restabilirii ordinii, ală reorganizării sociale; jăkăndă astă-felă singură elă toate rolurile ce'mi le împartă aktorii cei mai mari în kărsulă revoluțiilor. Nă poate zice căineva că Cromwell a fost șă Mirabeau; i linsia elokșința, mi, că toate că era prea aktivă, nă kăpătă, în anii d'întîiș ai lăngăsi parlamentă, ničî o prelăuire. Dar a fost șna dășă alta Danton și Bonaparte. Kontribaise, mai măltă de kătă ori-kare altă, întră a restăna pătarea; o redikă eară, pentru că ničî șă ală afară de elă nă șă a o lă și a o mania; trebăia să găverne căineva; ničî șă nă reșă: elă reșă singură. Ačestă era titlă șă. Îndată ce a păsă măna pe găvernă, ačestă omă a kășăia ambițiune se arătă atătă de kăte-zătoare, atătă de nesășioasă, kare mersese totă d'ășna împingăndă forșna înainte, și deșă a nă se omi ničî o dată, desășă șă și simă bșă, o îndelepășne, o kănosăină desăre ceia ce è pătinăosă, kări domina patimele lăi cele mai violinte. Avea fără îndoiăle șă

foarte mare g<sup>u</sup>st<sup>u</sup> de p<sup>u</sup>tere absolut<sup>u</sup>, mi o foarte vi<sup>u</sup> doring<sup>u</sup> de a p<sup>u</sup>ne koroana pe kap<sup>u</sup>l<sup>u</sup> s<sup>u</sup> mi în familia sa. Se lep<sup>u</sup>d<sup>u</sup> de a chest<sup>u</sup> skou<sup>u</sup> din z<sup>u</sup>m<sup>u</sup>, al<sup>u</sup> k<sup>u</sup>ria perik<sup>u</sup>l<sup>u</sup> s<sup>u</sup> s<sup>u</sup> l<sup>u</sup> rek<sup>u</sup>noask<sup>u</sup> la timp<sup>u</sup>; mi k<sup>u</sup>t<sup>u</sup> pent<sup>u</sup>re p<sup>u</sup>tere absolut<sup>u</sup>, de mi se eser<sup>u</sup>ita în fant<sup>u</sup>, în<sup>u</sup>ese k<sup>u</sup> toate a<sup>u</sup>este k<sup>u</sup> karakter<sup>u</sup>l<sup>u</sup> timp<sup>u</sup>l<sup>u</sup> s<sup>u</sup> era ast<sup>u</sup>-fel<sup>u</sup> ka s<sup>u</sup> p<sup>u</sup> o voia<sup>u</sup>sk<sup>u</sup>; k<sup>u</sup> revol<sup>u</sup>u<sup>u</sup>nea la kare kon<sup>u</sup>sk<sup>u</sup>rase, mi pe kare o z<sup>u</sup>mase în toate fasile e<sup>u</sup>, se f<sup>u</sup>k<sup>u</sup>se în kontra despotism<sup>u</sup>l<sup>u</sup>, mi k<sup>u</sup> doring<sup>u</sup> neneritoare a Angliei era de a fi g<sup>u</sup>vern<sup>u</sup>at<sup>u</sup> de z<sup>u</sup> parlament<sup>u</sup> mi în formele parlamen<sup>u</sup>tarie. El<sup>u</sup> îns<sup>u</sup>-m<sup>u</sup> at<sup>u</sup>nc<sup>u</sup>, despot<sup>u</sup> de g<sup>u</sup>st<sup>u</sup> mi în fant<sup>u</sup>, întreprinse ka s<sup>u</sup> aib<sup>u</sup> z<sup>u</sup> parlament<sup>u</sup> mi s<sup>u</sup> g<sup>u</sup>verne în fel<sup>u</sup>l<sup>u</sup> parlamentari<sup>u</sup>. Se adres<sup>u</sup> la toate partit<sup>u</sup>rele z<sup>u</sup>l<sup>u</sup> d<sup>u</sup> al<sup>u</sup> t<sup>u</sup>l<sup>u</sup>; c<sup>u</sup>erk<sup>u</sup> a face z<sup>u</sup> parlament<sup>u</sup> k<sup>u</sup> reli<sup>u</sup>u<sup>u</sup> ent<sup>u</sup>siast<sup>u</sup>, k<sup>u</sup> rep<sup>u</sup>blikanii, k<sup>u</sup> oficerii armatei. C<sup>u</sup>erk<sup>u</sup> toate k<sup>u</sup>ile ka s<sup>u</sup> konsist<sup>u</sup>re z<sup>u</sup> parlament<sup>u</sup> kare s<sup>u</sup> poat<sup>u</sup> mi s<sup>u</sup> voia<sup>u</sup>sk<sup>u</sup> a mer<sup>u</sup>pe k<sup>u</sup> d<sup>u</sup>ns<sup>u</sup>l<sup>u</sup>. În demert<sup>u</sup> a k<sup>u</sup>stat<sup>u</sup>: toate partit<sup>u</sup>rele, o dat<sup>u</sup> ce medea la Westminster, voia s<sup>u</sup> i sm<sup>u</sup>lg<sup>u</sup> p<sup>u</sup>tere ce o eser<sup>u</sup>ita, mi s<sup>u</sup> domine mi ele. N<sup>u</sup> zik<sup>u</sup> k<sup>u</sup> interes<sup>u</sup>l<sup>u</sup> s<sup>u</sup>, k<sup>u</sup> patima sa personal<sup>u</sup> n<sup>u</sup>a fost<sup>u</sup> cea d<sup>u</sup>nti<sup>u</sup> a sa k<sup>u</sup>retare. N<sup>u</sup> è asemenea mai p<sup>u</sup>in<sup>u</sup> sig<sup>u</sup> k<sup>u</sup>, dak' ar<sup>u</sup> fi p<sup>u</sup>-

răsită pătorea, ară fi fostă nevoită a o relda a doza zi. Păritani saș regalisti, republikanī saș ofițeri, niči znelă afară de Cromwell nă era în stare a gverna kă oare-kare ordine mi kă oare-kare dreptate. Čerkarea făsesse făkăte. Era kă nenătinđ a se lăsa parlamentele adikă partitșrile karī se adăna în parlamentă, a lăsa imperiăle če nă'lă pstea păstra. Astă-felă era dar sităzișnea lăi Cromwell; gverna într'o sistemă pe kare șcia prea bine kă nă era a dărei; eserčita o pătore rekănoskăte de nečesariă dar kare nă era pūimită de nimini. Niči znelă partită n'a pūivită dominarea sa ka znelă gvernaș definitivă. Regalisti, presbiterianii, republikanii, armata kiară, partitșle kare semăna a fi mai înkinată la Cromwell, tođi era konvinuă kă era znelă stăpînă ștransitoriă. Bine jădekăndă, elă n'a domnită niči o dată asăpra șpiriteloră; n'a fostă niči o dată mai măltă de kăte znelă răș trebăinčiosă o nečesitate a momentăle. Protektorăle, stăpînăle absolută ală Angliei a fostă toată viaă sa nevoită a întrebăină mălte învîrtitșre șire a reține pătorea; niči znelă partită nă pstea gverna ka elă, dar nimini nă 'lă vrea pe dînsăle: fă atakată kă stăpînđ de kătre tođi mi totă de o dată.

La moartea sa, nămai republikanii era în

stare a pene m̄na ne p̄tere; o f̄k̄r̄t̄ mi n̄ rezmir̄ mai bine de k̄t̄ alt̄ dat̄. Acheasta n̄ proveni din lips̄ de inkredere, chel̄ p̄din̄ la fanaticii partitsl̄i. O brosh̄r̄ a lui Milton, p̄blikat̄ în acea epok̄, mi plin̄ de talent̄ mi de verv̄, è int̄slat̄: *Un̄ mizlok̄ lesne mi iste de stabilit̄ rensblika*. Vedem̄i che fel̄ era orbiaachelor̄ oamen̄i. Rekr̄z̄r̄t̄ îndat̄ într'ast̄ nen̄tin̄t̄ de a ḡverna ne kare o s̄feriser̄t̄ min' at̄n̄ci. Monk l̄r̄ kond̄cherea eveniment̄sl̄i ne kare'l̄ astenta toat̄ Anglia. Restar̄area se imulini.

Restar̄area St̄ar̄nilor̄ a fost̄ în Anglia un̄ eveniment̄t̄ prea național̄. Ea se înf̄p̄ina de o dat̄ k̄ meritele un̄i ḡvern̄ antik̄, ale un̄i ḡvern̄ kare se întemeiaz̄ ne tradițiunile, ne s̄venirile p̄reii, mi k̄ foloasele un̄i ḡvern̄ nō, a k̄r̄gia cherkare de k̄r̄ind̄ n̄ s'a f̄k̄t̄, mi ale k̄r̄gia gremel̄i n̄ le a s̄ferit̄ chineva. Monarxia antik̄ era siḡra sistem̄ de ḡvernare kare de doz̄zev̄ci de an̄i n'a fost̄ imp̄stat̄ pentr̄ nekapacitatea sa mi pentr̄ r̄sl̄ s̄b̄ s̄ches̄ în administrarea p̄reii. Aste doz̄ze k̄sse f̄k̄r̄t̄ restar̄area popl̄ar̄; în kontra ei a fost̄ n̄mai koadă partit̄r̄ilor̄ violinte; p̄blik̄sl̄ se un̄i k̄ d̄insa foarte sincer̄. În opiniunea p̄reii era sinḡra p̄tin̄t̄, sinḡr̄sl̄ miz-



lokŝ de gŷvernare legalŷ, adikŷ de cea ce doria para kŷ mai mŷltŷ ardoare. Asta fŷ asemenea ŷi cea ce promise restaurarea; sŷb aspektŷlŝ de gŷvernare legalŷ avŷ grija a se infŷŷina. <sup>Întiislŝ</sup> partitŝ regalistŝ kare lŝŷ, la întoarçerea lŝi Karolŝ II, maniarea afacerilorŝ, fŷ într'adevŷrŝ partitŷlŝ legalŝ, infŷŷimatŝ de celŝ mai îndemŷnatikŝ kapŝ alŝ sŷŝ, marele kanceliarŝ Clarendon. Sçidŷi kŷ, de la 1660 pînŷ la 1667, Clarendon fŷ celŝ întiŝ ministrŷ, ŷi adevŷrata infŷŷinŷŷ dominantŷ în Anglia. Clarendon ŷi amiciŷi seŷ se arŷtaserŷ earŷ kŷ sistema lorŝ antikŷ, sŷveranitatea absolŷtŷ a reŷelŷi, konŷinŷtŷ în otarele legale, reŷrimatŷ, saŝ de kamerele în materiŷ de impozite, saŝ de tribunalele în materiŷ de dreptŷri private ŷi de libertŷŷii individuale, dar posedindŝ, în privinçã gŷvernŷlŷi kŷratŝ zisŝ, o independinŷŷ mai întregŷ ŷi preponderinçã cea mai decisivŷ, kŷ esklderea saŝ kiarŝ în kontra dorinçei majoritŷŷii kamerelorŝ, ŷi a nŷme a kamerei komŷnelorŝ; pe lîngŷ aŷteea, destŷlŝ reŷpektŝ pentrŷ ordinea legalŷ, destŷlŷ solivitŷdine pentrŷ interesele ŷereŷi, ŷnŝ simtimentŝ destŷlŝ de nobilŝ pentrŷ demnitatea sa, o kŷloare moralŷ destŷlŝ de gravŷ ŷi onorabilŷ: astŝ-felŝ este karakterŷlŝ administrŷrii lŝi Clarendon în timpŝ de ŷeapte ani.

Dar ideiele fundamentale asupra cărora se întemeia astăzi administrarea, suveranitatea absolută a regelui, și guvernul său scos afară din influința preponderantă a camerelor, aceste ideie, zic, era veche și nesternică. Cu toate reacțiunea celor două momente ale restaurării, douăzeci de ani de domnie parlamentară în contra regelui le rămaseră de tot. Îndată se ivi în sinele partitului regalist un element nou: niște spirite libere, niște vagabonzi, niște tiktloși, cari se împertășia de ideiele timpului, înțelepca că forma se afla în comună, și păsându-le foarte puțin de ordinea legală sa de suveranitatea absolută a regelui, îngrijindu-se numai despre șchesă, și îl căuta pretindene ori unde întrededa vreun mizloc de influență și de putere. Formară un partid care se alină cu partitul național nemulțumit, și Clarendon se restornă.

Atunci ajunse o nouă sistemă de guvernare, sistema a celei porciuni a partitului regalist pe care o descrie: vagabonzi, libertini, formară ministerială ce se nămi ministerială kabale și mai multe din administrările ce erau dăruite din sinele. Eată care i se caracteriză. Niși un neastimptă despre principie, niși despre leși, niși despre drep-

țării; nici o grijă despre dreptate și despre adevăr; se căuta mizloachele prin care să poată reuși în fit-kare împrejzărare; dacă s'ave-  
 sșlă deindea de la influința komșnelorș, a-  
 lerga akolo; dacă trebuia să se joace kă ka-  
 mera komșnelorș, se jșka kă dinsa, afară  
 nșma i cerea ertare a doza zi. Se cher-  
 ka într'o zi korșpișnea, într'alta se lingș-  
 șia spiritalș naționalș; nici o grijă despre  
 interesele șenerale ale șerei, despre demni-  
 tatea sa, despre onoarea sa; kă șnș kșvintș,  
 șnș șșvernș kă totșlș egoistș și nemoralș,  
 streinș de ori-șe doktrinș, de ori-șe șintire  
 șșblikș; dar jșdekșndș bine și dșșș praktika  
 lșkrșrilorș, destșlș de intelișintș și destșlș de  
 liberalș. Așesta è karakterșlș kabalei, alș mi-  
 nisterișlș komiteliș de Danby și alș întregș-  
 lși șșvernș anglș de la 1667 pînș la 1679.  
 Kă toatș nemoralitatea sa, kă totș desșreșlș  
 șșlș despre prinșiniile și adevșratele interese  
 ale șerei, așestș șșvernș fș mai șșșinș șri-  
 șiosș, mai șșșinș nepoșlarș de kășș ministe-  
 rișlș lși Clarendon. Pentș șe? Pentș kă  
 elș era mai mșltș alș timșșlși șșș, pentș kă  
 inșeleșea mai bine simțimentele nepoșlși,  
 kiarș jșkșndș-se kă dinsșlș. Nș era vekiš și  
 streinș ka alș lși Clarendon: și kă toate kă



mi'i aș pșș kș drentș kșvîntș într'o treantș înaltș; dar kapacitatea politikș a celorș mai bșni nș respunde kș virtștea lorș, mi nș sșișrș sș eserșite pșterea țe nș pștșse sș'i korșmpș, niș sș faktș a trișmfa kășsa pentrș kare sșișrș sș moarș.

Îndatș țe kșzș așeastș tentativș, vedeuș unde ajșnsese restarșarea anglș; ea țerkase, oare-kșm, ka mi revolșșișnea, din toate partitșrile, din toate ministeriele, din ministerișlș legalș, din ministerișlș korșmtș, din ministerișlș nașionalș; niș șnșlș n'a rezșitș. Ţara mi kșrștea se afla într'o sitșașișne mai asemenea kș așeia kare se aflase în Anglia la 1653, la finele smșșinșrii revolșșionare. Alergarș totș la așestș espedientș: țeia țe fșkșse Cromwell în profitșlș revolșșișniș, Karolș II o fșkș în profitșlș koroanei sale; re-intrș în karia țe pșteriș absolște.

Iakobș II șrmeazș fratelși sșș. Atșnși o a doza keșișne veni a se adșoși la keșișnea pșteriș absolște, keșișnea relișișniș. Iakobș II voeșe sș faktș a trișmfa panismșlș într'așela-mi timșș kș despotismșlș. Eatș dar, ka mi în orișinea revolșșișniș, o lșntș relișioaș mi o lșntș politikș înșește amîndoșș în kontra gșvernșlș. A întrebatș țineva mșltș țeia țe s'arș fi întîmplatș daka Guillaume III

n'arǎ fi esistatǎ, mi daka n'arǎ fi venitǎ kǎ Olandesii sei a pǎne zǎǎ kaptǎ chertei ce se aǎiǎase ĩntre Iakobǎ II mi poporǎlǎ Anglǎ. Krezǎ kǎ tǎriǎ kǎ totǎ avela-mi evenimentǎ era sǎ fi ĩmplinitǎ. Anglia ĩntreagǎ, afarǎ de zǎǎ prea mikǎ partitǎ, se raliase la avela e-pokǎ ĩn kontra lǎi Iakobǎ, mi prea sigǎrǎ, sǎb o formǎ saǎ sǎb alta, era sǎ faktǎ revolǎuǎnea din 1688. Dar astǎ krise aǎǎse dǎpǎ nisce kǎsse sǎperioare kiarǎ ĩn starea interi-orǎ a Angliei. A fostǎ evropǎanǎ pe ktǎǎ a fostǎ mi anglǎ. Aci se leagǎ revolǎuǎnea Angliei, prin ĩnse-mi fantele mi independintǎ de ĩnflǎinǎa ce a pǎtǎtǎ esercita esemplǎlǎ sǎǎ, de kǎrsǎlǎ ĩeneralǎ alǎ civilisǎuǎnii evropǎane.

Pe ktǎndǎ ĩn Anglia esbǎknia lǎpta pe kare v'o ĩnsemnai, lǎpta pǎsterii absolute ĩn kontra libertǎuǎii religiioase mi a libertǎuǎii civile, o lǎptǎ de avela-mi felǎ se ĩnchenea pe kontinentǎ, foarte diferitǎ despre aktorǎi, despre forme, despre teatrǎ, dar despre fǎndǎ a-vela-mi mi pentrǎ avela-mi kǎzǎsǎ. Monarhia kǎratǎ a lǎi Lǎdovikǎ XIV se cherka sǎ devii monarhiǎ zǎiversalǎ; chelǎ pǎuǎinǎ astǎ-felǎ fǎchea lǎmea sǎ se teamǎ; ĩn fantǎ, Evropa se temea. Se fǎkǎ o ligǎ ĩn Evropa ĩntre mai mǎlte partitǎri politice ka sǎ resiste la a-

ceastă tentativă, mi căpătase astăzi lipe fără capăt libertății religioase mi a libertății civile din continent, Guillaume, prințipe d'Orange. Republica protestantă a Olandei, având pe Guillaume în frunte, întreprinse să reziste la monarhia absolută reprezentată mi kondesă de Lăbovick XIV. De fapt nu era vorba de libertatea civilă mi religioasă în interiorul statelor, ci de independența lor esterioră. Lădovick XIV mi adversarii săi nu credeau că trebuia să desbată între dânșii chestiunea care se desbată în Anglia. Lăpta se petrecea, nu între partituri, dar între state: se făcea prin rebelă mi diplomatie, nu prin mijlocuri politice mi prin revoluționari. Dar, bine judecând, totă așea-mi chestiune era apitată.

Pe când der Iakob II reințea în Anglia desbaterea psterii absolute mi a libertății, astă desbatere se făcea în mizlocul lăp-tei generale care se întinpla în Europa între Lădovick XIV mi prințipele d'Orange, reprezentă mi șelă mi altă ai celor două sisteme mari ce se apară pe malul Eskatului ka mi pe ală Tamisei. Liga europeană era ată de tare în kontra lăi Lădovick XIV, în cătă se vâzră întrândă într'insa, să în pșblikă să într'askensă, șeverani kari de sigră era foarte streini de interesele libertății

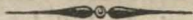
civile și religioase. Imperatorul Țermaniei, papa Inocențiu XI, s-au aliniat pe Guillaume III în contra lui Lădovikș XIV. Guillaume trece în Anglia, nu atât spre a servi interesele interioare ale țării cât spre a atrahe pe Anglia întregă în lupta ce se făcea în contra lui Lădovikș XIV. Lădovikș astăzi regătește noi ca o forță nouă de care avea trebuință și de care adversarii săi dispuseseră pînă aci în contra lui. Pe cît timp împăratul Karolș II și Iakobș II, Anglia făcuse a lui Lădovikș XIV; el dispuseseră de dînsa și o opuseseră Olandei mai cît trebuință. Anglia făcuse dar smălț de la partitura monarhiei cîrăte și univărsale, ca să devină instrumentul și sprijinul partiturii libertății religioase. Asta e partea europeană a revoluțiunii de la 1688; de acolo a început lădovikș în împreună evenimentelor Europei afară de rolul ce lădovikș a jucat pînă esențialul săi, și de influența ce a exercitat asupra spiritelor în secolul următor.

Vedem, domnilor, prețăm v'am spus-o la început, înțeleasă celă adevărată, caracterul esențial al acestei revoluțiuni, este tentativa de a desființa țătărea absolută în ordinea timpurală ca și în ordinea spirituală. Astăzi faptul se reafă în toate fasile revoluțiunii, în întia sa perioadă pînă la restă-



rare, în a doua mînz la krisea de la 1688, saş de arş privi o chineva în desvoltarea sa interioră, saş în raporturile sale kă Europa în urenere.

Ne rembne de stădiatş asşpra kontinentşlşl auela-şlş evenimentş mare, lşpta monarxieş kşrate şlş a liberşlşl esaminş, saş cheşş pşşşinş kassele sale şlş anşonierile sale. Aquesta va fi obiektşlş adşnşrşlşl noastre fştoare şlş a cheleş din şrmş.



LECTIUNEA XIV<sup>a</sup>

Obiectul al lecției — Diferența și asemănare între mersul civilizației Angliei și a continentului. — Preponderanța Franței în Europa în a XVII-lea și XVIII-lea secole. — În secolul al XVII-lea prin guvernul francez. — În al XVIII-lea prin însăși țara. — Despre guvernul lui Ludovic XIV. — Despre reșelele sale. — Despre diplomația sa. — Despre administrarea sa. — Despre legislația sa. — Cauzele remedii sale dekadente — Despre Franța în secolul al XVIII-lea. — Caractere esențiale ale revoluției filosofice. — Concluziunea cursului.

*Domnilor,*

M'am încredințat, în ultima noastră adunare, a determina adevăratul caracter și înțeleșul politic al revoluției Angliei. Am văzut reșelele care s'au întia lăsat a doborâ mari fațete la care se încheie, în cursul secolului al XVI-lea, toată civilizația Europei primitive, monarhia curată pe de o parte, și liberul examen pe de alta. Aceste două părți s'au lăsat, pentru întia oară, în Anglia. Aș vrea să adăug o dife-

rinuț radicală între starea socială a Angliei și a continentului; aș pretinsă că nici o comparație nu era potrivită între niște țări care aș o destinație alta de diferite; aș îndreptățită că poporul englez vedeuse într'un fel de isolare morală analogă cu izolarea sa materială.

A fostă, într'adevăr, între civilizația Angliei și civilizația statelor continentale, o diferență gravă, și de care că să ne dăm o bună socoteală. Aș vădă în această înțelegere lekțiile noastre. Dezvoltarea diferitelor principii și a diferitelor elemente ale societății s'a făcută în Anglia într'un oarecare mod simultan și de o dată, că multă mai puțin de că în continent. Cândă m'am încercată a determina propria fisionomie a civilizației europene comparată cu civilizațiile antice și asiatiche, v'am făcută să vedă că d'întâi era variată, învârtă, complexă; că nu căzuse nici o dată sub dominația vrăză principii exclusive; că diferitele elemente ale stării sociale se combinaseră, se combătuseră, se modificaseră, și că era neconținută nevoie a se învoi și a trăi în comun. Această faptă, domnilor, care ă caracterul generală al civilizației europene, a fostă

mai virtuosă ală civilizațiunii angle: în Anglia s'a produsă kă mai multă zrmare mi învedereare; akolo ordinea çivilă mi ordinea reliçioasă; aristokraçia, demokraçia, reçia, instituțiunile lokale mi çentrale, desvoltarea morală mi politikă, aș mersă mi s'aș mbrită împreună, amestekate, kəm amă zice, daka nă kă o egală rapiditate, çelă pșuină nă multă depărtate znele de altele. Șeb domniea Tșdoriloră, de esemplă, în mizlokăle çeloră mai streșçite progrese ale monarçiei kșrate, se vede prinçipiăle demokratikă, pșterea populară, emindă la lșmină mi întărindă-se măi totă într'zună timpă. Revoluçiunea din sekălele ală XVII-lea esbăknesçe; ea este totă de o dată reliçioasă mi politikă. Aristokraçia feodală se arată foarte slăbită, mi kă toate simptomele dekăderii sale: kă toate açeste totă mai è în stare a mi pștra zună lokă, a jșka zună rolă importantă mi a mi lșa partea din rezultate. Astă-felă se întimplă în totă kșrsăle istoriei Angliei; niçi o dată zună elementă antikă nă pere kă totăle, niçi o dată zună elementă noă nă trismă pe depălină, niçi o dată vr'zună prinçipiă specială nă prinvine la o dominare esklsivă. Totă d'azna se află o desvoltare simștaneă a diferiteloră for-

pe, o transakțiune între pretinderile mi interesele lor.

În kontinentă, mersul civilizațiunii a fostă kă mältă mai pșuină kompleksă mi kompletă. Diferitele elemente ale societății, ordinea religioasă, ordinea civilă, monarhia, aristocrația, democrația, nă s'aș dezvoltată împreună mi de o dată, ci șna dșpă alta. Fîkare principiu, fîkare sistem, mi a fîkăstă oare-kem rîndul. Kștare sekulă este, ka șă nă zikă esklsivă, ară fi prea mältă, dar kă o predominare prea însemnată, ală aristocrației fșdale, de esemplă; altă ală principiușă monarhikă; altă eară ală principiușă demokratikă. Komparați evlă de mizlokă francesă kă evlă de mizlokă anglă, ală XI-lea, XII-lea mi XIII-lea sekli ai istoriei noastre kă seklii korespondentori de peste Manche. Veți afla în Franția la așea epokă fșdalitatea măi absolută șverană, reșă mi principiușă demokratikă măi năle. Dșceți-vă în Anglia; mi kă toate kă aristocrația fșdală domnesce, înșă reșă mi democrația totă șentă pșternice mi importante. Reșă trismă în Anglia șă Elisabeta, ka în Franția șă Lșdovikă XIV; înșă kște kșdșă è konstrîșă a întrebînda! kște restriktiunii, kșndă aristokratice, mi kșndă democratice, are de șșferită! Mi

în Anglia, fiŭ-kare sistemŭ, fiŭ-kare prinčiniŭ  
 imi avŭ timpŭlŭ de pŭtere mi de sŭchesŭ; însŭ  
 ničii o datŭ atŭtŭ de komplektŭ, atŭtŭ de es-  
 klŭsivŭ ka la kontinentŭ; învingŭtorŭlŭ totŭ  
 d'asna a fostŭ konstrinsŭ o tolera presinđa  
 rivalilorŭ sei, mi a face fiŭ-kŭrŭia partea sa.

Pe ling' aचेastŭ diferinđu în mersŭlŭ a  
 doŭŭ civilizatiunii se alŭtŭrŭ foloasele mi ne-  
 kŭviinđele kari se aratŭ kŭ adevŭratŭ în isto-  
 ria aचेsrorŭ doŭŭ քere. Ničii o înđoialŭ, de  
 esemplŭ; kŭ aचेastŭ desvoltare simŭltaneŭ a  
 diferitelorŭ elemente soŭiale n'a kontribŭitŭ  
 mŭltŭ afache pe Anglia sŭ ajŭngŭ, mai iste de  
 kŭtŭ ori քe altŭ statŭ alŭ kontinentŭlŭsi, la քinta  
 ori-kŭrii soŭietŭđu, adikŭ la stabilirea ŭnŭi քŭ-  
 vernŭ totŭ de o datŭ քegŭlatŭ mi liberŭ. Tok-  
 mai în natŭra ŭnŭi քŭvernŭ este de a apŭra  
 toate interesele, toate pŭterile, a le imŭka,  
 a le face sŭ vieđuiaskŭ mi sŭ prospere în  
 komŭnŭ: aŭa dar astŭ-felŭ era mai din ainte,  
 đŭpŭ konkŭrsŭlŭ ŭnei mŭđuimi de kasse, dis-  
 քoziŭiŭnea mi relaŭiŭnea diferitelorŭ elemente  
 ale soŭietŭđuii angle: ŭnŭ քŭvernŭ, mi քŭđuinŭ  
 kam քegŭlatŭ, a avŭtŭ prin ŭrmare mai քŭđuinŭ  
 ostenealbŭ sŭre a se konstitsi. Asemenea mi  
 esinđa libertŭđuii este manifestarea mi akŭi-  
 ŭnea simŭltaneŭ a tŭtŭlorŭ đrentŭrilorŭ, a tŭ-  
 tŭlorŭ forđelorŭ mi a tŭtŭlorŭ elementelorŭ so-

țiale. Anglia dar era mai aproape de ace-  
stea de kȳtȳ cele mai mȳlte alte state, dȳn'  
acelea-șĩ kȳsse, bȳnȳlȳș simȳșȳș naționaleș mĩ  
ĩnȳdeleșerea afacerilorȳ pȳblice aș kȳtatȳș sȳ  
se formeze mai ȳste; bȳnȳlȳș simȳșȳș politikȳș  
kȳnsistȳș ȳntrȳ a șĩ pȳtea da țineva sokotealȳș  
de toate fanțele, a le apȳreșȳș, a face partea  
fĩ-kȳrȳșia; așesta a fostȳș ȳn Anglia o neșe-  
șitate a sȳrȳșĩ sȳșiale, șnș resȳltatȳș natȳralȳș  
alș kȳrsȳlȳșĩ țivilizațĩșnĩ.

ȳn statele kȳntinentȳlȳșĩ, din kontra, fĩ-  
kȳre sistemȳș, fĩ-kȳre pȳrĩnșĩș mĩ aș fĩ-  
kȳtȳș rĩndȳlȳș, mĩ aș domnitȳș, ȳntr'șnș modȳș  
mai kȳmpletȳș, mai eskȳsivȳș, desvoltarea s'a  
fȳkȳtȳș ne o mai mare treantȳș, kȳ o mai mare  
mȳrime mĩ strelșȳire. Reșia mĩ arestokrașia  
feșdalȳș, de esemȳlș, s'aș pȳrodȳșș ne șena  
kȳntinentȳlȳș kȳ o mȳltȳș mai mare kȳtezare,  
kȳ mai mȳltȳș ȳntindere mĩ libertate. Toate  
esperiĩnșele politikȳș, ka sȳ zikȳș astȳ-felȳș, aș  
fostȳș mai larșĩ mĩ mai finite. Dintr'așeasta  
a resȳltatȳș kȳ ideiele politikȳș (vorbeskȳș de  
ideiele țenerale, ȳnsȳ nȳș de bȳnȳlȳș simȳșȳș a-  
pȳlikatȳș la kȳndȳșerea afacerilorȳș), kȳ ideiele,  
zikȳș, mĩ doktrĩnele politikȳș, s'aș redĩkatȳș mai  
șșșș mĩ s'aș desfȳșșratȳș kȳ mai mȳltȳș vigoare  
rașionalȳș. Fĩĩndȳș kȳ fĩ-kȳre sistemȳș ȳnfȳ-  
șșșșndȳș-se șĩngȳrȳș, mĩ remȳnȳndȳș mȳltȳș timpȳș

pe șcenț, a pștatș çineva șb o konsidere în impreshia ei, șb se reșche la primele sale prinçipie, șb desçinș la șltimele sale konsekșinșe mi șb aleagș pe denlinș teoria lorș. Orī-kare arș observa kș mai mșltș lșare a-minte çenīșlș anglș se va mira de o îndoitș fantș: pe de o parte, de sigșranșa bșnșlșī simșș, de îndemșnarea praktikș, pe de alta, de nefinșa ideielorș çenerale mi de înșlșimea de șpiritș în kestīșnile teorice. Orī kș arș deskide çineva o skriere anglș de istoriș saș de izrișnrșdinșș, saș de orī-kare altș materiș è rarș ka șb afe raçișnea çea mare a lș-kșrșilorș, raçișnea șndamentalș. În toate lș-kșrșile, mi mai vīrtosș în șçinșele politice, doktrina kșratș, filosofia, șçinșa kșratș zisș, a prosperatș mai mșltș în kontinentș de kștș în Anglia; avīntșrile lorș çelș pșçinș aș fostș kș mșltș mai pșternice mi kșteçștoare. Și nș se poate, îndoi çineva kș diferitșlș karakterș alș desvoltșrii çivilisaçișniī în amīndozș ðerele n'a kontribuitș mșltș la açestș rezșltatș.

În fine, orī kșm arș kșçeta çineva des-șre nekșviinșele saș foloasele pe karī le a tīrītș açeastș diferinșș, ea totș este o fantș realș mi nekontestabilș, mi fanta kare distinșe mai mșltș Anglia de kontinentș. Dar pentrș kș açeste diferite prinçipie, açeste



diferite elemente sociale s'aș dezvoltatș a kolo mai simșltaneș, ași mai șșșesivș, nș șrmeazș kș drșmșlșș mi șșinta n'aș fostș așelea-șii. Konsiderate în impresnia lorș, kontinentșlșș mi Anglia aș strebștștș totș așelea-șii mari fași de șivilizașione; evenimentele aș șrmatș totș așelș kșrsș; așelea-șii kășse aș adșsș totș așelea-șii efekte. Așii nștștș șș vș konvinșeșii, în tabloșlșș șe v'am înșșșmatș, desure șivilizașione mișș în sekșlșlșș alș XVI-lea; ilș veșii rekșnoasșe asemenea șșșdișndș ai XVII-lea mi XVIII-lea sekșli. Desvoltarea liberșlși esaminș mi a monarșiei kșrate, mai simșltanee în Anglia, s'aș indenlinitș în kontinentș în foarte lșșșii intervale; însș s'aș indenlinitș, mi amindoșșș nșsterile dșșșș șe aș domnitș șna dșșșș alta kș strelșșșire, s'aș prinsș mi ele asemenea în lșșșș. Așia dar mersșlșș șeneralș alș soșietșșșilorș, ori kșș amș lșsa-o, a fostș totș așela-șii; mi kș toate kșș diferinșele șșntș reale, asemșnarea è inkș mi mai profșndș. Șnș repede tabloș desure timșii modernii nș vș va lșsa nișii o indoialș asșșșa așestșii șșbiektș.

Îndatș șe arșnkș șineva o kșștștșșrș de okiș asșșșa istoriei Eșșropei în ai XVII-lea mi XVIII-lea sekșli, è peste nșștinșș a nș rekșnoasșe kșș Franșia merșe în frinșea șiviliza-

țiștii europene. Închipinďă ačestă kęrsă, am stęriťă asępra ačestei fante, mi m'am încherkată a i aręta kașsa. O reafłmă ači mai prelęchitoare ka niči o dată.

Prinčinișlă monarxieii kęrate, ală reșiei absolste, domnise în Spania sęb Karolă Kșintă mi Filină II, înainte de a se desvolta în Franția sęb Lădovikă XIV. Astă-felă mi prinčinișlă liberăli esamină dominase în Anglia la sekălișlă ală XVII-lea, înainte de a se desvolta în Franția la ală XVIII-lea. Kș toate ačestea monarxia kęrată nș plekase din Spania, niči liberăli esamină din Anglia, ka sș konplemeaskă Eșropa. Amindoșă prinčinișele, amindoșă sistemele sta oare-kșm męrșinite în para în kare esbėkniseră. Aș fostă nevoie ka sș treakă prin Franția sșre a mi întinde konkșistele loră; a kștată ka monarxia kęrată mi liberăli esamină sș devii frančese sșre a deveni europene. Ačestă karakteră espansivă ală čivilizații frančese, ačestă řeniă soșială ală Frančiei kare s'a prodșș în toate epocșele, a strelęchită mai vırtoșă în ačeia de kare ne okșpămă în ačestă momentă. Nș voiș stęriťă asępra ačestei fante, vi s'a desvoltată kș atęta rașione mi kș atęta prelęchire, în lekșiișnile řnde ași fostă kișmașii a observa înflinșua literatșrei mi a filosofiei fran-

chese în secolul al XVIII-lea. Apoi vârstă ce felă Franția filosofică, în privința libertății, avea mai multă autoritate asupra Europei de câtă Anglia liberă. Apoi vârstă ce felă civilizaținea franceză s'a arătată mai kontagioasă de câtă a orî-cării alte țere. N'am dar nici o nevoie a mă omi asupra amănunțelor fantei; nu mă folosesc de câtă kă drentulă d'a înkide în Franția tabloală civilizaționii europene moderne. A fostă fără îndoială, între civilizaținea franceză la acea epocă mi a celorlalte state ale Europei, nische diferințe de karî ară fi kătată să ne dăm bine sokoteală, dak' amî fi avătă astă-zî pretinderea d'a esne kă adevărată istoria sa; dar mergă așa de iste în kătă sânt nevoie a skoate, ka să zikă așa, popoare mi seklî. Îmi place mai bine a așinta un momentă lăarea domniei voastre a minte asupra kărsălei civilizaționii franceze, imagine neperketă, mi kă toate ačestea imagine a kărsălei ħenerală ală celorlalte din Europa.

Inflința Franției în Europa se înfășășează, în ai XVII-lea mi XVIII-lea seklî, săb nische aspekte prea diferite. În celă d'întiș, gvernulă franceză este celă ce lăkrează asupra Europei, celă ce merde înainte civilizaționii ħenerale. În celă d'ală doilea, prepon-

derința nșmaî è a gșvernșlșî franșesș, çî a soșietșșii franșese, a Franșiei kiarș. Maî întiîș este Lșdovikș XIV mi kșrtea sa, pe șrmș Franșia mi oninișnea ei, karî gșvernș spiritele, karî atragș priverile. A fostș, în sekșlșlș alș XVII-lea, nișçe popoare karî, ka popoare, s'aș înșșșșmatș maî 'nainte pe șșenș, aș lșatș maî mșltș parte la evenimente de kștș poporșlș franșesș. Astș-felș, în resbelșlș de trei-zeci de ani, nașșișnea șermanș; în revolșșișnea Angliei, poporșlș anglș, aș jșkatș în proușiele lorș destinate șnș mșltș maî mare rolș de kștș așelș çe 'lș aș jșkatș Franșeiî în a lorș la așea epokș. La alș XVIII-lea sekșlș asemenea, aș fostș nișçe gșverne maî tari, maî konsiderate, maî de temștș de kștș gșvernșlș franșesș. Nișçi o înđoialș kș Frederikș II, Katerina II, Maria Teresa, n'arș fi avștș în Eșșona maî mșltș aktivitate mi greștate de kștș Lșdovikș XV. Kș toate așestea, la amîndoșș epoșele, Franșia è în frșntea çivilisatișniî eșșoneane, maî întiîș prin gșvernșlș ei, pe șrmș prin sine kiarș; kșndș prin akșișnea politikș a șșșnișnilorș ei, kșndș prin proușia ei desvoltare in-telektșalș.

Ka șș se înșșleagș bine înșșinșa do-minantș în kșrșlș çivilisatișniî în Franșia,

mi prin ȣrmare în Europa, katъ sъ stъ-  
diumъ la ală XVII-lea seklъlă gъvernălă fran-  
cesă, la ală XVIII-lea soġietatea francesă.  
Katъ sъ skimbătmъ tărîmlălă mi spektaklălălă  
pe ktălă timplălă skimbă sġena mi aktorii.

Kăndă se okăpă ġineva kă gъvernălă  
lăi Lădovikă XIV, kăndă se înġearkă a a-  
preġăi kăsele păterii sale mi ale inflăinġei  
sale în Europa, vorbesġe nămaġ de prelăġirea  
sa, de konkăstetele sale, de magnifăinġa sa  
mi de gloria literariă a timplălăi. Se îndrep-  
tează la kăsele esteriore mi loră le atribăe  
preponderinġa eăropeană a gъvernălăi fran-  
cesă.

Aġeastă preponderinġă a avătă, kreză,  
nisġe basă maġ profănde, nisġe motive maġ  
serioase. Nă se kade să kreză ġineva kă  
nămaġ prin viktorie, prin serbări săă prin kăpă  
d'operă d'ale ġenălăi, Lădovikă XIV mi  
gъvernălă săă aă ġăkată, la aġea epokă, ro-  
lălă ġe nimină nă i le poate kontesta.

Maġ mălġă d'între domnia voastră potă  
să'mă adăkă a minte, mi aġă asăită toġă vor-  
bindă-se despre efektălă ġe făkă în Franġia,  
săntă doăă-zecă mi noăă de ană, gъvernălă  
konslariă, mi de starea în kare aflase ġara  
noastră. Afară, invasiănea streină ameninġă,  
retriste kontinăe în armatele noastre; în întră,

disoluțiunea mai kompletă a patriei și a poporului; nici un venit, nici o ordine publică; într'un răstănit, o societate bătăie, ș-milită, desorganizată; astă-felă era Franția cândă veni guvernulă konsulariș. Cine n'ăi adăce a minte de minșnata și fericită activitate a așestăi guvernă, astă activitate kare în pșină timpă asigăreă independința teritoriului, realăă onoarea națională, reorganiză administrarea, remaniă legislațiunea, făcă a se renasce oare-kșm societatea săb mșna patriei?

Ei bine! domniloră, guvernulă lăi Lădovikă XIV, cândă a înșenșă, a făcășă pentră Franția ună ce analogă; kș mară diferinșe de timpă, de proceduri, de forme, a șmată și a ajănsă măi la așelea-și rezultate.

Adășeți-vă a minte ștarea în kare kăzșse Franția dșpă guvernulă kardinală lăi Richelieu și în timpulă minorității lăi Lădovikă XIV: armatele șpaniole mereă la frontiere, șne-oră în întră; perikă lă nekontenită ală șneă invasiunii; desbinășrile interioare ajănsse în kă lme, șrebelăă șivilă, guvernulă slabă, dșpă kare ștriga șineva și în întră și afară. Societatea era într'o stare măi pșină violinșă poate, dar kș toate așestea destă lă de analogă kș a noastră, înainte de 18 brșmară.

Dintr'astă stare a skosă pe Frančia gvernăslă lăi Lădovikă XIV. Întiele sale viktorie aă făkăstă efektăslă viktoriei dela Marengo: aă asigărată teritoriăslă mî aă realăată onoarea națională. Am să priveskă ačestă gvernă săb aspektele sale prîncipale, în resbelele sale, în relaționile sale esteriore, în administrarea sa, în legislaționea sa; mî veșă vedea, krežă, kă kompararea de kare vorbeskă, mî la kare n'a-mî voi să daă o însemnătate kompilăreaskă (nă prea puă ama măltă la komparăbile istorice), veșă vedea, zikă, kă ačeastă komparare are ună fəndă reală, mî kă săntă în drentă a o întrebăină.

Să vorbimă mai 'nainte de resbelele lăi Lădovikă XIV. Resbelele Eșronei aă fostă la înčenăstă, o sčîpă, mî am avăstă de mălte ori okasiņnea a vă o adăče a minte, resbelele, zikă aă fostă mară mișkări de popoare: populaționă întreșă, înmînse de trebăină, de fantasă saă de ori-če altă kăssă, șne-ori nămeroase, alte-ori în simple čete se stremăta dintr'ună țărîmă într'altă. Ačesta este karakterslă đenerală ală resbeleloră eșroneane nînă đșpă kăčhiade, la finele čelșă d'ală XIII-lea sekăslă.

Atășă înčene ună altă felă de resbele moderne: ačestea săntă nișe resbele đepărtate, întremînse nă mai măltă de popoare, čî de

gouverne, kari mergă, în fruntea armatelor lor, să caute în depărtate state noi aventuri. Îmi lasă para, îmi prăseskă propriile lor țărîmă, mi se înfăndă, ziii în Germania, alții în Italia, alții eară în Afrika, făr'alte kvinte dekătă fantasia loră personală. Măi toate resbelele din ală XV-lea mi kiară dintr'o parte a țelă de ală XVI-lea sekăle sântă de ayeastă natăre. Kare interesă, nă vorbeskă de zăă interesă legitimă, dar nămaī kare interesă avea Franția ka să posede Karolă VIII regatăle Neapolii? Era învederată zăă resbelă kare nă era diktată de niči o privingă politikă: reșele kredea kă avea dreptări personale asăpra regatălei Neapolii, mi k'zăă skopă personală, ka să mășmeaskă doringă sa personală, era să întreprinză kominderea zăă dăre depărtate, kare nă se lovia de lokă kă kvinșele teritoriale ale regatălei săă, mi kare din kontra nă făcea altă de kătă să kompromișă pătarea sa întră țele din afară, mi repășăle săă întră țele din întră. Totă ama este mi kă espedișănea lăi karolă Quint în Afrika. Țelă din zăă resbelă de felăle a-česta este espedișănea lăi Karolă XII în kontra Rășiei. Resbelele lăi Lădovikă XIV n'ăă avătă de lokă ayeastă karakteră; sântă nișe resbele ale zăăi găvernă reglată, înfintă în



centrălă statelor sale, lăkrândă întră a koprinde împrejărlă săă, mi a întinde săă a mi întări tărîmlă; k'șnă kșvîntă, resbele politice, Potă fi drente săă nedrente, potă să fi kostată foarte skșmuă pe Franția; sșntă mi de privinge de desvoltată în kontra moralitătii loră săă a esșeslă loră; dar în fantă poartă șnă karakteră fără komparare mai rațională de kătă resbelele anterioare. Nș mai sșntă fantasie niă aventșre; sșntă diktate de kșvinte serioase: este kștare otară natșrală la kare voesșe čineva săă ajșngă, kștare popșlacișne kare vorbesșe ačeia-mi limbă mi pe kare voesșe čineva săă mi o șneaskă; kștare pșntă de apărare șe se kade a fi lșată în kontra șnei pșteri vechine. Fără îndoială ambițioșnea personală se amestikă întră ačeasta; dar čerčetașii șnălă dșpă altălă resbelele lăi Lșdovikă XIV, mai vîrtosă čele din întia parte a domnirii sale, mi veșă afla kă aș nisșe kșvinte kș adevărată politice; le veșă vedea pșse la kale într'șnă interesă franșesă, în interesălă pșterii săă ală sekșritătii đereș.

Resultatele aș lșmșrită fantă. Franția de astăzi este înkă, kș mșlte privinge, prekșm resbelele lăi Lșdovikă XIV aș făkșt. o Provinșiele pe kară le a kominsă, Frankomitatălă, Flandra, Alsaciălă, aș remasă inkorpo-

rate k̄ Franția. S̄nt̄ k̄n̄rinderi f̄k̄ste k̄ drent̄ k̄v̄nt̄, ka mi k̄n̄rinderi f̄k̄ste f̄r̄t̄ k̄v̄nt̄: L̄dovik̄ XIV a f̄k̄st̄ de chele k̄ drent̄ k̄v̄nt̄; întreprinderile sale n'aș de lok̄ avel̄ karakter̄ neracionabil̄ mi kanri-  
gios̄, kare m̄n' aci a fost̄ kond̄s̄ de o po-  
litik̄, daka n̄ tot̄ d'asna dreant̄ mi îndelea-  
nt̄, vel̄ p̄șin̄ îndem̄natik̄.

Daka voiș trece dela resbelele l̄i L̄do-  
vik̄ XIV la relaționile sale k̄ statele stre-  
ine, la diplomația sa k̄rat̄ zis̄, afl̄ șn̄ re-  
s̄ltat̄ analoḡ. Am st̄rșit̄, domnilor̄, as-  
pra nascherii diplomației în Europa la finele  
vel̄i d'al̄ XV-lea sek̄l̄. Am cherkat̄ a a-  
r̄ta che fel̄ relaționile dintre ḡverne mi sta-  
te kar̄ m̄n' atșn̄ci era așidentale, rare, sk̄r-  
te, așnseser̄ la așea epok̄ mai reḡlate mi  
mai l̄șn̄i; che fel̄ l̄aser̄ șn̄ karakter̄ de  
mare interes̄ p̄blik̄, che fel̄, k'șn̄ k̄v̄nt̄,  
la finele vel̄i d'al̄ XV-lea sek̄l̄ mi la înt̄ia  
j̄șm̄tate a vel̄i d'al̄ XVI-lea, venise dip-  
lomația s̄ joașe șn̄ rol̄ nem̄șrșinit̄ în e-  
venimente. K̄ toate așestea m̄n̄ la al̄ XVII-  
lea sek̄l̄, adev̄r̄l̄ zik̄nd̄, n'a fost̄ siste-  
matik̄; n'ad̄sese alianșe îndel̄ngate, kombi-  
n̄r̄i mari, mai v̄rtos̄ kombin̄r̄i d̄șrabile, îndrentate d̄șp̄ nis̄e prinșipie neklintite într'o  
șint̄ konstant̄, k̄ avel̄ șpirit̄ de șrmare

în-fine kare este adevărată karakteră ală guverneloră stabilită. În kersăle revolucioni religioase, relaționile esteriore ale stateloră fuseseră măi de totă srb imperiale interesăle religiose: liga protestantă și liga katolikă și împărăsere Europa. Epoca în kare diplomația și schimbă karakterăle este seculăle XVII-lea, după tratatule din Westfalia, srb influința guvernăle și Lădovikă XIV. De o parte, scapă din influința esclăvă a principăle religiose; alianțele, kombinărele politice se fakă din alte privințe. Într'acela-și timpă devine măltă măi sistematikă, măi reglătă, și totă d'azna îndrentată către o oare-kare pinte, după nice principie permanente. Nascherea reglătă a ekilibrăle în Europa se kăvine aचेतेi епоचे. Srb guvernăle și Lădovikă XIV aचेастă sistemă a păsă într'adevărătăna pe politica europeană kă toate privințele че sântă legate de dinsa. Cândă kăstă țineva kare a fostă într'acheastă privințe ideia generală, principiale dominantă ală politice și Lădovikă XIV, eată, după kăm krează, țeia че deskonere într'insa.

V'am vorbită despre lăpta țea mare че se făcă în Europa între monarhia kărată a și Lădovikă XIV, kare pretindea a deveni monarhia șiversală, și libertatea țivilă și

religioasă, independința statelor, sub comanda principelui d'Orange și a lui Guillaume III. Aici văzută că fanța cea mare a Europei, l'aceea epocă, este împărăția paterilor sub aceste două bandiere. Dar acesă fanță, domnilor, nu mi da sokoteală cineva de dînsa atînci prekm o esplikă eș astăzi; era askensă, neschită, kiarș de cei ce o împlinia; sistema monarchiei krate înfrînată, libertatea civilă și religioasă konsakrată, astă-felă kătașă fiă, bine jădekăndă, rezultatălă resistinței Olandei și a alianților sei în kontra lui Lădovikă XIV: dar kestisnea nu se încerpăse ama de fapă între pătrea absolută și libertate. S'a zisă măltă că propagarea paterii absolute fșese principială dominantă ală diplomatiei lui Lădovikă XIV; nu o krează. Astă konsiderare a jăkată ună mare rolă în politika sa prea tărziă, kătre bătănecea sa. Pătrea Franței, preponderința sa în Europa, înjosirea paterilor rivale, că ună kăvintă interesele politikă ală statălei, forța statălei, acesă este skonșă la kare a pîntată că sterșință Lădovikă XIV, lăptăndu-se saș în kontra Spaniei, saș în kontra imperatorălei Germaniei, saș a Angliei; a lăkrată măltă mai păpînă în privința propagării paterii absolute de kăță pentr'o dorință de pătrea și de mărire a Fran-

chiei mi a guvernului sã. Printre mai multe probe, eatã una care vine de la însãși Lãdovikã XIV. Se aflã în Memoriele sale, anulã 1666, daãa miã minte bine, o notã kompãssã mãi de acesti termini.

„Am avutã astã dimineaãã o konvorbire kã D. de Sidney, pãntilomã anglã, care miã a vorbitã despre posibilitatea de a reînscãflepi partitãlã repãblikanã în Anglia. D. de Sidney miã a cerstã pentruã aceasta patrã sãte miã livre. I am zisã kã nã pãteam sã daã mãi multã de doãã sãte miã. Miã a propãssã sã adãkã din Elveçia unã altã pãntilomã anglã, care se numesçe D. de Loudlow, miã a vorbi kã dãnsãlã totã despre aceasta.“

Se aflã, într'adevãrã, în Memoriele lui Loudlow, pe la aceia-siã datã, unã paragrafã alã kãrãia ãnãelesã este:

„Am pãriimitã de la guvernulã Françiei o invitare ka sã mã dãkã la Parisã miã sã vorbeskã despre ale pãrei mele; dar mã fereskã de acestã guvernã.“

Siã Loudlow, într'adevãrã, remase în Elveçia.

Vedeã kã slãbirea pãterii regale în Anglia era la acea epokã skopãlã lui Lãdovikã XIV. Ūrãia nisçe desbinãrã interioare, miã lãkra ka sã pãiã earã pe pãcioare partitãlã repãblikanã,

spre a împedica pe Karolș II de a se face prea puternikș în țara sa. Pe kândș kș ambasada lși Barillon în Anglia, ațeia-șii faptș se reproducse neînțetăț. De kște orș aștoritatea lși Karolș II se arțta mai pre șșșș, și kândș partitșlș naționalș era aproape de a fi strivitș, ambasadorșlș francesș își țerta înflșingș în partea ațeia, da banș kapilorș opoziționii, se lșpta, kș șnș kșvintș, în kontra țterii absolute, îndatș țe vedea kș ați era mizlokșlș de a slșbi o țtere rivalș a Franției. De kște orș veșii țrivș kș țzare a minte kșm se țțțea relaționile esteriore șșb Lșdovikș XIV, ațeasta é țeia țe vș țșne în mirare.

Vș veșii țira asemenea și de kapacitatea și de îndemțnarea diplomației franceze la ațea epokș. Nșmele DD-lorș de Torcy, d'Avaux, de Bonrepos, șșntș kșnoskște de toșii oamenii învșțțăț. Kândș komparș țineva deșemele, memoriile, șțirea-fățerea, țțrtarea ațestorș konsiliari ai lși Lșdovikș XIV kș a negoțiatorilorș spaniolș, portșșesș, țermanș, se țirș de șșperioritatea ministrilorș francesș; țș țșmaș de activitatea lorș serioasș, de aplikarea lorș la afățerș, dar de libertatea lorș de spiritș: ațestș kșrtisanș ai șnșș rețe absoluteș țșdikș evenimentele esteriore, partitșrile, țrebșingșele libertății, revolțșionile полș-

lare, mlt mai bine de kt cea mai mare parte din Anglii nsi-mi la aea [epok. N se află diplomaţiă în Eropa, în seksl al XVII-lea, kare să se asemene k diplomaia franes, de kt diplomaia olandes. Ministrii li Jean de Witt mi a li Guillaume d'Orange, a aestor kam ilstri a partitli libertii ivile mi reliioase, snt singri e se par a fi în stare să se lnte în kontra servitorilor mareli ree absolut.

Vedei, domnilor, sa de ar konsidera ineva resbelele li Ldolik XIV, sa relainile sale diplomatice, ajue la aela-mi reztat. Se nelee e fel zn gvern kare kondea ast-fel resbelele sale mi negoirile sale kta s iea în Eropa o mare konsistin, mi să se repesinte n nmai ka nfrikomtor, dar ka ndemnatik mi imosant.

Să ne ntoarem krele în interiorl Franiei, apra administrrii li Ldovik XIV; vom afla noe esplikri desre fora mi prelirea gvernli s.

Este gre de determinat k o oare-kare sktate eia e se kvine s neleem prin administrarea în gvernl zni stat K toate aestea, knd se earek ineva a mi da sokoteala desre fata aeasta, rek-

noasce, kreză, kă, sãb pãntãlă de vedere  
 celã mai ĩenerală, administratea konsistă ĩn-  
 tr'o ĩmpreznã de mizloace karã sãntă destinate  
 a face sã ajãngă kãtă mai ĩste ĩi kãtă  
 mai sigãră va fi kã pãtinã, voĩnã pãterii  
 centrale ĩn toate pãrãile soãietãrii, ĩi a face  
 sã se rezãce kãtre pãterea centrală, sãb a-  
 chelea-ĩi kondiãioni, forgele soãietãrii, saă ĩn  
 oameni, saă ĩn bani. Aã este, daka nã mã  
 ĩnchelă, adevãratãlă skopă, karakterãlă domi-  
 nantă ală administrãrii. Se vede, dãn' aãeasta,  
 kã, ĩn timpã ĩn karã este mai vãrtosă de tre-  
 bãinã a ĩntemeia znitãea ĩi ordinea ĩn so-  
 ãietate, administratea é mizlokãlă celă mare  
 de a ajãnce la aãeasta, de a alãtãra, de a  
 frãmĩnta, de a zni nisãe elemente nekoerinte  
 ĩi resinite. Aãeasta a fostă lãkrãea, ĩntr'a-  
 devãră, a administrãrii lãi Lãdovikă XIV.  
 Pĩnã la dĩnsãlă, nã fãsesã nimikă mai greă,  
 atãtă ĩn Franãia kãtă ĩi ĩn cele alte pãrãri  
 ale Eãropei, de kãtă a face akãiãnea pãterii  
 centrale sã pãtrãnză ĩn toate pãrãile soãie-  
 tãrii, ĩi a kãlepe ĩn sĩnsãlă pãterii centrale  
 mizloacele de forã ale soãietãrii. ĩntrã  
 aãeasta a lãkrată Lãdovikă XIV ĩi a rez-  
 mită pĩnã la oare-kare pãntă, fãr' ase-  
 mãnãre mãltă mai bine celă pãrãină de kãtă  
 gãvernele pãcedente. Nã potă ĩntra ĩn niã



знѣ амѣнѣнтѣ; dar strebatej servijiele пуб-  
liche de ori-че felѣ, impositele, дрѣмѣрile, in-  
дѣстриа, администраrea militarѣ, toate stabili-  
mentele karj џinѣ de o ramѣрѣ de administrare  
oare-kare; нѣ este маї niчj знѣлѣ фѣрѣ ka  
сѣ i алацj саѣ oriџinea, саѣ desvoltarea, саѣ  
ѣмбѣнѣтѣрjirea чеа mare сѣб donnia lѣi Lѣdo-  
vikѣ XIV. Ka administratorj џi аѣ eserчitatѣ ministeriѣлѣ чеi  
маї mari oameni din timpѣлѣ сѣѣ, Colbert,  
Louvois. Printr'acheasta a кѣпѣtatѣ гѣvernѣлѣ  
сѣѣ o џeneralitate, знѣ аплѣсmbѣ, o konsistinцѣ  
karj lipsia ѣмпрејѣрѣлѣ сѣѣ пе la toate гѣver-  
nele еѣропеане.

Sѣб нѣнтѣлѣ de vedere leџislativѣ, ачеа-  
стѣ donnire vѣ va ѣнѣрѣнѣа ачеia-џi фантѣ.  
Mѣ ѣntorkѣ la komпарarea de kare am vor-  
bitѣ ѣнченjндѣ, la активitatea leџislativѣ a гѣ-  
vernѣлѣi консѣлариѣ, la minѣната sa lѣkrare de  
revisiѣне, de пrefaчere џeneralѣ a leџilorѣ.  
O lѣkrare de ачела-џi felѣ s'a фѣкѣтѣ сѣб Lѣ-  
dovikѣ XIV. Ordonanѣele челе mari пе karj  
le промѣслгѣ, ordonanѣа kriminalѣ, ordonan-  
ѣele de прочедѣрѣ, ale komerчiѣлѣi, ale ma-  
rinei, ale аnelorѣ џi пѣдѣrilorѣ, сѣнтѣ niचे  
adevѣrate kondiचे karj аѣ fostѣ фѣкѣте totѣ  
кѣ ачела-џi modѣ ka џi kondiचेle noastre  
diskѣtate ѣн interiorѣлѣ konsiliѣлѣi de statѣ,

unele s'eb residința lăi Lamoignon. S'ent' oameni kari a' drent' glori' k' a' l'at' parte la a'east' l'krare mi la a'east' disk'uziune: D. Pussort, de esempl'. Dak'am' voi s'o kon-sider'um' în sine, am' avea m'lt' de sn'ess' în kontra le'islaziunii lăi L'edovik' XIV; e' plin' de vijie kari se ivesk' ast'zi, mi pe kari nimin' n' le poate kontesta; n'a fost' f'k'et' în interes'le' adev'ratei drent'ii mi a' iibert'ii, dar într'un' interes' de ordine p'ublik', spre a da le'ilor' mai m'lt' reg'laritate mi fisitate. Dar n'mai asta kiar' era n'a-t'ni' în mare progres'; mi n' se poate îdoi 'ineva k' ordonan'ele lăi L'edovik' XIV kari era foarte s'perioare k'tre starea de mai nainte, n'a' kontrib'it' k' p'tere într' a face so'ietatea frances' a înainta în kariera civi-lisaziunii.

Vede'i, domnilor', k', s'eb ori-kare p'nt' de vedere am' m'vi a'est' g'vern', des-koperim' îdat' sor'ing'ile forgei sale mi ale infl'ing'ei sale. Adev'rl' zik'nd', e' cel' d'înti' g'vern' kare s'a inf'um'at' privi-lor' E'ropei ka o p'tere sig'rb' despre 'eia 'e f'cea, kare n'a av'rt' s' mi dis'nte esistin'ia de la n'che inem'ii interiori, linis'it' pe t'r-rim'le' s'eb, k' pop'rl' s'eb; mi îngrijind'-se n'mai ka s' g'verne. Toate g'vernele e'ro-

peane fşseserþ pîn' aci neînþetatþ arþnkate în resbele þe le linsia de ori-þe sekþritate prekþm mi de ori-þe resþflþ, saþ astþ-felþ a-sediate de partitþri mi de inemici interiori, în kþtþ imi petreþea timpþlþ lþptþndþ-se pentrþ viaga lorþ. Gþvernþlþ lþi Lþdovikþ XIV s'a arþtatþ þelþ d'intiþþ anlikatþ nþmaï întrþ a mi faye interesele, ka o þstere totþ d'o datþ de-finitivþ mi progresivþ kare nþ se teme de a inova, pentrþ kþ sperþ în viitorþ. Aþ fostþ, într'adevþrþ þrea þþþine gþverne ama de no-vatoare ka aþesta: komparaþi 'lþ k'þnþ gþ-vernþ d'ayeia-mi natþrþ, kþ monarxia kþratþ a lþi Filipþ II din Spania; ea a fostþ mai ab-solutþ de kþtþ a lþi Lþdovikþ XIV, kþ toate aþestea kþ mþltþ mai þþþinþ regþlatþ mi mai þþþinþ linisþitþ. Kþm ajþnsese Filipþ II, kþ-tre aþestea, a stabili în Spania þsterea ab-solutþ? Înekþndþ toatþ aktivitatea þerei, ne-þþimindþ niþi þnþ felþ de îmbþnþþþþire, þþ-kindþ starea Spaniei kþ totþlþ staþionarþ. Gþvernþlþ lþi Lþdovikþ XIV, din kontra, s'a arþtatþ aktivþ în toate felþrile de inovþþi, fa-vorabilþ la progresele literelorþ, ale arþilorþ, ale avþþiei, k'þnþ kþvþntþ, ale þivilisaþiþniþ. Aþeste sþntþ adþvþratele kþsse ale þrepon-deringþi sale în Europa, þreponderingþ astþ felþ în kþtþ a fostþ pe kontinentþ, în totþ

sekolë alë XVII-lea, mi nã nãmai pentrã sãverani, çi mi pentrã popoarele kiarë, tipilë gãvernelorë.

Акѣм се întreabã çineva, mi este kã nepãtinã a nã se întreba, kãm o pãtere ama de prelãçitoare, ama de bine stabilitã, jãdekãndë dãnã çeia çe v'am arãtatë; se întreabã, zikë, kãm açeastã pãtere, a kãzãtë ama de kãrãndë într'o astë-felë de dekadinã; kãm, dãnã çe ajãkatë zãã astë-felë de rolë în Европа, a ajãnsë, în sekolëlë ermãtorë, ama de pãrãinë konsideratã. Fanta é de nekontestatë. În sekolëlë alë XVII-lea, gãvernelë francesë se aflã în frãntea çivilizaçionii europeane; în sekolëlë alë XVIII-lea, despaçe, societatea francesã, despãrãitã de gãvernelë sãã, adesea kiarë reskãlatã în kontra lãi, preçede mi kãlãssesçe lãmea europeanã în progresele sale.

Ачи reaflãmë viçiãlë çelë fãrë îndrentare mi efektãlë çelë negremitë alë pãterii absolute. Nã voië intra în niçi zãã amãnãntë asãpra gremelelorë gãvernelëi lãi Lãdovikë alë XIV; a fãkãtë foarte mari: nã voië vorbi niçi de resbelãlë despre mosçenirea Spaniei, niçi de revokarea ediktãlëi Nantei, niçi de spe-sele çele mari, niçi de mëlte alte mãssãre fatale çe i aã kompromisë fortãna. Voië piimi

meritele aचेस्टी गवर्नर अश्ल-फलं प्रकथं ले  
 अं अर्जतश्ल. मं वीशं उंन कं न'अ फोशं नलं  
 ० दलं पोले अलं प्रलेले अल्लुलं मलं देल्ललं  
 मल्लल्लल्लल्लं दे सेकल्लल्लं सल्लं मलं दे न०न०ल्लं  
 सल्लं, नलं कले सलं लं लल्लल्लं मलं अदेव्लले  
 सेवल्लले वल्लल्लल्लल्लल्लं प्रेले सले, मलं अ ए-  
 र०नेलं लं प्रेने. एलं लने! द०न०न०ल्लं, न०मलं  
 लल्लं-कं अचेसलं गवर्नर न'अवेले अल्लं मल्लल्लल्लं  
 दे कल्लं प्रलेले अल्लुलं, मलं से लंतेमेले न०-  
 मलं ने अचेसलं लेसे, लं अ फोशं देकल्लल्लं अ-  
 ल्लं दे ल्लं वेसे मलं मेरल्ललं. चेले चे लल्ल-  
 सेसेनेल्लं दे ले फल्लल्लं लेलं ल०द०वल्लं खल्लं  
 सल्लं लल्लल्लल्लल्लं, फ०लेले न०ल्लल्लं, लल्लल्ल-  
 ले, स०सल्लल्लं प्रल्लं सल्लेले, कल्लल्लं क'उंशं क०वल्लं  
 दे अक०ल्लं स०न०न०न० मलं दे रेसल्लल्लं. अं-  
 लेले लल्लल्लल्लं फल्लेसे, दल्लं लंल्ल'अदेव्लं  
 मेरल्लं अल्लं न०मे, न० मलं स०सल्लं; ल०द०वल्लं  
 खल्लं ले सल्लं लल्लं लं लेले दल्लं ल०न०. नलं  
 कं लं लं अ मल्लं अ प्रेने अले लल्लल्लल्लं न०ने  
 लं ल०कल्लं ल०ल्लं; लं अल्लं लं अद०सल्लं स०न०न०  
 मलं एल्लं न० वीले सलं लं स०न०न०. चेले चे से अल्लं मलं कं  
 प्रेलेले लं अचेले एन०कं, एसे वीन० मलं अ-  
 क०ल्लं प्रेलेले व०न०ले. गवर्नरल्लं लेलं ल०द०-  
 वल्लं खल्लं एसे ० फल्लं मले, ० फल्लं प्र-  
 लेले मलं सल्लल्लं, दल्लं ल्लं ल०द०वल्लं. ल-  
 लल्लल्लं लल्लेले सल्लं ० गल्लल्लं न० न०मलं  
 अ लंनेलेनेल्लं गवर्नेल०ल्लं, दल्लं कल्लं मलं अ  
 देलेले ल०ल्लं. न० से अल्लं सल्लं कले सलं पोले

deza fete institutiunii. Akolo unde a deatē psterē absolte, kēvintslē este kē s'a resi-  
matē pe nishe institutiunii adevrate, kēndē  
pe impērirea soietēi în kaste tare des-  
pērite, kēndē pe o sistemē de institutiunii  
religioase. Sēb domnirea lēi Lēdovikē XIV,  
psterē a fostē lipsitē de institutiunii prekēm  
și libertate. Nimikē în Franția, la ahea e-  
pokē, nē garanta ničī para în kontra akuiunii  
nelețitime a gēvernslēi, ničī pe însē-și gē-  
vernslē în kontra akuiunii neaprate a timpslēi.  
Astē-felē și gēvernslē a statē fațē la propria  
sa dekadințē. N'a îmbētrēnitē nēmaī Lēdo-  
vikē XIV, și s'a aflatē slabē la finele domnirii  
sale: či kiarē și întreaga psterē absolte.  
Monarhia kēratē era așā ysatē la 1712 ka  
însē-și monarxlē: și rēslē era kē atēlē maī  
gravē, kē Lēdovikē XIV desființase atēlē  
moravēile kētlē și institutiunile politice. Nē  
se aflē moravēi politice fētlē indēdēdē.  
Nē maī ačela kare se simte maī tare min sine  
ē totē d'asna kapabilē, saē a servi psterē,  
saē a o kōmbate. Karakerele enerģice des-  
parē kē sitēaționile indēdēdē, și mēndria  
sēfletelōrē se nashe din sekēritate drentē-  
rilorē.

Eatē dar, adevrslē zikīndē, starea în  
kare a lēsate Lēdovikē XIV pe Franția și pē-

terea: O societate într'o mare desvoltare de avânt, de forță, de activitate intelectuală în totfel; mi alături ca această societate în progres, și guvernă esențială staționară, neavând nici și mijloc de a se renoua, de a se adona la mișcarea populară să; înclinată, după o mare străduire de o jumătate de secol, nemulțumiri și slăbiciuni, și chiar căzută, de când ca aflarea în viață a fondatorilor să, într'o decadință care semăna mai a disoluțiune.

Aceasta este situațiunea în care s'a aflat Franța la emisia secolului al XVII-lea, și care a întințit în epoca următoare o direcțiune și și caracter atăt de diferit.

Nu merită osteneala să spunem că avântul spiritual omenesc, ca liberă examinare a fostă trăsura dominantă, fapta esențială a secolului al XVIII-lea. Așă așă, domnilor, vorbind-se destul de despre această pe astă katedră; așă așă caracterizându-se astă epocă puternic prin vocea și orator și filosof și a și filosof elokvent. Nu pot pretinde, în timpul cel scurt care mi rămâne, a scria înainte domniei voastre toate fasile marii revoluțiuni morale care s'a împlinită atâci. N'ami voi ca toate acestea să vă prăseskă făr' a vă kîma lăgarea a

minte aspră și norș țărăre cari aș fostș prea puținș însemnate.

Cea d'întiș, așia ce mș pune în mirare la înșenștș și pe kare am și arștat'o, è desparișșnea mai kompletș a șșvernșși în kșrsșlș sekșlșlș alș XVIII-lea, și aparișșșnea spirișșlși omeneskș ka șișșșșșșșș și mai singșrș aktorș. Afarș de șia ce se atinșe de relașșșnele esteriore șșb minișterishș de șelși de Choiseul, și în șnele konșesișni mari șșkște direkșșnișș șșnerale a spirișșlorș, de esemplș în resbelșlș Amerișei, afarș, zikș, în șnele evenimente de felșlș așesta, n'a fostș poate niși o datș șiș șșvernșș așia de neaktivș, așia de nepșșștorș, așia de inertș ka șșvernșlș franșesș din timșlș așela. În lokșlș așestși șșvernșș atștș de aktivș, atștș de ambișșiosș, alș lși Lșdovikș XIV, kare era pretșșindene, kare se pșnea în frșntea a oși-șe lșkrș, aveși o pștere kare lșkreazș kșm șș stingș, kșm șș se șișș la o parte, atștș se simte slabș și konșpromișș. Aktivitatea, ambișșșnea a trekștș întreagș în partea șșerei. Nșmai șșara, prin opinișnea sa și prin mișșkarea sa intelektșalș, se amestekș în toate, intervine la toate, posedș singșrșș în fine așștoritatea morallș, kare è adevșrșta așștoritate.

Șșș alș doilea karakterș kare mș pune



în mirare despre starea spiritală omeneskă l'ală XVIII-lea secolă, este universalitatea liberă și esamină. Pîn' aci, mi mai vîrtosă la ală XVI-lea secolă, liberă și esamină se eserșitate într'ună kămpă mărșinită mi specială; avșese dreptă obiectă șne-orî kestionile religioase, alte-orî kestionile religioase kă kestionile politice impreshă; dar pretinderile sale nă se întindea peste totă. În secolă ală XVIII-lea, din kontra, karakteră liberă și esamină, este universalitatea; religioșnea, politika, kșrata filosofă, omă și șocietatea, natșra morală mi materială, totă devine de o dată și șbiectă de ștădiș, de îndoială, de sistemă; șciinșele antișe șantă restărnate, șciinșele noșe se redikă. Este o mișkare kare se face în toate îșșeleșele, de mi vine dintr'o șingărlă mi așeia-mi impășsișne.

Așeastă mișkare mai are mi și karakteră șingălară, mi kare nă s'a îștilnită poate a doșa oară în istoria lșmi: este de a fi kșrată șpekșlative. Pîn' aci, în toate revolșșionile șele marș ale oameniloră, akșșișnea se amestekase îște kă șpekșlarea. Așă-felă l'ală XVI-lea secolă, revolșșișnea religioasă îșșenșe prin nișșe ideie, prin nișșe diskșșișni kșrată intelektuală; dar se îșkeișe mai îndată kă evenimente. Kani șartitșriloră in-

telektuale deveniseră numai de către capii ai partiturilor politice; realitățile vieții se mes-tekaseră cu lucrările inteligenței. Astăzi fel se întâmplă l'ală XVII-lea secolă, în revolu-țiunea Angliei. În Franța, l'ală XVIII-lea se-kolă, vedem spiritul omenescă exercitându-se asupra tuturor lucrurilor, asupra ideilor că era legate cu interesele reale ale vieții și căta să aibă asupra faptelor influența cea mai mare și cea mai puternică. Și cu toa-te acestea eritorii, actorii astăzi mari desba-terii remănă streini de ori-ce felă de aktivi-tate praktikă, cărași spekulatori cari obser-vă, judecă și vorbescă fără a interveni nici o dată în evenimente. În nici o epocă guvernulă faptelor, ală realităților esteriore, nu s'a deosebită atât de multă de guvernulă spiri-teloră. Desprețirea ordinii spirituale și a or-dinii timpurală a fostă reală în Europa numai l'ală XVIII-lea secolă. Pentru întâia oară poate, ordinea spirituală s'a dezvoltată cu totulă în-parte de ordinea timpurală. Faptă foarte gra-vă și kare a exercitată o influență minșnată asupra kersăsei evenimenteloră. A dată ideie-loră timpurală ună karakteră singulară de am-bițiune și de neșperință; nici o dată filo-sofia n'a aspirată mai multă întră a șverna-lămea, și n'a fostă mai multă streină pentru

dînsa. A trebŕitŕ într'o zi sŕ vîŕ la fantŕ; a trebŕitŕ ka miŕkarea intelektŕalŕ sŕ treakŕ în evenimentele esterioare; mi fiindŕ-kŕ fŕse-serŕ kŕ totŕlŕ desprŕgite, întîlnirea a fostŕ mai grea, mi lovirea mai îste.

Kŕm sŕ ne mirŕmŕ akŕm de ŕnŕ altŕ karakterŕ alŕ stŕrii spiritŕlŕi omeneskŕ l'acea epokŕ, voiŕ sŕ zikŕ de minŕnata sa kŕtezare? Pîn' aci activitatea sa cea mai mare fŕsese totŕ d'asna sŕsŕinŕtŕ prin oare-karŕ bariere; omŕlŕ vieŕŕise în mizlokŕlŕ ŕnorŕ fante din karŕ ŕnele i însŕfla o konsiderare, mi i înfrŕ-na miŕkarea pînŕ la ŕnŕ oare-kare pŕntŕ. L'alŕ XVIII-lea sekŕlŕ, n'amŕ svi, într'adevŕŕ sŕ sŕsiŕ karŕ era fantele esterioare ce le res-pekta spiritŕlŕ omeneskŕ, karŕ avea asŕprŕ-i oare-kare imperiŕ: elŕ simŕia o ŕrŕ saŕ ŕnŕ des-precŕŕ pentŕ toatŕ starea soŕialŕ. Înglezele dintr'aceasta kŕ era kiŕmatŕ a reforma toate lŕkrŕrile; ajŕnse min'akolo în kŕtŕ sŕ se krea-zŕ ka ŕnŕ felŕ de kreatorŕ: institŕŕiŕni, opi-niŕni, moravŕi, soŕietatea mi însŕ-mŕ omŕlŕ, totŕlŕ se pŕrŕ kŕ è de pŕefŕkŕtŕ, mi raŕiŕnea omeneaskŕ se însŕrŕinŕ kŕ întrepinderea. O asemenea kŕtezare i trekŕse vre o datŕ min minte?

Eatŕ, domnilorŕ, pŕsterea kare, în kŕrsŕlŕ celŕi d'alŕ XVIII-lea sekŕlŕ, s'a aflatŕ faŕŕ

kъ чеia че гeмъnea дin гъvernълъ Іаї Lъdovikъ XIV. Інъелефeдї къ era къ nеnътинъъ сь нъ se їntїmple o lovire їntre ачeste доъъ feđe атътъ de neegale. Fанта dominantъ шї a revoluцїиnї Anglieї, Іънта liberълї esaminъ a къrateї monarxie, къта prin зrmare сь e-sbъkneaskъ шї їn Franцїa. Fъгъ їndoialъ diferinъele era marї, шї къта сь se reprodъkъ їn resълtate; dar, jъdekъndъ bine, sitъaцїsnea џeneralъ era asemenea, шї evenimentълъ defїnitivъ are ачela-шї їнъelesъ.

Nъ мї є a minte, domnilorъ, a pretinde сь esъїдъ ачї nеmърїnїtele sale konsekъinъe. M'аnronїдъ de terminълъ ачestorъ adънърї: катъ сь мъ опрескъ. Voiдъ нъмаї, їnainte de a vъ пърълї, сь кїзмъ Іъarea domnieї voastre a minte asъmъra fanteї cheї маї grele шї, дънъ пърerea mea, cheї маї їnstrъktive kare нї se deskonere їntр'ачестъ спекtakълъ mare. Ачesta є perїкълълъ, рълъ, vїжїълъ чelъ neїnvїnsъ алъ нъsterїї absolъte, orї-kare аръ fi, orї-че нъ-me аръ пърта, шї orї къ че skonъ s'аръ e-serчїta. Ацї vъзстъ гъvernълъ Іаї Lъdovikъ XIV perїndъ маї dın ачeastъ singъгъ kassъ. Eї bine! domnilorъ, нъsterea kare a зrmatъ дънъ dїnsълъ, snїritълъ omeneskъ, аdevъratълъ sъveranъ алъ чelї d'alъ XVIII-lea sekълъ, snїritълъ omeneskъ a avъtъ ачeia-шї soarte; шї

elǎ asemenea a avuť o pǎtere mai absolutǎ; mi elǎ asemeneaa a avuť în sine o încredere foarte mare. Avântulǎ sǎ era prea frumoş, prea bǎnǎ, prea folositorǎ, mi daka arǎ trebui sǎ mǎ resǎmǎ mi sǎ exprimǎ o opinie definitivǎ, m'amǎ grǎbi sǎ zikǎ kǎ seklǎlǎ alǎ XVIII-lea mi se pare unǎlǎ din cei mai mari seklǎi ai istoriei, acela poate kare a fǎkǎtǎ cele mai mari serviiie umanitǎii, kare a fǎkǎt'o sǎ fǎkǎ mai multǎ progresǎ mi progresele cele mai pǎneciale: de amǎ fi kiǎmatǎ sǎ pronunǎ ceva în kassa sa ka ministeriǎ pǎblikǎ dak'amǎ pǎtea întrebunǎa a-cestǎ expresiie în favoarea sa mi amǎ da konklǎsiunile. Nǎ è mai pǎginǎ adevǎratǎ kǎ la acea epokǎ spiritulǎ omeneskǎ, avindǎ posesiiea pǎterii absolute, a fostǎ korǎntǎ mi retǎcitǎ de dǎnsa; kǎ a prinsǎ unǎ felǎ de despreǎ mi unǎ felǎ de sǎr nelegitimǎ pentru fautele cele stabilite mi pentru ideiele antice; sǎr kare'lǎ a kondǎsǎ la eroare mi la tiraniǎ. Partea de eroare mi de tiraniǎ kare s'a amestekatǎ în triǎmfǎlǎ raǎiunii omenesǎi la finele seklǎlǎi, parte atǎtǎ de mare, n'o pǎtemǎ askǎnde, mi katǎ s'o proklamǎmǎ în lokǎ d'a o tǎcea, a-cestǎ parte de eroare mi de tiraniǎ, zikǎ, a fostǎ mai vǎrtosǎ resǎltǎlǎ retǎcirii în kare spiritulǎ omǎlǎi a fostǎ

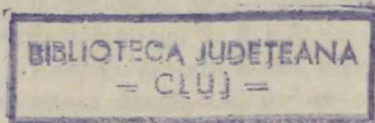
arunkatŝ la ačeastŝ epokŝ prin întinderea pŝ-  
 terii sale. Asta è datoria, mi va fi, krezŝ, me-  
 ritŝlŝ partikŝlarŝ alŝ timpŝlŝi nostrŝ, a rekŝnoa-  
 ŝe ka ori-če pŝtere intelektŝalŝ, saŝ timpŝralŝ,  
 a gŝvernelorŝ saŝ a popoarelorŝ, a filosofilorŝ  
 saŝ a ministrilorŝ, o pŝtere kare ŝŝ se eser-  
 cite saŝ într'o kaŝŝ saŝ într'alta, kŝ ori-če  
 pŝtere omeneaskŝ, zikŝ, are în sine ŝnŝ viŝiŝ  
 natŝralŝ, ŝnŝ prinčipiŝ de slŝbičisne mi de a-  
 bŝŝŝ kare trebŝe ŝŝ o faktŝ a i însemna ŝnŝ  
 otarŝ. Aŝa dar nŝmaî libertatea ŝeneralŝ a tŝ-  
 tŝlorŝ drentŝrilorŝ, a tŝtŝlorŝ intereselorŝ, a  
 tŝtŝlorŝ opiniiŝnilorŝ, libera manifestare a  
 tŝtŝlorŝ forŝelorŝ ačeŝtora, koexistinŝa lorŝ  
 legalŝ, nŝmaî ačeastŝ sistemŝ, zikŝ, poate res-  
 trînŝe fiŝ-kare forŝŝ, fiŝ-kare pŝtere în leŝi-  
 timele sale otare, a o împedika de a kŝlka  
 pe cele alte, a fače, kŝ ŝnŝ kŝvîntŝ, ka libe-  
 rŝlŝ esaminŝ ŝŝ ŝŝbsiste în realitate mi în profi-  
 tŝlŝ tŝtŝlorŝ. Açi este pentru noi, domnilorŝ,  
 reŝltatŝlŝ celŝ mare, lekŝisnea cea mare a  
 lŝnteî kare se fŝkŝse la finele celŝi de alŝ  
 XVIII-lea ŝekŝlŝ, între pŝterea absolutŝ tim-  
 pŝralŝ mi pŝterea absolutŝ ŝpiritŝalŝ.

Am ajŝnsŝ la terminŝlŝ pe kare'lŝ pro-  
 nŝsesem. V'adŝčeŝi a minte kŝ avŝsesem  
 drentŝ obiectŝ, înčenîndŝ ačeŝtŝ kŝrsŝ, a vŝ  
 înfŝŝiŝa tabloŝlŝ ŝeneralŝ alŝ desvoltŝrii

civilizațiunii europene, de la căderea Imperiului roman și pînă în zilele noastre. Am strebtat foarte iste aचेastъ karietъ, fbr' a пtea oare-кѣм, ниѣи a vъ спѣне totъ че се afla importantъ într'insa, ниѣи a vъ адъче до-vezi desне totъ чеia че am zisъ. Am fostъ nevoitъ a skoate mълte лѣкрѣи, ми кѣ toate ачестea a vъ чere adesea стъ мѣ kreдеѣи пе кѣvintъ. Сперъ инстъ кѣ am аженсъ la пин-та mea, адикъ, кѣ am арѣtatъ krisile чеle mari ale desvoltării societății moderne. Er-taѣи-ми инкѣ энъ кѣvintъ. Am черкатъ, інче-піндъ, a defini цивилизаціяnea, a deskrie fanta kare поartъ ачестъ нѣме. Цивилизаціяnea mi s'a пѣрѣтъ кѣ konsistъ în доѣтъ fante principale: în desvoltarea societății omenesѣи ми într'a omъlъi инсѣ-ми; de o parte, desvoltarea poli-tikъ ми socialъ, de alta, desvoltarea interiorъ ми moralъ. M'am инкисъ estimпѣ în istoria so-cietății. Am инфѣimatъ цивилизаціяnea сѣb пѣntълъ еї de vedere socialъ: n'am zisъ nimikъ desне desvoltarea omъlъi инсѣ-ми. N'am чер-катъ de lokъ a vъ спѣue istoria ominisnilorъ, a progresълъi moralъ алъ ѣmanитѣții. Am про-iektълъ, кѣндъ ne vomъ afla earъ într'ачестъ koprinsъ în аnълъ viitorъ, a мѣ инкide спеѣи-алъ în Franѣia, a стѣdia импѣенъ кѣ domnia voastrъ istoria цивилизаціїи franceze, dar a

o stădia kă amănuntăleş, mi sşb diferitele ei feţe. Mă voiş cherka a vş fache sş kşnoas-  
ceş nş nşmaş istoria societăşii în Franşia,  
dar mi a omşleş; a asista kş domnia-voastră  
la progressleş instituşionilorş, alş opinişnilorş,  
alş lşkrşrilorş intelektşale de totş felşleş, mi  
a aşşne astş-felş în stare a înşeleşe într'şnş  
modş kompletş kare a fostş toatş desvolta-  
rea glorioaşei noastre patrie. Ea are drentş,  
domnilorş, mi în trecutş mi în viitorş, la  
afekuşionile noastre cele maş skşşşne.

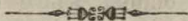
FINE VOLUMELUI ALŪ DOILEA.







# TABLA ANALITICA.



## LECTIUNEA I. — Pag. 7.

Obiectul al cărui subiect. — Istoria civilizației europene. — Rolul Franței în civilizația Europei. — Cum civilizația poate fi istoricită. — Cum este fapta cea mai generală a istoriei. — Despre înțeleșul și șalul și popularul al vorbei *civilizației*. — Două fapte principale konstuteskă civilizația: 1-ia dezvoltarea societății; 2-lea dezvoltarea individului. — Probe despre așteptate aserțiune. — Cum așteptate fapte sunt neapărat legate una cu alta și se prodă mai kșrindul și mai tărziș una pe alta. — Destinată omului și în oare koprinsul întreagul în condiția actuală și socială? — Cum te va kșvinte asupra planului cărui. — Despre starea actuală a spiritelor și despre viitorul civilizației.

## LECTIUNEA II. — Pag. 43.

Obiectul al lecției. — Șnitătea civilizației antice. — Varietate a civilizației moderne. — Ș-

VOL. II. 12

perioritatea sa. — Starea Europei la căderea Imperiului roman. — Preponderința orașelor. — Tentative de reformă politică de către împărați. — Rescrisul lui Onoriu și al lui Teodosiu II. — Pondere a nămelor imperiale. — Biserica cristiană. — Diferențele state prin care a trecut la al V-lea secol. — Clerul în funcțiile principale. — Baza și rea influență a Bisericii. — Barbarii. — Ei introdus în lumea modernă simțimental independenței personale și devotamentului omului către om. — Resumatul al diferitelor elemente ale civilizației la începutul secolului al V-lea.

### LECTIUNEA III. — Pag. 84.

Obiectul al lecției. — Toate diversele sisteme pretind la legitimitate. — Ce este legitimitatea politică? — Coexistența tuturor sistemelor de guvern în secolul al V-lea. — Instabilitatea în starea persoanelor, în proprietate, în instituții. — Era de casă: una materială, continuarea invaziei; cea altă morală, simțimental egoist de individualitate partizantă la Barbarii. — Principiile civilizației au fost necesitatea ordinii, svenirile Imperiului roman, Biserica cristiană Barbarii. — Tentative de organizare de către Barbarii, prin orașe, prin Biserica Spaniei, prin Karol cel Mare, Alfred. — Invasiunea germană și invaziunea arabă se opresc. — Reșimul feudal în țară.

### LECTIUNEA IV. — Pag. 117.

Obiectul lecției. — Alianța necesară a fan-

telorș mi a doktrinelorș. — Preponderinț a cere-  
lorș asșpra oramelorș. — Organizarea unei soșietății  
feudale. — Inflinț a feudalității asșpra karakters-  
lșii posesorșlșii de feudș mi asșpra spiritalșii de fa-  
miliș. — Șra poporșlșii pentrș reșinșlș feudalș. —  
Preotșlș pștea pșșinș pentrș servi. — Nenștinț a  
a organiza regșlatș feudalitatea. — 1-iș Niș o as-  
toritate tare; 2-lea niș o pștere pșblikț; 3-lea difikșl-  
tatea sistemei federative. — Ideia drentșlșii de resis-  
tinț inerintș la feudalitate. — Inflinț a feudalității,  
bșnș pentrș desvoltarea individșlșii, rea pentrș or-  
dinea soșialș.

#### LECTIUNEA V. — Pag. 156.

Obiektșlș lekșisnii. — Relișisnea este șnș prin-  
cipiș de asoșiare. — Sila nș este din esinț a șșver-  
nșlșii. — Kondișisnile legitimității șnșii șșvernș: 1-iș  
pșterea în mșnile celorș mai demni; 2-lea respek-  
tșlș libertății șșvernașilorș. — Biserika, fiindș șnș  
korpș iar nș o kastș, așșindenlinitș pe cea d'întșiș din  
așeste kondișisnii. — Despre diferitele kintșii de nș-  
mire mi de aleșere ce aș fostș în vigoare în sînslș  
ei. — Ea a lipsitș la cea altș kondișisne prin întin-  
derea neleșitimș a principișlșii astorității, mi prin  
întrebșinșarea abșștoare a forșei. — Minkarea mi  
libertatea spiritalșii în sînslș Biserișei. — Reportșrile  
Biserișei kșș principii. — Independinț a pșterii spiri-  
tsale pșse în principiiș. — Pretenșisnile mi silinșele  
Biserișei pentrș a kotroni pșterea timpșralș.

\*

## LECTIUNEA VI. — Pag. 193.

Obiektul lekciunii. — Separarea guvernării lorș și a guvernării în Biserikă. — Influența indirectă a laicilor asupra clerului. — Clerul reconstituit din toate stările societății. — Influența Bisericii asupra ordinii publice și asupra legislației. — Sistemul de penitenciare. — Desvoltarea spiritului omnesk este kă totuș teologică. — Biserica se amestecă în genere pe lângă putere — Nimic de mirat: religiunile aș de skonș a reglă libertatea omenească. — Diferențele stări ale Bisericii de la ală V-lea și la ală XII-lea seculă: — 1-ia Biserica imperială. — 2-lea Biserica barbară; desvoltarea principului separării a doză puteri; a ordinii monastice. — 3-lea Biserica feudală; tentative de organizare; trebuință de reformă; Grigoriș ală VII. — 4-lea Biserica teocratică. — Renascherea spiritului de esamină; Abailard. — Mișkarea komșnelorș. — Niči unș felș de legătură între aceste doză fante.

## LECTIUNEA VII. — Pag. 233.

Obiektul ală lekciunii. — Tabloș komparativș ală stării komșnelorș în ală XII-lea și ală XVIII-lea seculă. — Îndoită kestie. — 1-ia Despre libertatea komșnelorș. — Starea orașelor în ală V-lea și ală X-lea seculă. — Dekadınța și renascherea lorș. — Insrekție komșnală. — Karolș. — Efecte sociale și morale ale liberării komșnelorș. — 2-lea despre guvernulș interiorș ală komșnelorș. — Adș-

пърі de попорѣ. — Маѣistratorї. — Înalta ши чеа de  
josѣ бsrpesїѣ. — Diversitatea стърїї komşnelerѣ în  
diferite orame ale Eсroneї.

### LECTIUNEA VIII. — Pag. 271.

Obiektѣ alѣ lekѣїїnїї. — Renede prїvire asşpra  
Istorieї ęenerale a ęivilisaęїїnїї eсroneane. — Karak-  
terşlş sşѣ distinktivş ши fşndamentalş. — Eпoka în  
kare aęestş karakterş înęene a se ivї. — Starea Eс-  
roneї în alş XII-lea ши XVI-lea sekşlş. — Karakterşlş  
krşęiadelorş. — Kaşsele lorş morale ши soęiale. —  
Aęeste kaşse nş maї esїstş la finele sekşlşlşї alş  
XVIII-lea. — Efektele krşęiadelorş pentrş ęivili-  
saęїne.

### LECTIUNEA IX. — Pag. 302.

Obiektşlş lekѣїїnїї. — Rolşlş imnortantş alş  
reęїeї în istoria Eсroneї ши a lşmiї. — Adevърatele  
kaşse ale aęesteї imnortanęe. — Îndoїtş pşntş de ve-  
dere sşb kare katş sş fıѣ konsideratş instїęїїne  
reęїeї. — Natsra sa prõmїѣ ши permanїntş. — Ea  
este personifikarea sşveranşlşї în dreptş. — În ęe  
limite. — 2-lea Flesibilitatea ши diversitatea sa. —  
Reęїa eсroneanş se pare a fi resşltatşlş a maї mşl-  
torş felşrї de reęїe. — Reęїa barbarş. — Reęїa im-  
perialş. — Reęїa feşdalş. — Reęїa modernş kşratş  
zїst, ши adevърatşlş eї karakterş.

## LECTIUNEA X. — Pag. 5.

Obiektş alş lekciunii. — Tentative pentrş a îm-  
 pşchii şii a face şş viedziaskş şii şş lşkreze în ko-  
 mşnş diferitele elemente soşiale ale Eşronei moder-  
 ne, într'aceia-şii soşietate, şşb o aceiaşii pştere  
 centralş. — 1-iş Tentativş de organizare teokratikş.  
 — Pentrş ce n'a rezşitş. — Patrş pedice principale.  
 — Gresheli ale Işii Gregoriş VIII. — Reakşii-  
 şne în kontra dominşrii Bisericei. — Din partea po-  
 noarelorş. — Din partea şşveranilorş. — 2-lea Ten-  
 tative de organizare repşblikanş. — Repşblice italiene.  
 — Vişiele lorş. — Oraşe de la meazş-zi a Franşiei. —  
 Krşciada Albişesilorş. — Konfederare elveşianş. —  
 Komşne ale Flandrei şii ale Rinşlii. — Ligş anseatikş  
 — Lşptş a nobleşii feşdale şii a komşnelorş. — 3-  
 lea Tentative de organizare mistş. — Şştri şenerale  
 în Franşia. — Korteci şpaniei şii ai Portşgaliei. —  
 Parlamentş alş Angliei. — Stare şpartikşlarş a Ţer-  
 maniei. — Rele şşchese a tşşşlorş tentativelorş aces-  
 tora. — Din ce kasse. — Tendinga şeneralş a Eşronei

## LECTIUNEA XI. — Pag. 38.

Obiektş alş lekciunii. Karakterş partikşlarş alş  
 sekşşliş XV-lea. — Centralizare progresivş a po-  
 noarelorş şii a şşvernelorş. — 1-iş Ale Franşiei —  
 Formarea şpiritşlii naşionalş franşeşş. — Modş de  
 şşvernaş alş Işii Lşdovikş XI. — 2-lea Ale Şpaniei. —  
 3-lea Ale Ţermaniei. — 4-lea Ale Angliei. — 5-lea  
 Ale Italiei. — Nasşerea relaşişnilorş esteriore ale i-

deielorș reliđioase. — Tentativъ de reformъ aristokratikъ. — Konciliele Konstanđei și ale lui Huss. — Renascherea literelorș. — Admirare pentrъ antikitate. — Skoalъ klasikъ saș de liberî kșpetъtorî. — Antikitate đeneralъ. — Kъlъtorie, deskoperiri, invenđișni. — Konklъsișne.

### LECTIUNEA XII. — Pag. 71.

Obiektș alș lekđișniî. — Grestate de a aleđe fantele đenerale în istoria modernъ. — Tabloș alș Eđropei ľalș XVI-lea sekslș. — Perikșlș alș đeneralisъrilorș pređinitate. — Kasșe diferite asemnate reformei. — Karakterșlș ei dominantș este reskoala spiriđlșlș omeneskș în kontra pșteriî absolște în ordinea intelektșalș. — Probe desmre aсeasta. — Destinatele reformei în diferitele đere. — Partea debilъ a reformei. — Desmre iesđiđi. — Analođia revolъđișnilorș sođietъđiî reliđioase și ale sođietъđiî đivile.

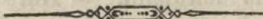
### LECTIUNEA XIII. — Pag. 104.

Obiektș alș lekđișniî. — Karakterș đeneralș alș revolъđișniî Anglieî. — Prinđipalele ei kasșe. — E mai politikъ deкътș reliđioasъ. — Trei mari partitșri se sчedș. — 1-iș Desmre partitșlș reformei legale; 2-lea desmre partitșlș revolъđișniî politice; 3-lea desmre partitșlș revolъđișniî sođiale. — Niđi șnșlș nș rezșesче. — Desmre Cromwell. — desmre restarșrarea Stșarșilorș. — Desmre ministerișlș legalș. — Desmre ministerișlș vagabonzilorș. — Desmre revolъđișnea dela 1688 în Anglia și în Eđropa.



## LECTIUNEA XIV. — Pag. 137.

Obiektş alş lekciunii. — Diferinşii mi asemănare între mersşlş civilizaciunii Angliei mi a kontinentşlşii. — Preponderinşia Franşiei în Eşrona în ai XVII-lea mi XVIII-lea seklşii. — În seklşlş alş XVII-lea prin şvernelş franşeş. — În alş XVIII-lea prin înşş-mi şara. — Despre şvernelş lşii Lşdovikş XIV. — Despre diplomacia sa. — Despre administrarea sa. — Despre legislaşia sa. — Kassa remedii sale dekanşinşie. — Despre Franşia în seklşlş alş XVIII-lea. — Karaktere esenşiale ale revoluciunii filosofice. — Konklşsişnea kersşlşii.



# VOCABULARŪ

de vorbele radicale coprinse în astă  
traducere.

## A.

Abate, stariŭŝ.

Abdika, (a) a se lepŭda de o dregŭtorŭ  
sŭveranŭ.

Abŭndanŭŭ, belŭŭŭŝ.

Absolŭtŝ, neatŭrnatŝ, de sine-ŭŭ porŭn-  
ŭitorŝ.

Absŭrditate, ori ce è în kontra drenteŭ jŭ-  
dekŭŭŭ.

Abŭsŝ, întrebŭndare rea, închelŭŭŭŭŭne.

Aŭenta, (a) a prŭimi, a aŭita o poliŭŭŭ.

Aŭemŭŭŭŭne, prŭimire, înŭelesŝ.

Aŭesibilŝ, de kare se poate aŭroŭia ŭi-  
neva.

Aŭidentŝ, întŭmplare neŭreŭŭŭŭŭŭŭŭŭ.

Akomodatŝ, rŭndsitŝ, învoitŝ, îmŭŭkatŝ.

Akŭiŭŭŭŭne, fanŭŭ, lŭkrare.

Aktivitate, silinŭŭ, vioiŭŭŭŭne.

Aktš, фактъ, пѣtere kare poate prodъche  
 знѣ efektš; хотѣrire, ѝnskrišš.

Aktsalš, ѝn finцѣ, de акѣm.

Akysatorš, пѣrѣtorš.

Adera, (a) a ѣine de чева, a fi limitš de  
 чева, a se зni.

Adesišne, ѣinere de чева, зnire, пrѣimire  
 la чева.

Administra, (a) a okѣrmѣi.

Admirare, mirare.

Admite, (a) a пrѣimi, a ѝngѣdѣi, a da  
 voiѣ, a kѣnoasche de adevѣratš, de бѣнѣ.

Adonta, (a) a пrѣimi pe чинева de fiš  
 saš de fiкѣ; a шѣ ѝnsѣmѣ чева, a aleѣe de  
 маѣ бѣнѣ.

Adversariš, protivnikš.

Afayere, treabѣ: zѣchemš „Am a faye kѣ  
 kѣtare“ ѝntrebѣinцѣndš ѝnfinitivѣlš skѣrtš; amš  
 пѣtea пrea bine sѣ ne servimš kѣ чelš lѣngš  
 ѝn lokš de sѣbstantivš.

Afekcišne, ѣzbire, ѝnklinare.

Afektsosš, ѣzbitorš, ѝnklinatš kѣtre чинева.

Afirma, (a) a ѝnkredѣnѣa, a ѝntѣri знѣ lѣ-  
 krѣ de adevѣratš.

Afsndime, adѣnчime.

Aпita, (a) a klѣti, a sgѣdѣi; a desbate,  
 a diskѣta.

Aпitaцišne, miшkare, klѣtire, sgѣdѣire.

Agoniѣ, lѣnѣta чеa маѣ de pe зrmѣ a па-  
 тѣrei ѝnkontra morцѣi; neodѣхнѣ mare.

Агрѣколѣ, ȳelŝ ȳe se okъпъ kъ lъkrarea пъmъntslъi.

Alia, (a) a mesteka; a ŝni statele pentrъ interesele lorŝ obŝtemŝi.

Аlianцъ, ŝnire prin kъŝŝtoribъ; ŝnire вntre state pentrъ interesele lorŝ obŝtemŝi.

Аlimentŝ, хранъ.

Аlternativŝ, se zice de dorŝ lъkrъŝi kari lъkreazъ neвnȳetatŝ ŝi pe rъndŝ ŝnlŝŝ dŝпъ altslŝ.

Аmbidigne, dorinцъ pemъŝŝinitъ pentrъ ȳinste, slavъ, deosebire.

Аnalogibъ, asemъnare, potrivire.

Аnalogŝ, kare are asemъnare, kare e de o potrivъ kъ altŝ ȳeva.

Аnargibъ, starea ŝnŝi poporŝ kare nъ mai are niȳi kъpetenibъ, niȳi leŝi la kare sъ se sŝpŝibъ.

Аnatemъ, blestemŝ, *anastima*.

Аntesȳemъ, partea teatrslъi kare este mai 'nainte de dekoradibni, ŝi merȳe pъnъ la orkestrъ; вntъmplъrile ȳe se kredŝ a se fi ŝmatŝ mai 'nainte de fapta ȳe se trakteazъ.

Аntikitare, veakъrile ȳele de mъltŝ trekъte.

Аntikŝ, foarte vekibъ.

Аnteriorŝ lokŝ saŝ timпŝ kare este saŝ vine mai dinainte.

Аnŝnъa (a) a вnŝȳinъa.

Аnadъkŝ, kanalŝ pentrъ adȳȳerea apei dintr'ŝnŝ lokŝ вnt'r'altŝ

Апаринѣ, инфинишаре, арѣtare, vedere din afarѣ.

Апаринтѣ, de faptѣ, în vedere, vѣzѣtѣ, arѣtatѣ, vrednikѣ de însemnatѣ.

Апатиѣ, непѣsare, nesimѣire.

Апелѣ, киѣmare, киѣmare la dѣelѣ, апелациѣ.

Аплика, (a) a пѣne знѣ lѣkrѣ peste altѣ ka sѣ se lipeaskѣ; a se îndeletniчи, a шѣ în-sѣши.

Аплѣmbѣ, liniѣ перпендикѣларѣ la planѣлѣ orizontѣлѣ; înkredinѣare în kinѣлѣ de a se инфиниша, de a vorби, de a lѣkra.

Апробаре, гѣsire kѣ kale, învoire.

Апроfsнда, (a) a адѣнчи, a пѣтрѣnde адѣнкѣ în кѣnosчиња знѣ lѣkrѣ.

Апроposito зѣчере ital. tokmaѣ la timпѣ, la vorбѣ, la lokѣ, la persoanѣ.

Арbitrariѣ, чеia че è fѣkѣtѣ din singѣra voiѣ a omѣлѣ, fѣr' a avea regѣлѣ saѣ temeиѣ freskѣ.

Ардентѣ, арѣtorѣ, ferbinte, înfokatѣ, îste.

Ардоаре, арrindere, кѣldѣrѣ, înferbiniѣealѣ.

Аргѣmentѣ, раѣionare prin kare se skoate o зrmare dintr'ѣna saѣ маѣ mѣlte пропѣnerѣ; арѣtare, пѣgere, dovadѣ; арѣtare пе skѣrtѣ a komrinderѣи знеѣ kѣrѣи.

Арmoniѣ, potrivire шѣ konglѣssѣire de маѣ mѣlte sѣnete; potrivire, konglѣssѣire a пѣrѣlorѣ din karѣ се komпѣne чеva.

Арmisticiѣ, îнchetare vremelnikѣ de arme.

Arte, mestешггѣ.

Asedia, (a) a impresъra, a inkonjъra.

Asemna, (a) a otъrî fondъrile trebъinчioase pentrъ plata знеї datorie; a face сѣ se кѣnoaskѣ, a sorochi.

Aserчisne, пропъnerе че се face ши се сѣsчine de adevъratѣ.

Asilъ, lokъ de skъpare, lokъ de lokъinчѣ.

Asimila, (a) a asemъna, a asemъi, a potrivi.

Asista, (a) a sta de factъ la знѣ lъkrъ; a da ajstorъ.

Asoчiare, întovъrъshire, зnire; societate negъдъtoreskѣ.

Aspektъ, привелisчe.

Aspira, (a) a resъfla; a pronъnчa din gîtъ; a avea mare dorinчѣ pentr'знѣ lъkrъ.

Atenta, a черка сѣ rediचे viaдa кѣiva, сѣ striче onoarea знеї femeie.

Atribъi, (a) a da pe seama кѣiva, a a-rъnka în suinarea кѣiva.

Atribъisne, dare de prerogativъ, de privileчiъ; drentslъ че are o persoanъ de a зrma, a administra, a ordona într'o причinъ.

Avantaчiosъ, folositorъ.

Aventъrъ, întimplare, чеia че се întimplъ знѣ omъ.

Aventъrosъ, kare întrъ lesne în чеva фг'a se teme de vr'знѣ perikъlъ.

Avintъ, sborъ, pornire a sѣfletъlъi spre чеva.



Centrală, kare este în centră, kare are raportă kă centrăle.

Çirkăla, (a) a se învăti, a îmbla într'ănu kănu rotăndă, de jăruă împrejăruă, a merġe din mănă în mănă, a se împărstia.

Çirkămskriere, mărġinire, ġeia ġe otġrasġe întinderea ănuă trănuă; desmărgire administrativă, militară saă bisericăeskă a ănuă kănuănsă; lăkrare prin kare se face o figăruă ale kăruăa lăruă atingă ănuă ġerkă; deskriere kă deamănuăleă.

Çirkămstană, împrejărare.

Çita, (a) a kăma kă sorokă spre înfănuămare la jădekă; a adăġe de mărġăruă, de mildă.

Çivilisa, (a) a face pe ġineva să fă bine mărġănuă; a îmăănuăănuă starea ideială mi morăluă; a îndrenta obġeiele mi morăănuăle.

Çivilisaăiăne, veză mai săsă.

### Adausă la C.

Кампанă, kănuăă.

Кантонă, distriktă, jădeăă.

Каосă, kăosă, ori ġe lăkră amestekăă, înkărkăă.

Канăbilă, deăănuăă, vrednikă.

Канелăă, preăă kare mărimesġe leăă kă să slăġeăskă sf. lităănuă la vre ănuă parăklisă; preăă kare slăġăġe sf. lităănuă la reġe saă la altă persoană însemăă.



Karakterisa (a) a însemna, a arăta, a oțrî karakterul, însămîrile unei persoane; a arăta semnele prin kari și lăkră se deosibesce de altul.

Kardinal, întîisul chin bisericeskă dăpă papa la katolici.

Kariet, lokul inkisă kă bariere mi oțrită să slăjaskă la totă felulă de întrecheri prin făgă, mai kă seamă kă kai mi kă trăsăi. Kărsulă viedei, timpulă ce petrece țineva într'o slăjbă; meseria ce îmbrășimează.

Kastă, klase deosebită într'o societate, prekăm klasea popiloră, a nobililoră.

Kastelă, țetăpă, țetate întărită, kălă.

Kasă, întîmlare, împrejărare, pilejă.

Katedrală cea d'întîiș biserikă a șișă episkopată, biserika unde este skasulă mi residința șișă episkopă; mitropolă.

Kasă, principiu, înțepătă, pițină, kăvîntă.

Kestione, întrebare; pronșnere asșpra kăriia se poate face desbatere, kare este sșpșșă la țerțetare.

Kiaritate lămina sașă efektulă lăminei de a pștea deosebi lăkrările; deslățire, lămărire.

Klerikă, țelă ce s'a popită sașă s'a kălăgărită.

Klikă, țeată de oameni kari s'așă șișă să înțele, să fakă întripe.

Koalisa (a se), a se șișă, a se lega kă

chineva pentră a face vre o împotivire, pentră a se апъга.

Koalițiune, зніре де пэрдї deosebite; de mai мэlte пэтері.

Kodș, kondikъ, pravilъ, кэлеңere de leңї, de pravile sistematichesче întokmitъ.

Koerçitivș, че are în sine drentălș de a çiti, че silesче ne altălș de a face чеva.

Koesista (a) a konviенđi, a se afla în fiinđe împрезуъ kș altălș.

Koinçidinđъ, starea a doșъ lșkręri karї se potriveskș знălș kș altălș.

Kolonș, klъkашș, plșgarș, kare lșkreazъ знș пэмїntș, o цгарїъ, în orї kare цarъ.

Komanda (a) a porçнчи, a da ordinș.

Kombina (a) a ашеза, а potrivї mai мэlte lșkręri ашезъndș-le totș kъte doșъ, saș a le ашеза între ele dșпъ oare-kare orїndșialъ; а face kibzëri, kalkъle, sokotelї, а lșa oare-karї мэssëre sipe а isbъti într'o treabъ, într'знș lșkrę; а зні doșъ saș mai мэlte tręпëri ka sъ formeze нșmaї знălș.

Komїciъ, adșnare çeneralъ а попорçlđi romanș pentră а aleңe маңїstăđї saș slъjbamї, saș pentră а desbate alte trebe importante ale repъblicheї.

Komite, grafș.

Kompara (a), а асемъна, а face o lșkrare prin kare sъ se kșnoaskъ асемъnarea saș

deosebirea ce este între două persoane sau două lucruri.

Komparativŭ, kare slăjesce spre a compara, spre a alătura, kare alătura, aseamănă.

Kompensa (a) a potrivi, a împlini, a respunzi.

Komplektŭ, întregŭ, deplinŭ, isprăvitŭ, desăvârșitŭ.

Komplesitate, kompletitură, kalitatea, înșirirea lucrărilor kare este kompletitŭ, kompășă.

Komplesŭ, kompletitŭ, kompășă, kare cuprinde în sine mai multe lucruri, kare nu é simplă.

Komplîche, pârtașă la krima altăia, vinovatŭ împreună cu altăia.

Komșună, obște, dăvălmeșii, lokșitorii șni orașă sau sată; miliții oștenească și dărbnească, totă ce este ală șnei komșne preșem: arătări, islază, pârde; koprinsă, okolă, okrugă ce se kîrmăesce de șnă mairă: zidirea, kasa șnde se adună slăjbani și șni orașă, șni sată.

Komșnitate, șocietate de mai multe persoane kari trăeskă împreună șb oare-kari regăle: obște, monastire de kălugări sau kălugărice, șnde trăeskă mai mulți împreună; korporășne brasă.

Komșnă, obștescă.

Konçentra, (a) a șni, a strînge într'șnă pântă, într'șnă çentră.

Кончепе, (a), a пѣскочи, a'mi inkinxi  
чєva; a компѣне, a alkѣти.

Кончертѣ, armoniѣ formatѣ de mai mѣlте  
glasѣri saѣ instrѣmente; inѣлеѣере, ѣnire de  
mai mѣlте persoane sѣre a fače чєva, potri-  
virea simtimentelorѣ lorѣ.

Кончєsisѣне, inѣѣdѣire dѣrѣirea de oare-  
karѣ drentѣri, privileѣie чє fače ѣnѣ stѣpnѣi-  
torѣ saѣ ѣnѣ stѣpnѣnѣ de momѣ.

Кончѣlia, (a), a имѣѣка, a inѣoi, a ѣni.

Кончѣliarѣ, чє se atinѣe de ѣnѣ soborѣ.

Кончѣliѣ, soborѣ, adѣnare de mai mѣlѣi  
episkopi sѣre a se sfѣtsѣi in mѣchinile bisєri-  
чєsѣi.

Кончѣisѣ, skѣrtѣ, strѣnsѣ, fѣkѣtѣ astѣ-felѣ  
inѣѣtѣ prin пѣѣine vorbe sѣ se arate mѣlте  
lѣkrѣi.

Конкѣsisѣне, inѣєiere, sfѣrmitѣlѣ ѣneѣ  
trebѣ; ѣrmarea чє se skoate dintr'o dovadѣ.

Конкѣѣra, (a), a lѣkra имѣєѣнѣ, a  
da ajstorѣ, a se sili pentrѣ a sѣvѣrѣmѣ  
ѣnѣ lѣkrѣ; a se inѣreče, a intra in konkѣrinѣѣ,  
a fače konkѣrsѣ pentrѣ dobѣndirea ѣnѣ lѣkrѣ.

Конкѣrsѣ, konkѣkrare; alergare saѣ strѣn-  
ѣere de mai mѣlѣi oameni la ѣnѣ lokѣ; in-  
treчєre de mai mѣlте persoane pentrѣ a do-  
bѣndi ѣnѣ premѣѣ saѣ altѣ lѣkrѣ.

Кондamna, (a), a osѣndi.

Конгрегаѣisѣне, adѣnare de mai mѣlте  
persoane, кѣлѣѣѣri saѣ mirenѣ, karѣ aѣ  
totѣ ачєa regѣlѣ la viaѣa lorѣ; strѣnѣerea saѣ

adunarea kardinalilor și a prinților spre a se sfârși asupra oare-cărui pricină.

Konfederatiune, unire, alianță ce se face între state neafirmate; legătură ce face într'un stat sursă de nemulțumiri de stăpânire.

Konfirmativă, întăritoră, care întărește ceva.

Konfusă, amestecată, încercată, fără ordinea.

Koniekta, părere, sokoteală ce face cineva despre un lucru fără a avea vreun temelie.

Koniekta, întemeiată pe părere.

Konjura, (a) a ruga ferbinte, a jura, a îndemna cu jurământ.

Konkerantă, cel ce a făcut multe konkiste, care a konpinsă multe țări și orașe prin rebelie.

Konkide, (a), a înceia; a se învoi într-o, a otrăvi ceva; a trage surmări din ceva.

Konkistă, izbândă făcută cu arme.

Konsakra, (a), a konfiniți ceva la Dămneze cu oare-cari ceremonie; a tîrnosi; a înkina ceva, a se otrăvi la ceva pentru folosul său sau al altuia; a leși, a întări o formalitate.

Konsăpțenitate, rădeni.

Konsekvință, ceea ce urmează din cele zise sau făcute de mai înainte.

Konserva, (a), a пѣстра, a пине знѣ лѣ-  
крѣ в бѣнѣ stare.

Konsidera, (a), a приви, a лѣа в бѣгare  
de seamѣ; a kibzѣi; a черчeta кѣ бѣгare de  
seamѣ; a чинсти, a sokoti знѣ лѣкрѣ de чева.

Konsiderabilѣ, вsemnatѣ, пѣsternikѣ, mare,  
vrednikѣ de лѣatѣ в seamѣ.

Konsiliѣ, sfatѣ, повaдѣ.

Konsistinѣ, starea зnorѣ likѣside kѣndѣ  
se вnkiagѣ, se вntѣreskѣ, se вngroamѣ; stare  
nepreskimbatѣ; statorničѣ; kreditѣ, temeifѣ.

Konsolare, mвngвѣere.

Konstantѣ, statornikѣ, stѣrѣitorѣ.

Konstata, (a), a dovedi, a агѣta кѣ do-  
vezѣ sigѣre кѣ знѣ лѣкрѣ este adevѣratѣ; a  
вntѣri.

Konstitѣi, (a), вntokmi, a komпѣne, a al-  
kѣtѣi, a forma знѣ totѣ; a amѣza, a orвndѣi.

Konstitѣiѣne, alkѣtѣirea, formarea знѣi  
вntregѣ din maѣ mѣlte пѣrпѣi зnite вmpresѣnѣ;  
natѣrѣ, temperamentѣ, alkѣtѣirea din вntѣrѣ a  
trѣnѣlѣi omeneskѣ; forma знѣi гѣvernѣ; xartѣ,  
leѣe fѣndamentalѣ kare отѣrasѣe forma гѣ-  
vernѣlѣi, mi kare regѣleazѣ dreпtѣrile političe  
ale четѣpenilorѣ.

Konstrвnsѣ, silitѣ, strвmtoratѣ; че nѣ este  
fireskѣ.

Konstrѣi, (a), a klѣdi, a zidi, a faye o  
kasѣ, o korabѣ, o makinѣ пчл.

Konstrѣkѣiѣne, klѣdire de lemnѣ saѣ de zidѣ.

Konsѣma, (a), a mistѣi, a strika, a вnvekѣi,

a nimici; a întrebându totă fără se se mai lase ceva.

Kontaktă, atinșere, lăkrare legătură, înclinare.

Kontariosă, molivșitoră, linișiosă.

Kontempla, (a) a privi, a lăa kă de amănuntă în băgare de seamă saă kă okii, saă kă gândă; a se gândi adănkă.

Kontesta, (a) a nă kănoasce dreptăă ce o persoană pretinde a avea la oare-kare lăkră; a trăgădi dreptatea șniș prinșiniă, șnei masime.

Kontinși, (a) a șma.

Kontraria, (a) a sta kăiva împotrivă.

Kontrariă, împotrivitoră.

Kontrastă, nepotrivre în fețe, în figără, în lămine, karaktere și altele.

Konvalesșinșă, însănătoșire.

Konvenșională, kare privesce o învoire.

Konverti, (a) a skimba, a face pe șineva se se întoară de la răă șire bine, saă a lăa o kredinșă relișioasă mai bșnă.

Konvoka, (a) a kăma, a face se se adăne.

Koordina, (a) ameza lăkrășile astă-felă dșnă kăm cere sfărșităă pentră kare s'ăă făkăă

Korșă, trșnă.

Korșeiă, konvoiă, alaiă.

Korșmășine, strikarea moravșriloră, ori ce strikare.

Krea, (a) a înșinșă din nimikă.

Kriminalitate, însșmirea aчelzia kare este kriminalș.

Krimъ, vinъ, пѣkatș.

Krise, пѣntșlș în kare se otъrasче, saș la vr'o boalъ saș la alte împrejъrъrî, kъ se skimбъ în bine saș în rъș.

Kșakerș, tremșrîчîș, пѣmire че се dъ la o sektъ reliđioasъ respъnditъ maî mълtș în Anglia mi în Statele-Șnite.

Kșlpabilitate, starea чelșî че este saș se krede a fi vinovatș.

Kșlpabilș, vinovatș.

Kșltș, slъjbъ biseriचेaskъ, înkinare reliđioasъ, respektș mare pentrъ чеva.

Kșratelъ, epitroniъ.

Kșratorș, epitronș.

Kșrîb, sșb împъrîire de tribșnî la Romani.

#### D.

Data, (a) a пѣne saș a avea leatșlș.

Debilitate, slъbîчîșne.

Debștș, kîpșlș kș kare îчene чineva чеva.

Dekadinъ, îчepere de a kъdea, de a se strika.

Decide, (a) a otъrî.

Decîndea, o zîчere foarte kșnoskștъ între Romșnî rîșrenî, mi kare înceamnъ peste apъ: decîndea Dșnъrîi, peste Dșnъre.

Decisivș, otъrîtorș.

Dekretș, porșnkъ, otъrîire a șneî aștorîtъđî.



- Defektš, kšsšrš.
- Defensivš, mšsšrš de apšrare.
- Defensivš, šškštš pentrš apšrare.
- Defini, (a) a însemna, a otšrî timpšlš saš lokšlš pentrš žnš lškrš; a aršta înššmirile žnš lškrš.
- Definišne, deskriere, deslšçire despre çeia çe este kštare lškrš.
- Definitivš, otšrîtorš.
- Deçenerare, strikare de natšrš, pšefaçere din bine în ršš.
- Delibera, (a) a desbate.
- Delšviš, potopš.
- Demagošrš, fatrš, partidš a porošlš.
- Demarkare, otšrniçire a žnei granide, mošie saš altei propriëtšđi.
- Demnitate, vredniçiš.
- Demnš, vrednikš.
- Demokraçiš, gšvernare în kare porošlš este sšveranš.
- Dependinšrš, atirnarē.
- Depinde, (a) a atirna.
- Deriva, (a) a isvorî, a se traçe din çeva.
- Desçinde, (a) a se kaborî.
- Desloka, (a) a skoate din lokš.
- Desnatšra. (a) a skimba natšra saš înššmirile žnš lškrš.
- Desola, (a) a pšstii, a pšpšđi, a adšçe o întristare mare.
- Desonoare, neçinste.
- Desordine, neorîndšialš.

Desnoșolare, împiedicarea nemțugălei lo-  
kșitorilor într'o țară.

Despotismă, stăpînire nemțuginită de lepi,  
țiraniă.

Destinată, șrsită.

Destinație, întrebăințarea unei persoane  
saș a șnei lăkră pentr' șnă sfîșmită.

Destinție, (a) a deosebi.

Destinș, soarte, șrsită.

Determina, (a) a otărî.

Determinare, otărîre.

Devina, (a) a giçi.

Devotată, înkinată kșiva, gata a se șșpăne  
voințelor kșiva.

Devotamentă, înkinare kș totăș la voin-  
țele altșia.

Devotă, kșchernikă.

Dietă, adșnare obșteaskă în șnele țere,  
adșnarea șnoră tagme de kșlășțrî la katolici.

Diferință, deosebire.

Diferită, deosebită, felșrită.

Difikșitate, anevoință, greștate.

Dinastiă, moșchenirea șșveranilor din a-  
șeia-șă familiă.

Dioceșă, eparhiă.

Direcție, îndreptare kștre oare-kare  
parte; lăkrarea kș kare este însășșinată șnă  
direktoră.

Direktă, dreptă, în liniă dreaptă, nemiz-  
loçită.

Diriĉe, (a) a повѣдѣи, a ĉine чева ѓн бѣнѣ орѣдѣиалѣ; a ѓдrenta.

Disciplinѣ, ѓнвѣдѣтѣрѣ, повѣдѣирѣ, kreschere, regѣлѣ de пѣzitѣ pentѣ тоѣи че sѣntѣ ѓнtr'ѣнѣ kornѣ, ѓнtr'o tagmѣ, ka militari, kѣлѣ-гѣри шѣл.

Diskordѣ, neѣnire, zavistiѣ.

Diskѣrsѣ, kѣvintare.

Diskѣdѣne, desbatere; dispѣtѣ.

Disolѣdѣne, desfacherеа пѣrѣilorѣ ѣнѣ trѣpѣ kare se strikѣ; desfrѣnare, strikare.

Disposѣdѣne, ѓntokmire, kibzѣire, гѣtѣire, pornire, anlekare.

Distinĉere, deosebire, semnѣ de prekѣdere, ĉinstire.

Distinkѣdѣne, (vezѣ maѣ sѣsѣ).

Distinktivѣ, kare aratѣ, aleĉe kѣratѣ, lѣ-mѣritѣ.

Distribѣire, ѓmpѣrѣire.

Diversitate, felѣrime.

Diversѣ, felѣritѣ.

Divinitate, dѣmnezeire.

Docilitate, blѣndeĉe.

Doktrinѣ, sĉiѣnѣ, ѓнвѣдѣтѣрѣ, opinѣne politikѣ.

Dogmѣ, пѣntѣ de doktrinѣ.

Dogmatikѣ, kare se ĉine de dogme.

Dolintѣ, tristѣ, mѣxnitѣ.

Domina, (a) a domni peste чева, a stѣpѣni.

Dominiѣ, domenѣ.

Dѣrabilѣ, kare ĉine mѣltѣ.

Dəratъ, timpelъ kъtъ џine ѕnъ lъkrъ.

Dəritate , tьrime, vîrtoshîbъ, apъsare.

## Е.

Eklesiastikъ, biserichesкъ.

Efektъ, lъkrare, чеia че se nasche dintr'o  
prîchinъ.

Egalitate, konformitate, potrivire; drentъrî  
de o potrivъ.

Egalъ, de o potrivъ kъ altъ.

Egoismъ, viđislъ omъslî kare, orî че gîn-  
desche, orî че vorbesche saъ lъkreazъ, toate  
pentrъ sine le face.

Egoistъ, omъ kъ egoismъ.

Elekъisne, alepere în adъnare prin darea  
glasъrilorъ.

Elektivъ, kare se nъmesche prin alepere.

Elektoralъ, orî че are înklinare kъ drentъ-  
tîlъ de alepere.

Elegantъ, podobъ, џingъshîbъ.

Elementariъ, че se џine de ѕnъ elementъ,  
че alkъtъsesche ѕnъ elementъ; чеia че privesche  
prinъipiele ѕneî ѕvîinde saъ arte.

Elementъ, stixîbъ, tьpъ simъlъ, prinъipîiъ.

Emana (a) a pьrchede, a kьrъe, a isvorî.

Emisferъ, jъmъtatea ѕneî sfere.

Emoъisne, mishkare, tьrbьrare a ѕъfletîslî.

Enerđîbъ, nъtere kъ kare se nъne în lъ-  
krare.

Enerđikъ, kare are enerđîbъ.

Entsiasmă, mare aapindere a sffletelri saă a mirbrri.

Entsiasistă, kare se krede însfflată, fanatikă; kare admiră peste mbrbr.

Επισχια, (a) a face kbnoskrtă, a arba.

Εποπειβ, karakterrlă dnei poeme epice.

Επιταρχιβ, gvernă de sheante membri.

Εγρ, pntă fiksă pentră sokotită anii.

Ereditară, moschenitoră.

Ereditate, moschenire.

Eresiv, eresă.

Ermită, pstnikă.

Eroikă, vitejeskă.

Esakriune, jefdire, mbnkrtoriv.

Esaktă, pntsală.

Esamina, (a) a chereta.

Eschela, (a) a fi maī presrsă, a se deosebi.

Eschelentă, kare è maī presrsă, kare se deosibesche prin kalitădile sale.

Eschenta, (a) a skoate din nbrbră, din regrl.

Eschesivă, peste regrl, peste mbrbră k-viinçioasă.

Esklăde, (a) a skoate, a depărta pe çineva dintr'o adănare, dintr'ănă kornă; a nă priimi, a depărta.

Esklăsisivă, kare skoate, kare depărtează; adv. skoiăndă, depărtăndă.

Eseksta, (a) a pñe în lăkrare.

Esemplă, mildă.

Esençială, çeia çe este o parte din fiinça

зндї лѣкрѣ; чеіа че   neap rat  trebzınchos .

Eservita, (a) a deminde, a face, a  mplini a  ntrebzın a.

Eservı  , demindere,  nteletnıchire,  ntrebzın are.

Esil , s rgı n .

Esi ın , pretindere, cherere.

Esi n , fire, cheia che face ka znd  kr  s  fı  cheia che este; ap  skoas  din plante mirositoare.

Esista, (a) a fi, a se afla  n fi n , a tr i.

Esistın , aflaie  n fi n ,  n vi n ; posi i nea  n so ietate.

Espanziv , kare se resp ndesche, se revars .

Esnia, (a) a isb vi.

Esnira, (a) a m  da s flet l ; a se sfırmi sorok l .

Esnilika, (a) a t lm chi.

Esnosı ne, esb knire, plesnire.

Esnresı ne, ar tare a simtimentelor , a k petelor , a natimelor .

Esterior , din afar .

Estermina, (a) a sf r ma, a stin e.

Estindere,  ntindere, l krarea prin kare se  ntinde cheva.

Estate, vırst .

Eternitate, vechıni i .

Etnografı , deskrierea deosebitelor  po-poare.

Eveniment ,  nt mplare.

Evidentș, învederatș.

Evș, veakș..

## F.

Fabșlș, lșkrș skornitș, minçişnș.

Façilitate, înlesnire.

Fakșltate, destoiniçiș, talentș.

Falsș, minçinosș, neadevșratș.

Fanatikș, çelș çe este stșpnînitș de o rîvnș peste mșșșrș pentrș reliçişnea sa; çelș çe este pasionatș înfokatș pentrș o pșrere.

Fanatismș, rîvnș peste mșșșrș de mare mi de mșlte ori neomenoasș de kare se stșpînesçe çineva în favoarea reliçişnii; nisma kș kare se çine çineva de o partidș, de o pșrere.

Fantastikș, ximerikș, întemeiatș pe înkinșiri zadarniçe, fșrș temeiš.

Fase, deosebite skimbșri ale lșnei mi ale altorș planete; skimbșri sșçesive, karî çrmeazș șna dșpș alta.

Fatalș, neferiçitș, çrsitș de soarte, de kare nș pștemș skșpa.

Favoare, façere de bine, semnș de dragoste.

Favorabilș, folositorș, astș-felș prekșm doresçe çineva sș fiș o persoanș, șnș lșkrș pentrș șnș skopș alș sșș.

Fekșnditate, rodniçiș, însșșire de a fi roditorș.

Fekșndș, roditorș, kare prodșçe.

Federare, alianцъ, зhire.

Federaцiune, (vezi federare.)

Federativă, se zice de зhirea politikă a mai multor țate.

Fermă, tare, kare ține tare.

Feroцitate, selbățciune, krezime.

Feodalitate, formă vekie de gvernă; epoka pe kândă se eserчita ачestă gvernă; kredința mi sșuзнerea че era datoră să pzeaskă зă vasală kătre stăpînăle znei feode (momii).

Feodală, чеia че ține de feodă, че прivesче la feodalitate.

Feodă, momie че se da зă nobilă kă oare-kari kondiцiuni.

Fidelitate, kredința la împlinirea datorieloră mi a fьgьdъeliloră sale; чinste; statorničie.

Fidelă, kredinчiosă, чinstită statornikă.

Fine, sfirmită.

Fini (a), a sfirni.

Fisa, (a), a înцeneni, a întări; a printi, a отări зă termină.

Fisitate, înцenenire, întărire; nepreskimbare, statorničie.

Flesibilitate, mlădiomie, insșmirea lăkră-lă mlădiosă.

Forma, (a), a înfinца зă lăkră mi a i da o formă.

Formăle, modelă, formă leпiđite dăpă kare trebze să fiă alkățaită зă aktă аšten-tikă, reliчiosă.



Fortifikaציה, întărire, ori ce lucrare făr-  
kăţ de pămînt să de zidă prin care se  
întăresce un loc; meşteşugărie de a întări  
un loc.

Форцъ, ptere.

Фортънъ, norok.

Frankede, sinceritate, kărbănia inimei,  
a sffetăi.

Frase, mai multe ziceri legate împreună  
sire a forma un înşes.

Frontieră, otară, graniţă.

Făktă, poamă, rodă, produsă.

Făgosă, înfokă, iste.

Fănda, (a), a pune temelie, a zidi.

Făndamentală, care slăjesce de temelie  
la o zidire, de temelie.

Fănestă, nenorocită, prevestitoră de ne-  
norocire.

Fănkăşie, slăjba ce face cineva sire a  
împlini datoriele unei postă, unei dregătorie.

Făşie, tonire; amestekare, împreună.

## G.

Garanta, (a), a kieşăi.

Гаранція, kieşăie.

Глорія, slavă, mărire, cinste.

Глорификация, slăvire, proslăvire,

Глоріосă, slăvită, vrednikă de slavă, de  
cinste.

Gravitate, greşate; serioşitate, importantă

Gravš, greš; seriosš, importantš.

### Adausš la G.

Целосиѣ, temere, zslіѣ.

Цeneralitate, kalitatea lѣkrѣlѣi ѣeneralѣ,  
obшteskš,

Цeneralѣ, obшteskš, de obште.

Цeneraцiѣне, neamš, posteritate, згмашii,  
чеi че се koboарѣ de la o persoанѣ.

Ценере, (in), de obште.

Цениш, ingerš saš dѣxš rѣš kare insoѣes-  
че, dѣпѣ пѣrerea ѣелорѣ vekі, ne omš de la  
nasѣerea sa шi пiнѣ la moarte; sniritš маi  
presssš de ѣele обiѣнѣite.

Ценш, neamš.

Церминш, semіnцѣ, inѣенѣstѣlš знѣi lѣkrѣ,  
пpиѣина дiн kare isvorasче знш lѣkrѣ.

### X.

Хартѣ saš kartѣ, xrisovš, aktš inskrisš,  
konstitѣцiѣнеа знѣi statš.

Химерѣ, iasmѣ, monstrѣ; inkinѣire za-  
darnіkѣ, пѣлѣѣire, пѣsmѣire.

### I.

Iansenismš, inѣѣѣѣѣѣѣ a lѣi Iansenіш  
asѣпpа darѣlѣi шi ppedestіnѣrіi.

Idealizatș, kroitș, fșkștș modelș, fșkștș ikoanș.

Idealș, înkinșitș, țe se aflș nșmaĩ în ideiș iar nș mi în fiinșș; desșvĩrșitș în felșlș sșș.

Idiomș, limba șnei nașșionĩ, limba partikșlarș a șnșĩ ĩinștș.

Ierarxiș, rĩndșiala mi șșbordinarea deoșbitelorș trepte ale sșșrii bisericei.

Ierarxiș, țe se ĩine de ierarxiș.

Iesșitș, nșmele mșdșlarilorș din ordinea religiioasș nșmitș kompaniș saș șoșietate a lșĩ lĩșșș.

Paritate, bșkșriș dșlșe mi linisșitș, șem-nșlș feșei mi alș șpirișlșĩ; veseliș neasștentatș.

ĩeștrș, ștelșșitș vestișș ĩin meritș, ĩin nobleșe.

Imașina, (a) a'șĩ înkinșĩ; a nșșkoci, a afla.

Imașinare, înkinșire, (vezi mai josș).

Imașinașșne, darșlș de a'șĩ înkinșĩ oarekare lșkrș în mintea sa; darșlș de a nșșkoci șeva.

Imașine, kinș șionlitș, zșgrșvitș saș tișșritș, portretș.

Imemorialș, așș-felș de vekiș înkștș nș se ĩine minte, nș i se șșie înșenștșlș.

Imensitate, nemșșșinire, mșșime nemșșșinitș; întindere foarte mare, mșșșime.

Imperativș, porșșșitorș.

Imperfekciune, nedesvîrmire.

Imperiosş, mşregş, porşncitorş, kş trşfiş.

Imperiş, împşrbşciş, timpşlş domniei şnş  
împşratş.

Impieş, slşjbş.

Importanş, şeia şe faşe ka şnş lşkrş  
şb fiş de şnş mare interesş, şb fiş foarte în-  
semnştorş, neapşratş.

Importantş, însemnştorş, mare kare este  
de şnş mare interesş.

Imposantş, kare împşne, falnikş, mşregş.

Imposibilş, kş nepştinş, kare nş poate  
fi, nş se poate faşe.

Impositş, dajdiş, birş.

Impresieş, întipşrire.

Impreşniş, rezultatş alş şnrii pşrgşilorş.

Impřima, (a), a tipşri.

Impřimeriş, tipografiş.

Impřisişne, împşnşere, îmboldire; fanta  
de a înkşraşia, de a apşşia, de a apşşinde, de  
a împşnşe pe şineva ka şb fakş şnş lşkrş.

Impřsta, (a) a zice kşiva şnş lşkrş vred-  
nikş de a i adşce defşimare.

Inkşorporare, întrşpare.

Independinş, neatşrnare.

Independintş, neatşrnatş.

Indiferintş, nepşştorş, lşkrşlş de kare  
nş i pasş kşiva.

Indignatş, şşpşratş de nekşnsiderarea şe  
a avşşş şineva pentş dşnsşlş

Indirektş, pezimş.

Indispensabilă, neapărată, de care nu se poate scuti cineva.

Individă, însă, și individă, și însă, doi indivizi doi înși.

Indivizibilitate, ceea ce face pe cineva ca să fie o ființă în parte, deosebită de cele alte.

Indivizibilă, ceea ce privesc la și individă, la o persoană, ceea ce este a și individă, a unei persoane.

Induce, (a), a ducă, a face, a îndemna pe cineva să facă și lucruri; a scoate, a trage o armă din țeva.

Inducere, îndemnare, întărire, concluziune, consecință.

Industriale, (vezi mai sus).

Industria, meșteșugurile mecanice și manufacturale; industrie.

Industrială, care privesc la industrie, se pune de dânsa; care izvorăsc din industrie.

Inegală, nepotrivită, neasemnată.

Inemikă, vrăjmașă.

Inerentă, care dă naștere sa este și, nedespărțită de și subiectă.

Inerție, nemiscare; trândăvie, lenevie, lipsă de energie.

Infamă, necinstită, defăimată; scârboasă, rășinosă.

Inferioritate, nepotrivire, starea de a se afla mai pe jos în ceea ce privesc rangul, meritul, și altele.

Inferioră, kare se află amezată mai josă la rangă, la vrednicie, la ptere, la merită.

Inflință, înrîsire; astoritate, kredită, ptere.

Inflință, kare are inflință, înrîsire.

Informa, (a), a înschiința, a face kgnoskăță.

Ințenosă, plină de spirită, pșkocitoră. îndemnatikă.

Inoranță, neschiință, neînvedetă.

Inorantă, neînvedată, fără schiință.

Inkisițiune, cherchetare strannikă mi kă deamțentăle în kare se abate čineva din drămăle drentău; tribunăle amezată în oarekari ptere sure a kăta mi a pedepsi pe ačeia kari aș simtimente împotrivoare la relițiunea katolikă.

Insolință, semeție, îndrăneală peste mșșă, obrăsnicie, nerșminare.

Inspira, (a), a însșfla.

Inspirare, însșflare.

Instabilitate, nestatornicie.

Instabilire, lăkrare de a ameza, a pșne kă pomă într'o dregătorie, slăjbă, vrednicie, pșnerea, amezarea kșiva la șă lokă.

Instinktivă, kare se pșine de instinktă, se nasce dintr'insăle.

Instinktă, pornire firească.

Institutiune, întokmire, amezare; amezămintă; kasă de kreschere.

Instrăkțiune, învădăteță, edșkațiune, kreschere; kgnoschiință, schiință.

Insurrekciona (a), resvrǝtǝi ʒnǝ poporǝ,  
a'lǝ reskǝla.

Insurrekciune, resvrǝtire.

Intelektǝalǝ, kare se ɥine de ɥnɥeleɥere,  
de ɥriɥepere.

Inteliɥinɥɥ, ɥnɥeleɥere, ɥriɥepere; kǝnos-  
ɥinɥɥ adɥnkɥ.

Inteliɥinǝ, ɥnɥelegɥtorǝ, deŝtoɥnikǝ de a  
ɥnɥeleɥe.

Intendentǝ, epistatǝ, vɥtafǝ.

Intenɥiune, gɥndǝ, kǝɥetǝ, ɥintire la vre  
ʒnǝ sfirmitǝ.

Interziɥe, (a), a opri pe ɥineva de la vre  
ʒnǝ lǝkrǝ.

Interiorǝ, din ɥntrǝ.

Interpretǝ, tradǝkɥtorǝ, tɥlmɥɥitorǝ dintr'o  
limbɥ ɥntr'alta; tɥlmɥɥiǝ, dragomanǝ.

Internune, (a), a ɥune ʒnǝ lǝkrǝ ɥntre  
doʒɥ altele, a mizloɥi.

Intervalǝ, deɥɥrtarea de la ʒnǝ lokǝ la  
altǝ, de la ʒnǝ timpǝ la altǝ.

Intervenǝ, (a) a se amesteka ɥntr'o ɥriɥinɥ;  
a ɥntra mizloɥitorǝ ɥntr'o ɥriɥinɥ.

Intimǝ, din inimɥ, adevɥratǝ, kǝratǝ.

Invasiune, ɥɥvɥlire vrejmɥsheaskɥ ɥe se  
faɥe kǝ gɥndǝ de a jeŝi, de a koprinde o ɥarɥ.

Inventa, (a), a ɥɥskocǝ.

Invenɥiune, ɥɥskocǝire

Investǝ, (, a orɥndǝi saǝ (a ɥntrǝri pe ɥi-  
neva, kǝ oare-karǝ formalitɥɥi mi ɥere蒙ie,  
ɥn stɥmɥnirea ʒnei feʒde saǝ ɥn vre o vred-

ničib biseričeaskb; a însbrcina pe čineva, kb oare-kare pštere saš astoritate, a'ľ pšne peste čeva.

Invidia, (a), a nismš; a rívni, a dori, a pofti.

Invidib, nismb, rívnb, doringb.

Invoka, (a), a kibma în ajstorš, se zice mai kb seamb despre Dšmnezeire saš vre o altb pštere înaltb.

Involšntariš, řyb vbib.

Ipotese, sšposiřne; înkinřire če 'mř faye čineva de vre řnš ľkřš pštinčiosš.

Ipotetikš, kare se reazimb pe o ipotese, vezi mai sššš.

Islamismš, reliřisnea Maxometanilorš, đerele în karř lokřeskš Maxometaniř.

Isolare, starea řnei persoane kare trb-escbe singřrb, retrasb de ľsme.

Isolatš, retrasš, đepřtatš, în singřřtate.

ľriskonsšltš, čelš če kbnoasbe bine sčindřa drentšlř mř a ľřilorš, mř kare se îndeletničesbe a'mř da přřerea sa în přřini karř se atingš de ačea sčindřb.

ľrisdikřisne, pšterea řnř řđdekřtorš, a ačelřia kare are drentšlř de a řđdeka; întinde-rea lokřlř în kare řnš řđdekřtorš are drentšlř de a řđdeka; kornšlř řđdekřtoreskš la o řđdekřtorib.

ľřstiřib, drentate.



## L.

Laboriosă, мѣнчиворѣ, лѣкрѣторѣ.

Laikă, mireană,

Lasitădine, osteneală, oboseală.

Legalitate, правилничіѣ.

Legislațiune, drentă de a face legi; legisire  
saă trъnslă legiloră; sciinda legiloră.

Lejitimitate, kalitatea de чеia че este  
дѣлѣ правилѣ, дѣлѣ drentate, дѣлѣ кѣвииндѣ.

Lejitimă legisită; drentă, кѣвиинчиосă.

Leimosine, поманă, чеia че се дѣ стѣра-  
чилорă.

Lentă, întърziѣtoră, зѣbavnikă, încetă,  
domolă.

Liberală, пѣrtinitoră ală libertății.

Libertate, slobozeniѣ.

Libertină, desfrănată, kare nă пѣzesche  
regălele moralei.

Liberă, slobodă.

Liçenдѣ, voiѣ, slobozeniѣ dată de gѣ-  
vernă pentru a esporta saă pentru a vinde  
oare-karī marfe; slobozeniѣ prea mare, neîn-  
frînare.

Ligă, alianдѣ, зnire de mai multe state  
sire a se апѣга, saă a ataka.

Limbațiș, graiă, vorbire; se zice de ѣinete  
glasă, кѣntikă, кѣ karī se slăjeskă vieдѣitoa-  
rele sire a se încелеѣ; limba, idioma зnei  
națiіni.

Limită, otară, marține, granидѣ.

Litere, ачеастъ зичере се întrebşinǎeazъ  
 нѣмаї la імѣлитѣ, сѣинде, кѣносѣинде, инвѣ-  
 пѣтѣре; la singѣритѣ інсеамнѣ slovъ.

Literatѣ, инвѣпатѣ.

Literaturъ, сѣиндѣ kare konrinde grama-  
 tika, elokşinǎa mi poesia; кѣносѣиндѣ regъ-  
 lelорѣ, а кѣрѣилорѣ literare; toate prodъcherile  
 literare ale знеї дѣре, ale знеї епоче.

Lokalisare, ашеzare într'онѣ lokѣ.

Lokalitate, partikşlaritate, інсѣмire lokalъ;  
 kiarѣ lokşrile кѣндѣ аѣ чева partikşlarѣ.

Lokalѣ, lokѣ privitѣ ін privinǎa ашезѣгїї  
 mi stѣгїї sale.

Lokalѣ, kare are inklinare кѣ онѣ lokѣ.

Loşikъ, сѣиндѣ kare invaǎъ a raşiona,  
 а jşdeka drentѣ; minte, raşionamentѣ, şirѣ,  
 legъtşrъ ін ideie.

Loşikѣ, potrivitѣ кѣ regъlele loşiceї.

### M.

Maestrъ, mesterѣ, omѣ кѣ инвѣпѣтѣгѣ, кѣ сѣи-  
 индѣ de o arte oare-kare; stѣпїнѣ.

Magnatѣ, mare, nobilѣ.

Mania, (a), а întrebşinǎa o знеaltъ de  
 vre онѣ instrămentѣ, de vre o armъ; а kїrmşı.

Maniare, mъnşire, сѣиндѣ, deprinderea de  
 а їмbla кѣ armele saѣ кѣ altѣ instrămentѣ,  
 de а le дїне ін mънѣ; kїrmşire, administrare.

Manifesta, (a), а fache кѣносkşтѣ, а skoate  
 la lşminъ; а da ne faǎъ.

Manifestare, dare în кѣносчиндѣ, аргѣtare, ivire la лѣминѣ.

Manѣine, (a), a ѣine tare; a remѣnea într'aceia-ші stare.

Manѣinere, пѣstrare, пѣzire; kinѣ de a se пѣrta, de a'ші ѣine тѣпслѣ.

Maritimѣ, de mare; kare este aproape de mare.

Materialѣ, formatѣ, фѣктѣ din materіѣ; kare este inklinatѣ кѣ materia, ѣine de дinsa.

Matsritate, stare de desvoltare desѣvіr-шітѣ a пѣsterіі інѣelegѣtoare ші fisіche, starea znei vіrste, minѣі, інѣleѣerі че нѣ маі este konіѣreaskѣ.

Masimѣ, пропозиѣіone ѣeneralѣ kare slѣ-jesche de пинѣиміѣ, de temeіѣ, de regѣлѣ într'o arte saѣ sѣiinѣдѣ, dar маі кѣ seamѣ în materіѣ politikѣ ші moralѣ.

Masimѣ starea чеa маі mare la kare poate sѣ vіѣ zнѣ лѣkrѣ.

Medikѣ, doktorѣ.

Medita, a лѣa în бѣgare de seamѣ zнѣ лѣkrѣ, a'лѣ чегчeta кѣ de амѣнѣntѣлѣ sure a'лѣ пѣтрѣnde.

Mediѣ, mizlokѣ

Meziѣ, de mizlokѣ.

Membrѣ, mѣdѣlarѣ.

Memoriѣ, ѣinere de minte, adѣchere a minte.

Memoriѣ, аргѣtare, relaѣіone istorikѣ, fak-тѣrѣ, instrѣkѣіone.

Metaforѣ, figѣrѣ de retorikѣ, пин kare

se skimbъ înŋeleslě propriě alě zneî zîcherî în înŋeleslě figuratě.

Metamorfose, prefacerea, skimbarea dintr'o formъ în alta.

Miserabilě, tikъlosě, nefericitě, kare se aflъ în tikъloშიბ.

Misionarě, acela kare este însъrginatě kъ o instrъкჳიჳne saě kъ проповѣдѣirea evangeliei.

Misiune, trimitere, însъrginare, împerterni-  
chire че se dъ kъiva pentrъ a sъvîrში zნě че.

Misterě, тайнъ.

Mistě, amestekatě.

Mobilitate, mișkare; skimbare.

Mobilě, mișkъtorě.

Modela, (a), a regъla, a konforma, a lъa de modelě.

Moderatorě, domolitorě, potolitorě, kъm-  
пъტtorě de pъgerî esaltate.

Moderně, noě, de kъrîndě, de akъm.

Modestib, smereniბ; rъშinare; kъmპტare.

Modifika, (a) a mikșora, a mъrgîni, a skimba zნě lъkrъ.

Modifikare, mikșorare, mъrgînire; skim-  
bare.

Modě, kipě, felě, manierъ de a fi; formъ,  
metodъ.

Molekъlъ, pъrticikъ mikъ din kare se  
alkъტესचे zნě ტრეპě.

Momentě, klipъ, minტě.

Monarxiб, felělě de gъverně alě zნბi

stată kîrmăită de o singură kăpeteniă; statălă kîrmăită de ză monarxă

Monarxikă, ce ăine de monarxiă.

Monastikă, monastirescă, ce este ală kă-lăgăriloră.

Monotonă, zăiformitate zăpărbătoare de tonă, de glasă în konvorbire, în kăntare; mănieră de a trăi totă într'ză felă.

Monotonă, la kare se aăde măi totă d'a zăna nămăi zăă tonă; ărea zăiformă, de ačela-ăi felă.

Monămentă, lăkra de arxitektră, săă de skălătră, ce se face săre nămenirea zănei persoane strelăcite, săă zănei întămplări înseămate; mormăntă.

Măničipală, ce ăivesče la obătea lokăitoriloră kară înkășesăă o măničipalitate, zăă oraăă, o komăă.

Măničiniă, tită ce aveă zănele oraăe în Italia, ăi kăroă lokăitoră se împărtăăia de drentările četăăeniloră Romăni, kă toate kă forma oraăe deosebite.

## N.

Nativă, năskăă.

Neaktivă, kare n'are aktivitate, n'are ătere a lăkra; nelăkrăăă, trăndăă, molăăă.

Neăničă, nenăieteniă, văăăăă.

Neănikăbilă, ce nă se ăoate ăălika, ăăăă.

Nekapabilǎ, nedestoĭnikǎ.

Nekapacitate, nedestoiničiǎ, neiskǎsinǎ.

Nechesariǎ, trebǎinčiosǎ, totǎ ce este de neaștratǎ trebǎinǎ.

Nekoerintǎ, lipsitǎ, de legǎturǎ, de șnire, de șirǎ.

Nekomplektǎ, nedelinǎ, ce nǎ este întregǎ.

Nekonseșinǎ, lipsǎ de legǎturǎ, de șirǎ, d'o potrivire kǎ principiele, kǎ temeiele șșle, în ideie, în vorbire și în lǎkrare.

Nekontestabilǎ, de netǎgǎditǎ.

Nekontestatǎ, netǎgǎditǎ.

Nedefinitǎ, nemǎrșinitǎ, neotǎrșitǎ.

Nedirșiatǎ, nekĭrmșitǎ nepovǎșitǎ.

Neegalitate, nepotrivire la întindere, la timpǎ, la preș.

Neesulikatǎ, netǎlmșitǎ.

Nega, (a), a tǎgǎdi.

Nelegalitate, însșșmirea lǎkrșlșĭ kare este împotriva legĭi, a drentșlșĭ.

Neleșitimǎ, nepravilnikǎ, neleșitǎ.

Nelimitatǎ, nemǎrșinitǎ, șșrǎ otarǎ, șșrǎ sorokǎ.

Neperfekționare, nedesșvĭrșire.

Neperfektǎ, nedesșvĭrșitǎ.

Nepraktikabilǎ, kare nǎ se poate face, nǎ se poate șșne în lǎkrare; neșmblatǎ, lo-  
kșlș pe șnde nǎ se poate șmbla.

Nereflesșne, negĭndire, nesokotinǎ.

Nesociabilitate, nepștinșa de a se șni,  
de a trși în societate.

Nesociabilă, неприкос, kă kare nă poate fi cineva în societate.

Nestimabilă, непредситă.

Nivelă, starea unei plană orizontale, a mai multor pântări cari sântă într'acela-și pântă orizontală.

Nomadă, kare n'are lokșindă statornică.

Nominațione, nămire într'o slăjbă, într'o dregătorie.

Nota, (a), a face o notă, o însemnare de ună lăkră; a băga de seamă.

Noțiune, kănosșindă, ideia ce are cineva despre ună lăkră.

Nălitate, desființare, nimicire, kare nă însemnează nimică.

Nătri, (a), a xărni.

Nătrimentă, хранă.

## O.

Obiectă, ori ce lăkră vede cineva; ori ce lăkră la kare se găndesce cineva; lăkră.

Obliga, (a), a îndatori pe cineva să zică săă săă fakte ceva; a sili.

Obligare săă obligațione, îndatorire.

Obskără, întănekosă, posomorită; anevoiă de înțeleșă.

Observa (a), a păzi o regăle, a implini ceea ce porăncesce lepea; a băga de seamă.

Observare săă observațione, păzire, implinire de ceea ce porăncesce lepea, de ceea

че а бѣгѣдѣитѣ чинева; бѣгаре де seamъ, привире кѣ бѣгаре де seamъ.

Observatorѣ, бѣгѣторѣ де seamъ, привиторѣ кѣ бѣгаре де seamъ.

Obstakлѣ, педикъ.

Obține (a), а добѣнди.

Okasionalѣ, каре дѣ прѣлѣжѣ, ѣнтѣмплѣторѣ.

Okasiune, прѣлѣжѣ, ѣнтѣмпларе.

Ocidentalѣ, апѣсанѣ, деспре апѣсѣ.

Okupa, (a), а копиринде ѣнѣ спациѣ де локѣ саѣ де тимпѣ а апѣка, а копиринде, а стѣпѣни.

Okupatorѣ, челѣ че апѣкѣ ши ѣа ѣн стѣпѣнѣре ѣнѣ лѣкрѣ.

Oferi (a), а ѣмбѣа, а пропѣне, а да кѣива ѣнѣ лѣкрѣ ка стѣлѣ прѣѣмеаскѣ.

Onestiѣ, чѣнсте.

Onoare, чѣнсте.

Onora (a), а чѣнсти.

Opera (a), а фаче, а лѣкра, а стѣвѣрши.

Opiniune, пѣргере.

Opresiune, ѣмпотривире.; партеа ѣнеѣ адѣнѣрѣ лѣѣislative каре се ѣмпотривесче ла пѣргереа пѣргѣѣ домнитоаре.

Orѣ, чеасѣ.

Ordinaciune, хѣротонѣ, преопѣѣ.

Ordine, орѣндѣѣалѣ.

Ordinѣ порѣнкѣ.

Ordona (a), а порѣнчи.

Organisa (a), а да о формѣ statornikѣ ши отѣрѣтѣ, а ѣнтокми.



Organisare, întokmire.

Orientș, reszritș.

Orișinalș, kare vine de la orișine de la  
îнчепштș.

Orișine, îнчепштșlș, isvorșlș зншї lșkrș.

Oroare, groazș.

Ostilitate, vгъjмъшїѣ, пъвълїге vгъjмъ-  
шеaskș.

## II.

Памшетș, брошшгъ kopиnzъtoare de lș-  
krșгї politice saș satirice.

Папїѣ, vredнїчїа de папъ, тїмшлș kтș  
шеade знș папъ îн skазнș.

Paradoksalș, чїșdatș, îмпотrivitorș la пъ-  
rerea de obște.

Paradokсș, пропънere îмпотrїva пъrerїї  
de obște, пропънere чїșdatș.

Paralelismș, starea a doșș linїe, a doșș  
szırafede paralele, de o potrivъ депъrtate zna  
de alta.

Parlamentș, adșnare, șfatș.

Parșialș, пъrtınitorș.

Partїчїа (a), a se îмпъrtъшї, a lșa parte;  
a se interesa.

Partitș, pardїdъ.

Pasїșne, патїмъ, oгї че mїșkare a sz-  
fletșlșї.

Patronașїș, protekцїșne, апъrare че face  
знș omș пъternїkș зншї omș maї mїkș.

Pelerinš, хаџиѣ.

Penalš, kare sьpъne la pedeansъ, dъ pe-deansъ, прivesче la pedeansъ.

Peniela, (a), a zьgrъvi.

Penibilš, greš, ostenitorš; sьpъrъtorš, mîxnitorš.

Penitenŋiarš, se zîche de mizloaचेle че se întrebъinŋeazъ pentrъ îmbъnъtъŋirea moralъ a чelorš osîndiŋi.

Penitinŋъ, покъinŋъ, пъrere de rъš; kanonš; pedeansъ, osîndъ.

Perfekŋionare, desъvîrșire.

Perikšlosš, primejdiosš.

Perikšlš, primejdiъ.

Permaninŋъ, remъnere, stъrъire, medere, ŋinere neinचेtatъ a zъšî lъkrъ.

Permanintš, stъrșitorš, statornikš, nemîșkatš.

Perneșitate, veчinîчиъ, neinचेtare.

Perneșš, veчinikš, neinचेtatš, fъrъ sfîrmitš.

Persekștare saš persekșŋisne, piigonire, goanъ.

Perseverinŋъ, stъrъire, rъbdare; statornîчиъ.

Persista, (a), a remъnea statornikš mi otъrîtš în simtimentlš sъš, în чеia че a otъrîtš.

Personalitate, чеia че è însъșmitš alš persoanei, чеia че face ka sъ fiъ ea însъ-șî mi nъ alta.

Personalš, че este însъșmitš mi partikș-larš alš znei persoane.

Перспективъ, privire vedere че ащ део-  
sebite obiekte възсте де департе, дъпъ локълъ  
де ънде се привескѣ; пѣдејде, temere, viitorѣ  
fericitѣ саѣ неферичитѣ.

Пиктуръ, зѣгрѣвеалъ, счиинѣ де а зѣгрѣви.  
Піосѣ, кѣчерникѣ, евлавіосѣ.

Пана, (а), а ста њн аерѣ кѣ арипеле њн-  
тинсе фѣр' а се мишка; а приві динтр'ѣнѣ локѣ  
њн алтѣ.

Полемикѣ, каре се ѣине де диспѣтѣ.

Понтифе, архіереѣ, персоанѣ кѣ чинѣ mare  
biserichesкѣ.

Попладъ, колоніѣ, мѣлѣме де локѣиторѣ  
карѣ трекѣ динтр'о ѣарѣ њнтр'алта ка сѣ о њм-  
позлезе.

Порѣисне, парте, пѣртичикѣ; порѣиѣ, mertikѣ.

Поза, (а), а ашеза, а пѣне де темейѣ; а  
се пѣне њнтр'о позіѣисне оаре-каре ка сѣ фѣ  
астѣ-фелѣ зѣгрѣвитѣ.

Поседа (а), а авеа чева њн мѣнѣ, њн  
стѣпѣнѣ.

Посесорѣ, ачела каре аре, стѣпѣнесче.

Постеріорѣ, каре віне њн ѣрмѣ дѣпѣ алтѣлѣ  
саѣ дѣпѣ чева.

Постеритате, ѣрмѣ, тѣмпѣлѣ дѣпѣ ѣрмѣ;  
мирѣлѣ ачелорѣ персоане карѣ се трагѣ дин а-  
чеіа-ші ориѣне, дин ачеіа-ші віѣѣ.

Практикѣбилѣ, њмлатѣ, локѣлѣ пе каре  
поате чінева њмбла; лѣкрѣлѣ каре се поате фаче,  
њнтребѣинѣ.

Практикѣ, челѣ че пѣне њн лѣкрѣре о кѣ-

petare, kare nș se mърpinesche nșmaї în gîndire spektslativъ, kare lșkreazъ.

Precede (a), a merge înainte, a fi înaintea altșia

Precedentș, kare precede, kare este maї nainte

Preșisș, otъrîtș, kșratș, întokmaї.

Predika (a), a проповѣди kșvîntslș lșї Dșmnezeș; a проповѣди ori че învѣдѣтъ, бșнъ saș rea.

Predomina (a), a predomni (se zice de lșkrșrї fisiče saș morale karї kovîrșeskkș pe toate cele alte.

Predominare, predomnire, domnire maї pressș de ori че lșkrș.

Prefektș, slșjbamș, însemnatș în imperislș romanș; administratorș, kîrșitorș la șnș departamentș saș jșdeцș în Franșia.

Preferabilș, kare meritъ a fi alesș, a fi преуșitș maї mșltș dekъtș altșlș.

Preferi (a), a aleșe, a sokoti, a преуșи, a favorisa o persoanъ, șnș lșkrș maї mșltș dekъtș altele.

Prejșdiciъ, vștșmare, pagъbъ.

Prelatș, persoanъ че are çinș însemnatș în biserikъ, mi are dreutslș de a jșdeka priçinї dșxovniçesçї.

Prelșçi (a), a strelșçi maї mșltș între alte lșkrșrї, a façe sgomotș.

Prepara (a), a pregъti.

Preparativъ, pregъtire pentrș șnș lșkrș.

Preponderinđъ, kovîrșire la astoritate, la kreditș, la pștere.

Preponderintș, kare are mai mșltъ astoritate, mai mșltș kreditș, шчл.

Prerogativъ, privilepiș, drentș mi folosș че дъ șnele slșjbe, șnele vrednicie.

Presbiterianș, nșmire че се дъ în Anglia protestanđilorș kari nș rekșnoskș astoritaea episkopalъ.

Preskripciune, paragrafiъ; rîndșialъ, porșnkъ.

Preside (a), a șinea lokșlș челș d'întiș într'o adșnare kș drentșlș de a pșzi bșna orîndșialъ; a dirișe, a kîrși, a okroti.

Presinta (a), a infъșima, a da.

Presinđъ, aflare de fađъ.

Presșma (a), a da kș sokotealъ; a avea bșnъ pșgere.

Prevala (a), a preșđi mai mșltș, a fi mai mșltș preșđitș, a avea mai mșltъ treșere.

Prevaloare, treșere, stîmъ че are șineva mai mșltș dekștș altșlș.

Preveni (a), a așka înaintea kșiva; a întîmîna; a însușina.

Prima (a), a fi întiș; a întreșe, a kovîrși, a fi mai presșș dekștș aluși.

Primitivș, kare este dintrș 'ntiș, de la înșenștș, kare este mai vekiș.

Primș, întiș.

Prinșinalș, de kșpeteniъ, de frъnte.

Prinipiūš, încenstš, orişine, isvorš, cea d'întiūš prişinš.

Priveni (a), a aşnşe la şnš skopš ce'şî pronşne şineva.

Prioritate, întiere, prekşdere îş rîndşlš timşlşî.

Privatš, kare este partikşlarš, kare nş este îş slşjbš pşblikš; se zîce şî de lşkrşrî şî stš îş opoşîşne kş pşblikš.

Proba (a), a dovedi, a arşta.

Probare, dovadš, arştare.

Problemš, pronşnere, întrebare ce se dš pentř a se deslega, dşpš regşlele şşîşşei, orî ce este greš de îşşelesš, de konşinsš kş mintea.

Proşede (a), a isvorî, a se traşe, a'şî traşe încenstşlš; a lşkra, a se îndeletnişî, a şřma întř'o prişinš,

Proşesš, prigoniře, prişinš de prigoniře îşaintea şnei şşdekştorie.

Proklama (a), a pşblika kş glasš mare şî kş solemnitare; a înkşnosşîşşă, a vesti.

Proferi (a), a pronşşă, a vorbi, a zîce.

Proşea (a), a eserşita, a avea o meserîş; a învşă, a da învşşşşşre pşblişe.

Profitš, folosš, kşştigš.

Proşşndš, adînkš.

Proşşşine, resîş, dare, keltşialš peste mşşşşş.

Proşşşine, pşşire îşainte; îşaintare ne-întreşşş.

Прогресивъ, înaintătorъ.

Прогресъ, înaintare.

Промите (a), a фъгъдѣи.

Промитере, фъгъдѣиалъ.

Промѣлга (a), a пѣблика лепѣирѣ дѣпъ  
formele черъте ка сѣ се пѣиъ în лѣкраре.

Пронѣца (a) a зиче, a спѣне; a артикѣла  
a есприма literеле, silabile.

Пронѣга (a), a мѣлѣи prin пeneratione,  
prin fâcere, prin репродѣчере; a întinde, a лѣдѣи,  
a îмпрѣшѣа.

Пропорѣиѣне, potrivirea пѣрѣилоръ зѣдѣ лѣ-  
крѣ între ele mi între totѣлѣ сѣѣ.

Проприѣ, kare este алѣ сѣѣ.

Проскриере, осîndire la moarte фърѣ for-  
мѣ жѣдекѣтoreaskѣ ми kare se poate пѣне în  
лѣкраре de ori kare partikѣларѣ; зѣрѣиъ, сѣргѣи-  
нѣи, isgonire.

Проскриѣѣ, осînditѣ la moarte фърѣ formѣ  
жѣдекѣтoreaskѣ чи нѣмаѣ афѣшатѣ; дѣпѣртатѣ, го-  
нитѣи сѣргѣинитѣ.

Проселитизмъ, rîvna de a fâcere проселиѣи,  
partisanѣ.

Проспера (a), a înflori; a fi порочѣтѣ;  
a isbѣти.

Протѣста (a), a deklara în formѣ кѣ нѣ  
миimesче чеѣа че с'а отѣрѣитѣ, чеѣа че с'а фѣкѣтѣ.

Провѣдинѣъ, проиѣиъ, чеѣа маѣ îмалѣ îн-  
дѣлѣпѣиѣне prin kare Дѣмнезеѣ кѣрмѣсече  
toate лѣкрѣрѣиле.

Provisionatorș, kare face provisioane de  
cele trebziuioase.

Provoka (a), a auzița, a întărita, a da  
pricină.

Păbliciștă, astorș kare a skrișă despre  
drentălē păblikă, kare kănoasce drentălē pă-  
blikă.

Păblicitate, kănoschinț de obște, kali-  
tatea, însămirea lăkrălē kare s'a făkăță pă-  
blikă, kare se știe, se kănoasce de toți.

Pănikă, kartăpineză.

Păritană, nămire ce se dă în Anglia la  
o tagmă de reformați, karī pretindă kă eī aș  
religiunea cea mai kărată.

Pără, kărată.

## R.

Ralia (a), a strînce, a adăna la ună lokă  
a împreună; a zni.

Raliare, adănare, strîncere din noș de  
ostiri respăndite de vrăjmană; znire.

Rapiditate, repezițiune, izdeală.

Raționa (a), a se slăji kă mintea, kă jă-  
dekata sa pentră a kănoasce ună lăkră, pen-  
tră a jădeka despre dînsălē.

Rațională, ceia ce nă se poate prîcepe,  
kăprinde dekăță nămaī kă mintea; întemeiată  
pe raționamentă.

Rațiune, îndelegere, minte jădekata,  
kăvîntă.



Reakciona (a), a lăkra împotrivă asupra  
 znei trănă; a reskăla zăă poporă în zuma z-  
 nei mînkărî împotrivă de mai 'nainte.

Realitate, esistință efektivă, lăkră în-  
 vederată.

Reală, adevărată, în ființă.

Rîchirokă, de amîndouă părțile.

Recitare, sînzere, povestire.

Rektifika (a), a îndrepta zăă lăkră, a'ă  
 adăce în starea, în orîndăiala în kare trebăe  
 să fiă.

Redakțiune, lăkrare de a alkătsi; ressi-  
 tatăă ačestei lăkrărî.

Redițiată, alkătsită, adănată, păsă la o-  
 rîndăială, se zăce de lepile, otrăirile făkăte  
 într'o adăzare, de materialăă trebăinčiosă pen-  
 tră o karte.

Refățiată, pribeagă, făgară, fățită.

Regalistă, kare este de partida rețelăi;  
 ačela kare în timăăăă vakanței vre'znei e-  
 niskopie, egămenie, se orîndăia de rețe la vre  
 zăă postă kare atărna de eniskopă săă de e-  
 gămenă.

Rețe, rigă, kraă.

Rețenera (a), a făce să se naskă de is-  
 noavă; a îmănzățărî, a pnenoi.

Rețiră, vredničiră de rigă, de kraă.

Rețimă, dietă, regăă, orîndăială la  
 trăă; kină, manieră de a găverna, de a kăr-  
 măi statele.

Relagiune, înklinare a zăă lăkră kă al-

tălă ; kənosçinçb, legbțbgb, korespəndere ; reportă, istorisire de çeia çe s'a fčkătă, s'a în-tîmulată.

Relativă, kare are înklinare, kare prives-  
çe la çeva, se çine de çeva.

Remediă, doktorib, leakă.

Renega (a), a tbgbđi, a deklară împo-  
triva adevbřbđi kb nb kənoasçe pe çineva  
saă çeva.

Reșima (a), a opri, a împedika ; a înfrîna.

Reprobăă, blestemată de Dəmezeă.

Reprodçe (a), a prodçe din noă, a zb-  
misli, a nasçe, a mřli din noă ; a înfçișa,  
a arbta din noă.

Resbelatoră, resboinikă.

Resbelă, resboiă.

Reservă, pəstrare, ləkrare de a pəstra,  
de a çine, de a opri pe seama sa ; se zîçe  
mi deșpre ləkrăřile pəstrate ; bğare de seamă.

Reside (a), a ședeă, a lokăi în oare-  
kare lokă.

Resigna (a), a se sșpəne voinçei lbđ Dəm-  
nezeă, a se sșpəne soartei, neferiçirii sale, a  
răbda.

Resista (a), a se împotrivi, a sta împo-  
trivă.

Resistinçb, împotrivire.

Resolđișne, deslegarea çnei întrebări, ç-  
nei propăneri, çnei probleme ; otbrire, statorni-  
çib, kəraçiă.

Restabili (a), a restatorniči, a îndrenta, a drepe, a aduce o persoană sașă și să lăkre în starea d'întiiș, în stare mai bună.

Restrikțiune, mărșinire, kondițiune kare mărșinesce, modifikare.

Resolta (a), a șma dintr'o întimplare, dintr'o pricină.

Resoltatș, sfirmitș, ceia ce kare, ese sașă șmează dintr'o kibzire, dintr'o întimplare.

Resma (a), a strinșe sașă a aduna, mi a șune sașă a arșta în pșine vorbe ceia ce este mai importantș, mai neapratș într' și kșvintș, într'și argumentș.

Resmatș, preskșrtare, povestire, arștare pe skșrtș.

Revestitș, însșrșinatș kș o slșjbș; înzestratș.

Revistș, lșare în vedere, trechere prin vedere; mșstrș, zmotș.

Revoltș, rebeliș, resvrștire; împotrivire, înderștnișire; întșritare.

Rișiditate, strșșnișiș, esaktitate mare.

Rișrosș, strășnikș, foarte esaktș; se zice mi de lșkșrși mi însemneazș asșrș, tare, kșșnitș.

Riska (a), a primejși, a pșne în pri-mejdiș.

Romaneskș, kare șine de romanș, pș-vesce le dînsșlș.

## S

Sacerdotală, kare ȕine de preoȕi, de partea bisericăeskă.

Sacerdoȕ, preoȕ; slăjba aȕelora kară, în vekislă testamentă, avea ȕtere de a jertfi lăi Dămnezeă viktime pentră ȕoporă; partea bisericăeskă.

Sakrată, sfintă, sfinȕită.

Sakrifikiă, jertfă.

Sakrileȕiă, neleȕire.

Sakră, sfintă, sfinȕită.

Sakstariă, săȕtosă, folositoră pentră ȕăstrarea săȕtăȕii, a vieȕei, a stării, a ȕinstii, pentră măȕăireă săfletăi.

Sankȕisne, konsfinȕire, întărire, îmȕsterȕire.

Santă, sfintă.

Satisfăĕe (a), a măȕămi, a îndestăla.

Sklaviă, robă.

Sklavă, robă.

Sekălă, veakă.

Sekălară, de ăă veakă.

Sekănda (a), a ajăta, a sȕrijini, a favorisa pe ȕineva într'o treabă.

Sekăndariă, de rîndălă ală doilea, kare vine dăȕă ȕelă d'întăiă.

Sektă, se zăĕe de măi mălte persoane kară aă aȕela-mă ȕăreră, kară se ȕină de aȕela-mă învăȕăȕăre; se zăĕe mă de ȕei ȕe aă

nisce p̄rerī religiōase sokotite de eres̄ sā  
de p̄rerī gremite.

Sek̄ritate, siḡran̄c̄, ĩnkredere, linisce  
a spirital̄i.

Sedentarī, шез̄тор̄, kare meade m̄lt̄.  
kare meade maī m̄lt̄ p̄'a kas̄; kare n̄'ũ  
skimb̄ lok̄l̄.

Selb̄, п̄д̄ре.

Semnifikare, ĩnsemnare, чеia че ĩnsem-  
neaz̄ зн̄ l̄kr̄.

Seniorial̄, ст̄п̄inesk̄, domnesk̄, proprie-  
t̄resk̄.

Senior̄, ст̄п̄in̄, proprietar̄ de o ȕar̄,  
de зн̄ stat̄, de o mom̄; domn̄, titl̄ de  
ȕinste че se d̄ la z̄nele persoane ĩnsemnate  
prin vrednic̄ia sā prin ranḡl̄ lor̄.

Sens̄, sim̄; п̄тр̄ndere, ĩn̄eles̄.

Sentin̄c̄, мил̄, zis̄ vrednik̄ de ĩnsem-  
nat̄, masim̄ kare konr̄inde зн̄ mare ĩn̄eles̄,  
o moralitate fr̄moas̄; от̄р̄ire че dā j̄de-  
k̄tor̄i maī de jos̄.

Separatīone, desp̄r̄ire, l̄krarea de a  
desp̄r̄i.

Servi (a), a sl̄ji.

Servilitate, sl̄ḡr̄ī, spirit̄ de rob̄,  
josorirea s̄flet̄l̄i.

Servīī, sl̄jb̄, post̄; vasele sā l̄kr̄-  
rile or̄ ĩnzet̄rile, prek̄m masa, servetele п̄чл̄.

Servit̄dine, rob̄, starea aȕel̄ia kare  
este rob̄.

Serv̄, sl̄ḡ, rob̄.

Simbolikă, kare slăjesce de simbolă, de figuŕă, de ikoană, de formălară ală kredinței.

Simonie, învoire nepravilnică prin kare se vinde saă se kămpăreă kă bană o slăjbeă bisericăeskă, șiă lăkră sfântă șiă dăxovniceskă.

Simpatie, potrivire de anlekări, kare face să se izbeaskă doăă persoane, să simăă șiă felă de plăcere a se vedea șiă a fi împreună.

Simptomă, semnă saă măi mălte semne prin kară se kănoasce natăra boalei, skimbarrea la o boală; semnă, prevestire.

Simultaneitate, aflarea în finăă a doăă saă măi mălte lăkrări într'acela-șiă timpă.

Simultaneă, totă la șiă timpă, împreună kă.

Singularitate, raritate, ceia ce face ka șiă lăkră să fiă singură în felăă săă; părtare ăisdată, manieră deosebită de a lăkra, de a se gîndi, de a vorbi, șcl.

Situație, poziție șiă orășă, kase, grădine, șcl; stare în kare se află ăineva.

Solicitudine, îngrijire din toată inima, stăruire.

Soliditate, tărie, kalitatea lăkrăă de a fi tare, de a nă fi flăidă, kărgătoră.

Soluție, deslegarea șiă greăă, tonirea în vre șiă likăidă; slobozire, răăire de plătă.

Sorăinte, isvoră.

Sociabilitate, destoinicie, anlekare de a trăi în soăietate.

Soțială, kare privesce la soșietate, la rîndșiala soșietății.

Спаціѣ, întindere de lokă, de timpă; вѣздѣхѣ.

Спеціѣ, felă, soșă, kalitate.

Спеціалитате, partikularitate, deosebire, înșămirea lăkrălei partikulară, deosebită.

Спеціалă, partikulară, deosebită.

Спектаклі, privelisce.

Сперандѣ, nădejde.

Спиритă, dăxă.

Спириталă, șșfleteskă, plină de spirită, de dăxă, dăxovnișeskă, biserișeskă.

Spontaneitate, kalitatea lăkrălei kare se face de bșnă voiă, de sine.

Spontaneă, de bșnă voiă; de sine.

Stabili (a), a ameza șnă lăkră astă-felă înkrăță șă-nă se mai poată mișka din lokă; a pșne; a kăpățși; a întemeia.

Staționară, lăkră ce se pare kă nă merșe înainte, kă se află stăndă totă într'achelă lokă.

Stima (a), a preșși, a çinsti, a pșrta respektă, a avea bșnă opinisne despre çineva saă çeva.

Stirne, neamă, semină, soșă, felă.

Straniă, streină, rară, neobișșită, çisdată.

Strateșă, parte din artea militară kare se aplikă la operașionile çele mară ale resboișlei.

Stănidă, prostă, negiobă, tontă.

Səbalternə sənəsə altəia, maī mikə, maī josə dekəntə altələ.

Səbiəktə, kəsə, piričintə, motivə; materia asəna kəriia čineva kəmpəne, skrie, vorbesče; obiektlə žneī sčiniče.

Səblimitate, insəmierea ləkrəlī səblimə, mare, inalə.

Səblimə, inalə, mare, foarte frəmoə.

Səbordina (a), a sənəne, a azeza o riñdšialə ka čelə mikə sč atirne de čelə mare.

Səbsista (a), a se afla inkə in fiñiñč; a avea inkə pətere mi tərīč (se ziče de leñi, de običeie); a tərī, a se čine, a se xərni.

Səbstiti (a), a pəne o persoañč, žnə ləkrə in lokələ altəia.

Səbtilitate, səbčietate, insəmierea ləkrəlī səbčire, sač a persoañē dibəče, iskəsitate; račionamente, deosebiri pəea səbčiri karī skapč diñ vedere, diñ inčelečere

Səčede (a), a žma, a veni dšpč; a okəpa, a piriñde, a ləa dšpč čineva o sləjbč, o vredničič.

Səčesizne, žmare, miř de persoañe sač de ləkrəlī karī žmeazč žnele dšpč altele fərč pəkəžmare, sač in pəčinič depčrtare žnele de altele.

Səčesivə, se ziče de oare-karī ləkrəlī ale kəroga pərčī nə esistč impəeñč, čī žmeazč žnele dšpč altele fərč pəkəžmare; se ziče asemenea de oare-karī ləkrəlī če se intīmič in pəčinič depčrtare žnele de altele.



Sъчесѣ, isbîndѣ, isbѣtire, ispravѣ.

Sъперioritate, аѣtoritate, пѣтере, înbлime, drentѣ mai presѣsѣ deкѣтѣ алїї.

Sъперiorѣ, mai mare, kare are пѣтере а-сѣпа алїа.

Sъпоса (а), а да кѣ sokotealѣ; а лѣа de mildѣ.

Sъпавеѣа (а), а пивеѣа, а бѣга de seamѣ, а пѣта grije.

Sъпремаѣїѣ, сѣперioritate, kovîrшire mai presѣsѣ de тоїї чеї алїї.

Sъпрїма (а), а împedїка, а опрї de а епї ла lѣminѣ, de а se пѣблика о skriere, о karte; а лѣса афарѣ, а desfїnѣа.

Sъсѣentїbїlitate, simпїсіne, dїsposїсіneа знїї omѣ de а se сѣпѣга lesne.

Sъсѣїtatѣ, reskѣlatѣ, întѣrїtatѣ, сѣпѣratѣ pe чїneva.

Sъспенда (а), а прекѣрма, а îнчета пен-трѣ кѣтѣ-ва timпѣ, а skoate pe чїneva vremel-нїчesче din slѣjbѣ, din dregѣtorїа sa.

Sъвенїре, адѣчере а mїnte.

Sъверанїtate, аѣtorїtateа чеа mai înalтѣ; пѣтереа de а face leпї мї de а le asїgѣга пѣ-nerea înbkrare; însѣшїrea мї аѣtorїtateа з-нїї prinѣѣ, знїї monarхѣ.

Sъверанѣ, стѣпїнїtorѣ, kare are пѣтереа чеа mai înalтѣ.

Sъзеранїtate, стѣпїнїre, аѣtorїtate kondї-ціonalѣ, нѣ да drentѣлѣ асѣпа знїї statѣ.

## T.

Taĉitŝ, tĉkĉtŝ, kare se faĉe ne tĉkĉte, kare nŝ se eŝprimŝ formalŝ, dar kare se sŝb-  
inĉeleŝe.

Taksa (a), a pŝne partŝ, a otŝrĭ pŝeĉŝlŝ  
lŝkrŝrilorŝ de mŝnkare, alŝ marfelorŝ; a ĉis-  
lŝi; a invinovŝĉi.

Temerarŝ, inĉrŝsneĉŝ, fŝrŝ sokotealŝ, ne-  
sokotitŝ, ĉirjŝ.

Tendinŝ, pornire, anlekare kŝtre ĉeva.

Tentaĉiŝne, isnitŝ.

Tentativŝ, ĉerkare, inŝiŝlŝ aktŝ de teo-  
loĉiŝ.

Teokraĉiŝ, gŝvernŝ in kare kaniĭ naĉi-  
ŝniĭ sŝntŝ pŝriviĉi ka ministri aĭ lŝi Dŝmnezeŝ.

Teokratikŝ, ĉe ĉine de teokraĉiŝ, kare  
are karakterŝlŝ teokraĉiei.

Teoloĉiŝ, ŝĉiinŝ kare are de obiekŝtŝ  
lŝkrŝrile Dŝmnezeŝĉi, ĉogmele inĭ kanoanele  
reliĉioase.

Teoriŝ, kŝnosĉinŝ kare se mŝrĉinesĉe  
nŝmaĭ la ŝpekŝlaĉiŝniĭ, fŝrŝ a treĉe la praktikŝ.

Teoriĉianŝ, kare kŝnoasĉe pŝinĉipiele  
ĉintr'o arte fŝr' a le praktikŝ.

Teranŝ, inŝlŝare de pŝmintŝ de deŝŝb-  
tŝlŝ kŝriĭa eŝte zidŝriŝ; klŝdire de zidŝ in  
formŝ de balkonŝ, de galeriŝ deŝvelitŝ; ako-  
perimŝ, invelimŝ ameŝatŝ orizontalŝ alŝ ŝnei  
zidiri.

Teritoriŝ, ĉinŝtŝ, komŝinsŝ, inŝindere de

pămîntě kare atîrně de o împărbînie, de zne prinçinatě, de o provinçie, de zne oraşş şçl.

Termina (a), a isprăvi, a sfîrşi.

Tesărarě, vistierě, slăjbaşă însărbînatě kă miimirea şî kieltşiala veniţerilorě zneî rigě, zneî statě, zneî obşte.

Tesără, komoară.

Tese, ori ce propoziçie prin kare se întăresce saş se tăgădesce ceva, ori ce întrebare ce se propune în vorbirea obiçinşitě, kă skoně de a o apăra, daka se va împotrivi çineva.

Testě, vorbele zneî astorě privite în reportě kă notele, komentarele, klăsele făkşte aşşă lorě.

Timiditate, temere, sfială.

Timşrală, vremelnikă, mireneskă.

Tinde (a), a adăce, a se întinde pîntě la zne lokă, a privi, a pînti la zne lăkră.

Tină, tipară, modelă, isvodă.

Tradiçie, kănosçinç de lăkrăşî atîngătoare de religiunea saş de ori ce întîmplare istorikă ce nă se află skrise, tipărite.

Transakçie, învoială, învoire, aktăş prin kare se învoiesce çineva într'o pîçină de jşdekata, saş în ori ce altă pîçină.

Transitoriă, trekătoră, vremelnikă.

Transmite (a), a stremăta, a face şă treacă çeia ce stăpînesce çineva la altăş.

Tribetă, biră, çeia ce zne statě plătesce

altși statș din kândș în kândș sure semnș de afirare; dajdiș.

Trismfa (a), a birși, a sșbjșga, a sșpșne, a se fșli kș cheva; a isbști.

Tșrmenta (a), a sșpșga, a kinși, a nekșji, a kșzni.

Tștelarș, apșrștorș, pșzitorș, kare apșrș, pșzesche.

Tștorș, epitropș.

## Ș.

Șltimș, celș dșpș șgmș.

Șmanitate, omenire, omeniș.

Șmanș, omeneskș, isbitorș de omenire.

Șnanimș, kș șnș glasș, într'o glșșșire.

Șniformș, kare are așeia-șii formș, n'are nișii o deosebire, çi è totș într'șnș felș.

Șniversalitate, çeneralitate, obștime, toatș obștea.

Șniversalș, çeneralș, obșteskș; çeia çe è de obște.

Șniversș, toatș lșmea.

Șniversitate, korpș de profesori întokmitș pentș a da învșșșșșș de limbe, de literatșrș, de filosofiș și de știinșe.

Șraganș, vijeliș mare, șrtșpș mare.

Șrbanș, orșșeneskș, de orașș.

Șșșalș, de kare se slșjesche çineva in de obște, kare se întrebșinșeazș în de obște.

Șșșpare, fapta de a șșșpa, de a lșa,

de a rȕpi în silȕ saș kȕ vikleniȕ o avere, o pȕtere, ȕnș titlȕ, ȕnș drentș, o dregȕtoriȕ kare se afla în stȕpȕnirea altȕia.

Știlitate, trebșinȕȕ, folosș.

Ștoniȕ, kare nș este în niȕi ȕnș lokș, în niȕi o parte, niȕiȕiȕ; ȕnș ȕe imașinariș, înkișitiș.

## V.

Vagabȕndaciș, nemerniȕiȕ, obiȕeișlș de a imbla oiȕrindș înkoaȕi și înkolo.

Vagș, neotȕrȕtș, fȕrȕ mașiniȕ; netemei-niȕș, demertș; nedeslȕȕitiș.

Valoare, preȕșlș, ȕeia ȕe preȕșesȕe ȕnș lȕkrȕ.

Varia (a), a felșri, a skimba.

Variabilș, șșpșșș la skimbare, la prefaȕere, felșritș.

Variaciȕne, skimbare, prefaȕere.

Varietate, felșrime, diferime.

Vasalș, kare atȕrnș de ȕnș domnș, kare è șșpșșș lȕi pentrȕ feșda ȕe elș stȕpȕnesȕe.

Venerare, kȕȕeriȕ, respektș ȕe are ȕineva kȕtre ȕele șfinte; ȕinștire respektșoasȕ ȕe dȕ ȕineva vre șnei persoane.

Verișika (a), a ȕerȕeta daka ȕnș lȕkrȕ este adevȕratș, daka este prekșm se aratș saș prekșm trebșe șȕ fiȕ; a adeveri.

Veritate, adevȕrș.

Vesapiune, sãpãrare nedreaptã, чикãlire, некãjire.

Vicisitudine, nestatornicie a lãkrãrilor omenesce, dispoziцията че аã de a se skimba foarte repede din rãã în bine ши din bine în rãã.

Viktoriosã, birãitorã, kare a isbãnditã.

Vigoare, pãnere în lãkrare, енергия; де-пения.

Violinã, pornire iste; silã.

Violintã, pornitã, iste, repede, tare.

Visibilã, kare se poate vedea, învederatã.

Viciosã, kare are vre zãã kãsrãã, vre zãã pãravã rãã, vre o gresealã; rãã pãrvitã.

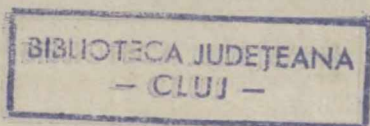
Viciã, kãsrãã, gresealã, pãravã rãã.

Vitalã, vieãutorã, de viaãã, alã vieãei.

Voce, glasã.

Voluntariã, чеia че se face de bãnã voiã, fãã silã; ачела kare slãjesче într'o armie fãã a fi îndatoratã la ачeastã slãjbã, чи de bãnã voiã.

Vãlgã, попорãã, vlogãã, oameni de rãndã.



*FINE*

Vigore, nomen in lactate, energia; uo-  
 Viktorioak, divites, kuno a isbrudite.  
 forte remde bin ras in bine mi din bine in ras.  
 omnesal, disonspirauna se ea, le esse skinda  
 Vistatidina, nondononigis a isbrudite  
 nekatinu

Vofingr, uominu iste; sila.  
 Violinte, nornite, iste remde, tare.  
 Visibile, kare se nota, eger, luvderite.  
 Viniok, kare nu ve eok kare, ve  
 and narev ras, ve o gramofa; ras karavite.  
 Vint, kare gramofa; narev ras.  
 Vitale, vepatoris, de vray, nle vlogel.  
 Vove, kine.  
 Voluntate, vein ve se face de par vein  
 tare sila; arek kuno aljeseo, outo amia  
 tar a si luhatoris la areata sejar, si de  
 duna vor.  
 Votje, nonozis, vlogals, amoni de luda.

BIBLIOTECĂ JUDEȚEANĂ

— CUI —

VINE





200 -



64

300

ANTICARIAT  
CLUJ  
LEI 300

24516/89

ANTICARIAT  
LEI